

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Àngel Olivé

Record de Teresa Basora Sugranyes

Joan Solé i Bordes

Teresa Basora i Sugranyes, algunes imatges personals

Raimon Soler i Becerro

Emili Giralt i Raventós: entre la demografia,
la història agrària i el Penedès. Nota bio-bibliogràfica

Josep M. Llantet

Imatge vilafranguina d'Emili Giralt i Raventós

Roger Benito

La visita pastoral de 1303 al Penedès i Garraf

M. Lurdes Mallart Raventós

El camí ral a la Llacuna

Manuel Bofarull i Terrades

Albinyana 1930-1940

Núm. **18** Primavera · Estiu 2008

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENC

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENC

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès

Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú

iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General
de Dret i Entitats Jurídiques de la Generalitat de
Catalunya, capítol d'Associacions, secció 1ª,
número 3.360 - CIF G-08885311.
ISSN: 1698/3122
Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Neus Oliveras i Samitier
Àngels Parés i Corretgé
Àngels Santacana i Figuerola
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Albert Tubau i Garcia

Versió abstract: Josep M. Figueras

Correcció lingüística:
Francesc Llopart i Puignau
Impressió i muntatge:
Gràfiques Llopart
Sant Antoni, 63
08770 Sant Sadurní d'Anoia
Tel. 93 891 03 12
llopart@grafiquesllopart.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

PORTALADA

Records molt preuats

<i>Àngels Parés i Corretgé</i>	5
--------------------------------------	---

COL·LABORACIONS

Record de Teresa Basora Sugranyes

<i>Àngel Olivé</i>	9
--------------------------	---

Teresa Basora i Sugranyes, algunes imatges personals

<i>Joan Solé i Bordes</i>	15
---------------------------------	----

Emili Giralt i Raventós: entre la demografia, la història agrària i el Penedès.

Nota bio-bibliogràfica

<i>Raimon Soler i Becerro</i>	17
-------------------------------------	----

Imatge vilafranquina d'Emili Giralt i Raventós

<i>Josep M. Llantet</i>	23
-------------------------------	----

La visita pastoral de 1303 al Penedès i Garraf

<i>Roger Benito</i>	29
---------------------------	----

El camí ral a la Llacuna

<i>M. Lurdes Mallart Raventós</i>	43
---	----

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

Albinyana 1930-1940

<i>Manuel Bofarull i Terrades</i>	61
---	----

SECCIONS

La nova secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Penedesencs	81
--	----

La secció de Ciències Socials

<i>Josep Guillén Viñas</i>	82
----------------------------------	----

Inventari de toponímia penedesenca

<i>Grup d'Estudis Toponímics</i>	83
--	----

25 sortides a peu pel Penedès

<i>Índex toponímic del Penedès</i>	84
--	----

VÀRIA

Pere Puignau i Forns. In memoriam. Un sadurninenc amb projecció penedesenca

<i>Lluís Eroles i Benabarre</i>	85
---------------------------------------	----

Fenosa i Perucho o les converses inacabades entre Andròmaca i René

<i>Jordi Cerdà Subirachs</i>	88
------------------------------------	----

Commemoracions espeleològiques

<i>Gener Aymamí i Domingo</i>	95
-------------------------------------	----

Josep Joan Llorens, una absència entranyable

<i>J. S. i B.</i>	96
-------------------------	----

LLIBRES	97
---------------	----

FONS BIBLIOGRÀFIC	109
-------------------------	-----

P O R T A L A D A

RECORDS MOLT PREUATS

Si es mira l'entorn penedesenc, hom s'adona que compta amb força persones que han aportat el seu coneixement, la seva recerca i la seva professionalitat a la cultura de la nostra nació i a les terres penedesenques. Unes han fet recerca històrica, d'altres literària, artística, científica o bé han contribuït a la difusió de la bibliografia existent. De totes elles, en aquest *Del Penedès* es fa un recordatori al doctor Emili Giralt i a la Sra. Teresa Basora o, potser caldria dir, senyoreta Basora.

Ambdós han estat, i ho seguiran estant, estretament lligats a l'Institut i al Penedès, perquè el seu mestratge ens ha fet de guia i ens ha ajudat a tirar endavant i a arribar fins a avui, amb més ja de 30 anys d'antiguitat.

I ens han ajudat no només amb els seus estudis i treballs, que també, sinó amb la seva experiència de vida, amb el fet de voler compartir els seus coneixements amb nosaltres, llegant-nos el seu bagatge com a homes i dones d'un temps que ja no era el nostre i que gràcies a ells vàrem poder conèixer. Les trobades amb els capdavaners de l'Institut ens han fornint d'uns coneixements que no s'aprenen ni en els llibres ni a la universitat, sinó amb el diàleg i en els llocs de trobada, com és l'Institut d'Estudis Penedesencs.

La Teresa Basora va ser la nostra primera presidenta i bibliotecària-arxivera de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Recordar-la avui, deu anys després del seu traspàs, ens trans porta als inicis d'una bona colla de joves que apassionats per la història anàvem a la biblioteca a "llegir" documents que no acabàvem d'entendre i que la Teresa, molt amablement, tot posant-se les ulleres, ens ajudava a desxifrar o quan un grup d'entusiastes de l'arqueologia vàrem plantar-nos davant de l'excavadora de baix a mar per evitar que damunt els fonaments d'Adarró es construís un bloc de pisos i la senyoreta Basora ens deia: "No us amoïneu, ara cal posar fil a l'agulla" i entre tots, certament, l'enfilàrem força bé, perquè aquell estiu treballàrem de valent i Adarró se salvà. Com a presidenta de l'IEP, la Teresa també sabé enfilear bé la seva organització i coordinació, i els seus foren uns anys d'una forta vitalitat.

Quan al maig de 1977 es constituí a Sant Martí Sarroca l'Institut, el doctor Giralt ens va donar el seu suport i ens acompanyà en aquella ja trobada històrica, tot encoratjant-nos a investigar sobre el nostre entorn local i comarcal, a més de conferenciar sobre les tècniques agrícoles al Penedès. Ell des de la facultat d'història o amb els seus treballs i conferències seguí participant dels objectius de l'Institut: difondre i situar el Penedès dins el context històric català. A la facultat, l'Emili Giralt obri les portes als novells historiadors que cercaven consells i propostes de recerca i les seves classes eren de les més estimades.

De tot aquest temps passat, avui ens en queda un excel·lent record i sobretot la tasca que desenvoluparen. Una feina que ens fa sentir-nos orgullosos d'haver pogut compartir amb ells, des d'aquells primers anys d'Institut, des d'aquell temps que meravellosament s'obrien les portes i entrava aire fresc al país, perquè tot això s'esdevenia just a l'inici de la nostra democràcia i permeté unir i relacionar la gent que durant molts anys havia hagut de viure en silenci amb els que iniciàvem el camí de la vida. I per tot això ens cal donar-los les gràcies, gràcies pel seu mestratge i pel seu voler-se comprometre amb la nostra institució.

Àngels Parés i Corretgé

Juntament amb aquest número de la revista Del Penedès es lliura un opuscle biogràfic sobre Teresa Basora, escrit per Montserrat Comas i que ha comptat amb un tiratge especial per a l'IEP, una gentilesa de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú que volem agrair especialment.

COL·LABORACIONS

RECORD DE TERESA BASORA SUGRANYES

RESUM

Evocació personal del singular tarannà de Teresa Basora i del seu pas, intens i constant, al capdavant de la primera entitat cultural vilanovina i penedesenca.

ABSTRACT

Personal recall of Teresa Basora's noteworthy willingness and of her intense and persevering leadership at the forefront of the major cultural organisation in Vilanova and the Penedès Region.

Què puc dir jo que no se sàpiga ja prou bé de qui fou digna i diligent directora de la Biblioteca Museu Balaguer?

Explicaré algun fet anecdòtic i vivencial de primera mà per la relació personal més directa.

ELEGÀNCIA

Era molt presumida i anava ben posada. Vestia bé.

Un dia per raó de la feina ens trobàrem a Barcelona. En passar pel passeig de Gràcia, davant de l'acreditada botiga de roba Santa Eulàlia, m'invità a entrar-hi. Es va comprar una tela de teixit per fer-se un vestit. De veritat que la mostra era ben bonica, d'un bon to, de fina qualitat i cara. El sou l'hi permetia, ja que vivia sola a Vilanova, al segon pis de la casa Santa Teresa, pel qual no havia de pagar lloguer ni les despeses domèstiques generals, pròpies de la llar.

AMABILITAT

Tenia un tracte dolç, humà i afable. Era molt atenta en tot moment mentre que no se la contradís gaire i respectés la seva ferma posició. S'adaptava a les altres persones si no s'alteraven els seus justificats principis, propis de la seva forta personalitat i la independència que mantenia habitualment.

Era bastant reglamentarista i exigent amb ella mateixa, tal com corresponia a la seva responsabilitat. Pel lloc de funcionària que ocupava no li permetia una ductilitat fàcil.

Atenia el tràmit pertinent, sempre que no es vulnerés l'ordre preestablert.

TRACTE DELS ANIMALS DOMÈSTICS

Tenia un gos i un gat que li feien bona companyia. Eren uns guardians amatents i lleials, sobretot el gos, que li era molt fidel, obedient i servidor.

No permetia de ningú qualsevol intent de tocar algun objecte sense la presència de la seva mestressa, ja que ho custodiava tot gelosament.

Això ho vaig poder comprovar quan, un dia de santa Teresa, la meva esposa i jo la vàrem anar a felicitar amb motiu de la seva onomàstica.

Tot d'una, mentre la Teresa es va posar al telèfon, em vaig atrevir a posar-me vi junt amb les pastes que ens va obsequiar. El gos no va permetre que jo fes aquesta acció. Em va amenaçar. Potser va considerar que no tenia el permís oportú o bé em va voler advertir que era una falta de cortesia per part meva.

ESPANYOLISME

Era catalana però se sentia espanyola.

No hi ha res a dir quan no passa de la qüestió personal i no s'aplica a la institucional.

L'onze de setembre de 1978, quan encara no era festa nacional, succeí un fet lamentable.

Al balcó de la Biblioteca de la plaça de la Vila que dóna al carrer de Sant Gervasi hi havia hissada, al pal, la bandera espanyola.

Va passar pel carrer un petit grup de joves de l'Assemblea de Catalunya que en veure-la van dir que si no es retirava, la cremarien.

Per raó de ser, també, la seu del Centre d'Estudis, a més de la biblioteca pública, en qualitat de president vaig dir a la directora responsable de la biblioteca que no es tractava d'esbrinar qui havia ordenat posar la bandera, però que immediatament fos retirada, puig que es podria considerar una provocació en una data tan significativa i de trist record per al nostre país. Va dir que s'havia posat perquè a l'Ajuntament també hi era. Tot seguit es va retirar la bandera que va originar la polèmica. Eren uns moments delicats.

EL RETORN DE LA CATALANITAT DEL NOM DE LA CIUTAT

Quan l'Ajuntament va decidir demanar tornar a dir-se'n Vilanova, en català, la Teresa era de l'opinió que la decisió de la toponímia dels pobles corresponia a la Generalitat, tal com es va fer durant el temps de la República dels anys 1930.

Més aviat, penso jo, que el criteri l'hauria d'establir l'Institut d'Estudis Catalans, que és a qui correspon emetre l'informe lingüístic i històric.

LA COMISSIÓ PROMONUMENT MACIÀ

La Teresa va pertànyer a la primera Comissió que es va constituir l'any 1977.

En el segon projecte de l'escultor Josep Maria Subirachs, que fou el definitiu, de l'any 1980, inaugurat el 1983, va declinar formar-ne part. Es va donar de baixa.

Es veu que la figura de Francesc Macià, exmilitar, li rellescava i en va fugir, no diré esporguida, però, pel que es dedueix, en va voler restar al marge per no quedar-ne esquitxada.

És l'únic cas, que jo sàpiga, que se'n va desentendre.

RELACIONS INSTITUCIONALS I PERSONALS

Tenia tan prestigi personal i era coneguda a les més altes instàncies que l'inversemblant se li feia propici.

Al Centre d'Estudis Balaguerià preparàvem una exposició commemorativa del centenari del naixement del pintor vilanoví Iu Pascual Rodes, que des del 1914 fou director de l'Escola d'Arts i Oficis d'Olot, la qual va enaltir, i que el 1934, quan la Generalitat establí l'Escola Superior de Paisatge d'Olot, en va ser el primer director, de la qual havia estat un dels promotors.

A més de l'obra pictòrica, es va presentar un llibre biogràfic escrit pel seu cunyat, Alexandre Cuèllar Bassols.

Feien llista dels col·leccionistes que posseïen quadres d'en Iu. Ens assabentàrem que el Museu de Montserrat en tenia. Ens conformàvem amb dues teles de petit format.

La Teresa va trucar, davant meu, a un destacat monjo de la comunitat benedictina. Va ser concedit el préstec temporal i que ho podíem anar a buscar directament, prèvia identificació. El tracte era personal, de total confiança i d'amical compromís.

Jo mateix, en qualitat de president del Centre d'Estudis, responsable de la mostra, vaig

anar, acompanyat per la meva esposa Maria Rosa, a buscar el que sense cap protocol ens deixaven els monjos, gràcies a la intervenció de la Teresa.

Em va atendre el director del museu montserratí, dient-me que al cap d'una hora, abans de tancar el Museu, que hi tornés que ho tindria preparat.

Vaig aprofitar per veure el bon amic i companys tarragoní el germà Joan Rion, exprofessor de l'Escola d'Enginyeria de Vilanova, que es trobava al punt d'acolliment. A tres quarts de sis es va presentar el director a aquest punt, amb els dos quadres sota el braç i l'escrit que havia preparat, que vaig signar, conforme m'emportava temporalment els dos paisatges de les terres olotines. He de dir que viatjava amb un cotxe petit, un Renault R5. El comentari d'en Joan Rion va ser aquest: "Així de fàcil, per les bones, sense més, t'enduus aquests dos quadres, sense assegurança ni cap altre requisit que el compromís personal?" Ell no sabia que al darrere hi havia la mediàtica Teresa amb tota la seva poderosa gestió.

Vaig tornar els dos quadres pel mateix conducte directe i personal, comptant amb la protecció benefactora de la Teresa.

LA CATALOGACIÓ DE LA BIBLIOTECA BALAGUER

Dintre dels actes commemoratius del centenari de l'arribada del tren a Vilanova i la Geltrú es va preparar una gran exposició de material a la immensa sala principal de pintura del Museu Balaguer, que es va inaugurar el 13 de desembre de 1981.

Pràcticament la vam muntar tots dos, la Teresa i jo mateix, ajudats, naturalment, pel poc personal del qual disposava la Fundació i la brigada municipal. Es van moure moltes vitrines planes i verticals. Amb les seves bones relacions amb l'Ajuntament, va aconseguir el gran retrat pintura de Francesc Gumà i Ferran ubicat a la sala de plens, que al fons del recinte presidia la monumental mostra. A més de molta i interessant documentació aplegada en relació amb el ferrocarril i al voltant d'aquest esdeveniment tant del primer moment com posterior, la família Gumà va cedir temporalment els estris que conserven amb tant d'estima, com són la piqueta i el tinter d'escriptori, tots ells de plata.

Moltes altres persones i arxius van col·laborar aportant-hi peces valuoses, com el mateix Frederic Travé. Recordo que amb l'amic Oriol Pi vaig anar a casa del seu oncle, a la rambla de la Pau, per demanar-li que ens deixés el model de guix del medalló de Pau Soler Morell, que junt amb altres efigies, com la del Víctor Balaguer que té la institució balagueriana, i que van fer servir per a la construcció dels plafons del monument dedicat al ferrocarril de la plaça d'Eduard Maristany.

El que més m'interessa destacar d'aquella commemoració és que vaig demanar amb insistència a la Teresa que em localitzés els 12 exemplars de *Lo carril de Vilanova* que va publicar Josep Verdú en ocasió d'anar-se construint el ferrocarril.

Em va dir que no constava catalogat.

Ella mateixa havia dit moltes vegades que s'havia interessat més en la vessant museística i no tant la bibliogràfica, que estava bastant descuidada.

Vaig requerir-li sovint que havia d'aparèixer aquesta col·lecció car intuïa que havia de ser-hi perquè a la Biblioteca s'hi dipositaven totes les edicions vilanovines.

Anava passant el temps i jo persistia en el rastreig pels racons més insospitats de l'edifici. Jo tenia la dèria que havia d'aparèixer aquest diari satíric de periodicitat mensual.

Ho recordo com si fos ara. Un bon dia, la Teresa, exultant, em notificà, amb la natural alegria i tota cofoia, que per fi havien aparegut els 12 exemplars en un magatzem mal endegat situat en una planta superior i que ella mateixa personalment havia intervingut en la recerca física, però que el número 1 estava malmès, i que el va fer restaurar impecablement en un taller d'un centre de Barcelona.

Van arribar a temps a reeditar, en facsímil, aquest primer exemplar, una veritable joia gràfica.

Se'n van imprimir una gran quantitat perquè n'hi hagués per a tothom que el volgués tenir o bé adquirir-lo junt amb altres reproduccions com ara el referent al gravat del monument dedicat al ferrocarril de la plaça de l'estació que va publicar la *Revista Il·lustrada Hispanoamericana* amb el text descriptiu tant del monument com del viatge del tren inaugural de Barcelona a Vilanova realitzat el 29 de desembre de 1881 que va redactar l'escriptor José Zorrilla, convidat com tants d'altres personatges com, per exemple, el coronel Macià i autoritats del país.

En el paquet de publicacions fetes pel Centre d'Estudis Balaguerià s'incloïa també el fulletó traduït al català de *Temps de gare* juntament amb els dibuixos de *Les Quatre Estacions* dins una carpeta en la portada de la qual hi havia feta al carbó una locomotora de l'època inaugural i una postal de l'aiguada de la nostra estació, tot de la mà del volgut artista vilanoví Pau Roig Estradé, de tan bo i permanent record, generós col·laborador d'aquella memorable celebració.

COS FACULTATIU DE CARÀCTER ESTATAL

Pertanyia, des que va guanyar la plaça per oposicions, al "Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos" d'àmbit estatal.

Ja li devia anar bé ser-ne, o potser ho preferia, ja que sé de bona tinta que es va resistir a què la seva plaça fos traspassada a la Generalitat.

No sé si per la qüestió del sou o pel prestigi o per l'esperit de COS que es creia que la protegia més o perquè aquest era el criteri de les companyes de Barcelona o de Catalunya amb les quals mantenia un estret contacte, o bé, tot ho hem de dir, perquè estava acostumada a la bona entesa amb l'Administració Central de Madrid, on sovintejava anant fent viatges en nom propi o en representació.

ESTUDIOSA COMARCAL

En l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada al Prat de Llobregat, ella i jo, tots dos conjuntament, vàrem presentar una comunicació que amb autoritat i ple coneixement del tema tractat va defensar encertadament.

Al migdia, després de la jornada de les ponències del matí, ens va ajudar, com jo mateix vaig fer, a preparar una gegant paella d'arròs per a tot el col·lectiu assembleista.

La seva afecció als estudis locals i comarcals i el seu domini li va valer perquè els fundadors de l'Institut d'Estudis Penedesencs, l'any 1977, l'escollissin primera presidenta, que tan bon record ha deixat en els tretze anys que el va comandar.

També s'ha de dir que durant un llarg període de temps va formar part de la Comissió de l'Obra Social de Caixa Penedès, que tan bé va informar de les nostres entitats properes.

L'ESTREBADA

Era un capvespre. Tots dos sortíem de la Biblioteca de la plaça de la Vila i baixàvem pel carrer dels Escolapis.

En arribar al carrer de Tetuan ens acomiadàrem per anar cadascú al nostre domicili. Ella cap al carrer de la Llibertat, jo vers la rambla Principal.

Passada una estona em va trucar a casa per dir-me que li havien estirat la bossa i que m'havia cridat. Jo no la vaig sentir.

L'endemà, a primera hora, la vaig acompanyar a la Comissaria de Policia a fer la denúncia.

Va recuperar la documentació, però no els diners. La bossa aparegué abandonada a la rasa del Miquelet.

Segons em va explicar, l'estrebada la va fer caure al terra del carrer, a la vorera. Només va patir uns lleugers cops, uns blaus sense conseqüències greus.

TERESA BASORA I SUGRANYES, ALGUNES IMATGES PERSONALS

RESUM

Evocació de la personalitat de qui va ser promotora i primera presidenta de l'IEP justament en aquests anys que corresponen a l'etapa de maduresa i també de plenitud de la directora de la Biblioteca Museu Balaguer.

ABSTRACT

Personal recall of who was promoter and first President of IEP (Penedès Studies Institute) just now in these years corresponding to the maturity and also plenitude period of Biblioteca Museu Balaguer's Director.

Em diuen que fa deu anys del traspàs de la que va ser primera presidenta del nostre Institut, de la “senyoreta Basora”, que així era com l'anomenàvem tots fora del protocol oficial. El nom diria que li esqueia a aquella dona més aviat menuda, estadant de la casa de Santa Teresa, al costat mateix de la seva Biblioteca Museu Balaguer, seriosa sempre, acostumada a anar per feina i a mantenir una correcció sempre discreta i decidida, prou necessària per endegar una entitat com l'IEP en aquells anys setanta inestables i incerts en tants aspectes.

La vam conèixer el 1976 a les primeres reunions per constituir l'Institut i la imatge que ens n'ha quedat no és pas la de la persona capdavantera en el debat sobre el model d'entitat que volíem, més aviat la recordo pel seu caràcter conciliador, sempre disposada a posar seny i lògica a un projecte en el qual sovint uns o altres ens engrescàvem en impossibles somnis d'estructures culturals. Hi havia també el tema del seu prestigi intel·lectual, en aquells moments inicials al costat de penedesencs com Albert Virella o Ramon Planas, per esmentar sols dues personalitats també ja absents, però em fa l'efecte que va ser el tarannà assenyat i conciliador de Teresa Basora, i potser també el seu eclecticisme en temes propers a postures polítiques, el que va fer veure a uns i altres que era la persona ideal per ocupar la presidència de l'entitat.

Després, durant bona part dels catorze anys que va estar al capdavant de diverses juntes directives de l'IEP, vam tenir ocasió de compartir feines i activitats, alegries i maltempsades que sovint derivaven cap a notes de caire gairebé familiar, d'estar per casa. Tot plegat, mentre anàvem cap a una o altra banda i emergia en Teresa Basora un esperit com d'àvia bondadosa amb la gent de la meva generació. La recordo, però, especialment a les reunions de juntes directives intentant conciliar esperits irats o projectes que amenaçaven amb fer naufragar la inestable barca econòmica de la nostra entitat.

De mica en mica, en aquests anys també van poder reconèixer, sense que ella ens ho digués mai, alguns dels trets que quedaven d'una biografia de treball i erudició, vam identificar l'esperit d'aquella jove que ens els temps de postguerra s'encarava amb el projecte de fer viable una institució com la vilanovina, carregada de patrimoni i desproveïda de pressupost, o l'entusiasta que el 1950 presentava un treball a la mítica I Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada a Martorell.

Cap a les darreries dels anys vuitanta l'edat va acomiadar la senyoreta Basora de la labor professional i de la directiva de l'IEP. Els temps havien canviat i l'aventura de fundació de la nostra entitat havia reeixit amb una certa plenitud mai totalment allunyada d'ensurts, de forma i manera que els darrers anys de Teresa Basora, fins al seu traspàs el 1998, van estar marcats igualment per la discreció i senzillesa de sempre, tot i mantenir contactes amb la vida de les entitats en les quals havia treballat i amb tots els que –com deia David Jou en el seu poema dels trenta anys de l'IEP– havíem tingut la sort de compartir amb ella un camí de cultura i una relació d'amistat intensa.

EMILI GIRALT I RAVENTÓS: ENTRE LA DEMOGRAFIA, LA HISTÒRIA AGRÀRIA I EL PENEDES. NOTA BIO-BIBLIOGRÀFICA

RESUM

El doctor Emili Giralt i Raventós (Vilafranca del Penedès 1927 - Barcelona 2008) ha estat un penedesenc que transcendeix l'estricta àmbit local o regional. Però això ho ha fet sense deixar mai de tenir presents els seus orígens, la qual cosa impregna tota la seva obra i també el seu mestratge. Les pàgines que segueixen no pretenen ser un recull exhaustiu de la bibliografia d'Emili Giralt. Per això el lector pot adreçar-se a altres publicacions.⁽¹⁾ El que pretenc és donar una pinzellada sobre les línies fonamentals de treball que ha seguit l'impulsor de la Història Agrària al nostre país tot citant-ne els treballs més rellevants.

ABSTRACT

Doctor Emili Giralt i Raventós (Vilafranca del Penedès 1927 - Barcelona 2008) was someone born in the Penedès Region whose life goes beyond the strictly local or regional scope. However, Doctor Giralt has never abandoned his own origins and this is perceived throughout his whole work and his mastership. The pages to follow do not aim at becoming a thorough collection of Emili Giralt's bibliography. If interested, the reader can refer to other publications. What I pretend here is to browse the fundamental lines of work followed by the promoter of the History of Agriculture in our country by quoting his most relevant works.

De fet, Emili Giralt i Raventós va començar el seu treball de recerca i la seva producció escrita com molts dels que actualment ens dediquem, d'una manera o altra, a l'estudi de la història al nostre país, és a dir, partint de l'àmbit i dels mitjans de comunicació locals. Cal entendre el context en què s'inicià perquè Giralt va haver d'utilitzar aquells que tenia disponibles en els anys més durs del franquisme, anteriors a l'explosió econòmica dels anys seixanta. Efectivament, Giralt devia ser un estudiant inquiet, ja que fins i tot abans d'entrar a la Universitat de Barcelona, va començar a fer recerca i a publicar alguna cosa al setmanari *Acción Católica*, de Vilafranca. Aquesta primera producció d'àmbit estrictament local es va allargar fins al 1951, any en què es llicencià. Des del meu punt de vista tot i que es tracta d'articles breus –excepció feta d'un exemplar mecanografiat datat el 1945, que es troba dipositat a l'Arxiu Bibliogràfic Pere Regull del Museu de

Vilafranca, i titulat *El bandolerisme al Penedès durant el segle XVII*–, tenen el seu interès perquè ja prefiguren algunes de les que seran les seves preocupacions posteriors: l'evolució demogràfica de les poblacions i els moviments socials de base agrària. En aquest sentit, aparegueren a *Acción Católica* els articles “La Vilafranca del siglo XVII” (1944), “El Jurat en Cap de Vilafranca és empresonat el 1612” (1946), “El Penedès en l'obra geogràfica de Pere Gil S.J. (1551-1622)” (1950), “La población de Vilafranca desde 1605 a 1717” (1951). Cal destacar el fet que una part d'aquests articles van veure la llum en català, malgrat la repressió existent a l'època contra la nostra llengua.

Allò que va permetre que Emili Giralt passés de la simple publicació d'algunes píndoles de la història local en una publicació vilafranquina –fet molt lloable, d'altra banda– a desenvolupar tot un treball de recerca d'àmbit més general fou el seu pas per la Universitat de Barcelona, on va rebre el mestratge de Jaume Vicens i Vives. En una entrevista publicada el 2001 a la revista *Dyonisos*, Giralt encara recordava el caràcter obert de Vicens –cosa rara en el professorat universitari de l'època– i com aquest els posà en contacte amb l'escola francesa dels *Annales* (amb historiadors com March Bloch o Fernand Braudel, entre altres) o fins i tot com els havia arribat a fer conèixer el marxisme, ni que fos de manera indirecta. El mestratge de Vicens havia proporcionat una primera generació d'historiadors, entre els quals podem citar Joan Reglà (1917-1973) i l'igualadí Joan Mercader i Riba (1917-1989); amb Emili Giralt i, el seu company de fatigues a la recerca de la immigració francesa, Jordi Nadal i Oller, significava l'entrada en escena una segona onada d'historiadors que han estès la seva influència fins als nostres dies. Giralt, home de profundes conviccions catalanistes, també recordava en aquesta entrevista la influència de Ferran Soldevila a través dels clandestins Estudis Universitaris Catalans.

Amb aquest bagatge, Emili Giralt es va posar a treballar en una tesi sobre el comerç marítim barceloní del segle XVII, la qual cosa poc tenia a veure amb l'àmbit local o comarcal extra-barceloní ni amb l'estudi de la població, però sí que li va permetre iniciar una sèrie de treballs relacionats amb el desenvolupament agrari i el comerç a la Catalunya moderna. D'entre aquests treballs m'agradaria destacar-ne dos. El primer és “La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII”, publicat a la revista *Estudios de Historia Moderna* el 1953; i el segon es titula “En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI”, a la revista *Hispania*, l'any 1958. Malgrat tot, ambdós treballs posaven en relació la tesi en curs amb els principals focus d'interès dels treballs de Giralt perquè en ambdós articles hi ha de rerefons la història del desenvolupament de la població i les relacions d'aquesta i del comerç amb l'agricultura.

El primer gran treball publicat, a quatre mans això sí, per Emili Giralt fou el resultat, en certa manera, de la casualitat. Tot investigant a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Giralt i Nadal van trobar entre els lligalls del Consell d'Aragó les llistes que, en època de la guerra amb França, es van fer dels francesos residents a Catalunya, la qual cosa els portà a estudiar la immigració francesa en el marc de l'estudi de la població catalana dels segles XVI i XVII. Aquest fet implicà que els dos historiadors es desplaressin cap a Tolosa de Llenguadoc i cap a París. Ambdós van ser acompanyats pel mateix Fernand Braudel, el qual els ajudà a publicar el treball en francès amb el títol *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement* (París, SEVEN, 1960). Aquest treball ha restat inèdit en la nostra llengua durant quaranta anys, fins que l'editorial Eumo decidí publicar-lo amb el títol *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII* (Eumo Editorial, Vic, 2000). Tal com diu Jaume

Torras en la seva presentació, el llibre no havia tingut la repercussió que *a priori* es podria esperar i em sembla que, lamentablement, la seva publicació en català tampoc l'ha tinguda, tot i que és un llibre molt oportú per llegir ara tenint en compte que Giralt i Nadal ens mostren en ell com la immigració francesa va ser un element clau en la recuperació demogràfica de la població catalana i l'abast de la seva contribució en l'economia d'aquella època. Un epígon d'aquesta línia de treball és la publicació, el 1966, de *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII*, que Giralt i Nadal presentaren al Premi Iluro 1963 de la Caixa d'Estalvis de Mataró. Si la influència del treball de Jordi Nadal i Emili Giralt no ha estat notòria a Catalunya, sí que ha tingut algunes influències en treballs de la nostra comarca en autors com Antoni Massanell, la malaurada Àngels Torrents o Francisco Muñoz.

Tanmateix, si hem d'associar el nom d'Emili Giralt a una branca de la història, el que surt en primer lloc és el de la Història Agrària. Si Jordi Nadal és la referència a Catalunya de la Història Industrial, Emili Giralt i Raventós ho és de la Història Agrària. La preocupació per

l'evolució de l'agricultura i, molt especialment, de la vitivinicultura és el que ha vertebrat bona part de la recerca d'Emili Giralt des de bon principi. Poc abans d'acabar la llicenciatura, el 1950, va participar a la I Assemblea Intercomarcal del Penedès i Conca d'Òdena celebrada a Martorell el 1950, tot presentant un treball titulat "Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual" (publicat a Igualada, el 1951, en les actes d'aquesta trobada). Aquest treball i el que hem esmentat d'"Estudios de Historia Moderna" de 1953 han marcat l'agenda de recerca de les persones que, a Catalunya, han volgut dedicar-se a l'estudi de la vitivinicultura catalana dels segles XIX i XX i em sembla que encara són obres de referència per a la major part dels autors actuals, malgrat el pas dels anys.

Giralt va iniciar els treballs sobre el desenvolupament de la vitivinicultura, traçant-ne les línies generals del seu desenvolupament dels segles XVIII i XIX tot remarcant la seva expansió inicial per les comarques litorals i el seu desplaçament posterior cap a les comarques de l'interior, a mesura que transcorrien els anys i determinant com a "edat d'or" el període immediatament anterior a l'arribada de la fil·loxera al nostre país. Així doncs, Emili Giralt obria una agenda que després han continuat autors com Josep Colomé, Llorenç Ferrer, Josep Pujol o Francesc Valls. Malgrat la diversitat de la producció bibliogràfica del nostre biografiat, la història de l'evolució del conreu de la vinya i de la producció del vi l'han seguit interessant fins al final mateix de la seva vida. En aquest sentit, en la seva darrera etapa com a investigador, Emili Giralt ha tingut especial interès en l'estudi dels orígens de la indústria del cava. Respecte a aquest tema, Giralt parteix de dues comunicacions a congressos que van ser publicades després en sengles actes ("Origines du 'cava' de Catalogne", *Le vin des historiens. Actes du 1er Symposium Vin et Histoire, 19-21 mai 1989*, Château de Suze-la-Rousse, 1990 i l'"Elaboració de vins escumosos abans de 1900", *Vinyes i vins: mil anys d'història. III Col·loqui d'Història Agrària* [1990], Barcelona, 1993), per continuar amb la publicació del llibre *Els inicis del cava: Mont-Ferrant. Agustí Vilaret i Centrich (1820-1903)* (Blanes, 1998) i de l'article dedicat a Manuel Raventós als llibres *100 empresarios españoles del siglo XX* i *Cien empresarios catalanes*.⁽²⁾ En aquests treballs, a banda dels pioners del cava o xampany, com en deien abans, Giralt remarca la figura de l'enginyer madrileny Luis Justo Villanueva, el qual va influir sobre la generació que va aconseguir posar el cava com a producte de consum comercialitzable a Catalunya (podem citar els noms de Francesc Gil, de Reus, de Miquel Esquirol, de Vilanova, d'Agustí Vilaret, de Blanes, i de Manel Raventós, de Sant Sadurní). Malgrat ser una línia truncada pels problemes de salut propis de l'edat i per la seva mort, Giralt té en els treballs que ha iniciat Francesc Valls un continuador solvent.⁽³⁾

La seva preocupació per la història de la viticultura el va conduir a abordar un tema espinós per a un vilafranquí en plena època franquista, com és el del conflicte rabassaire amb la publicació de l'article "El conflicto rabasaire y la cuestión agraria en Cataluña 1936" (*Revista de Trabajo*, n. 3, 1964, pp. 51-72), article en el qual va tenir l'encert de situar el conflicte en els seus termes històrics, assenyalant les èpoques diverses per les quals va passar el moviment dels rabassaires però posant al centre de tot el contracte de rabassa morta i la seva desnaturalització. Novament, Giralt obria un camí que continuaria ell mateix ("Mouvements paysans de la fin du XVII siècle à nous jours", *Rapport espagnol XIIIe Congrès International des Sciences Historiques. Moscou 1970*, Paris-L'Haia, 1971; "L'agricultura i els problemes agrosocials durant el segle XX", a *Història de Catalunya Salvat*. V, Barcelona, 1978; "Le métayage en Catalogne (XIXe et XXe siècles)", *Bulletin du Centre d'Histoire Économique et Sociale de la Région Lyonnaise*, 3-4, 1989) però que ampliarien, diversificarien i aprofundirien altres autors com Albert Balcells, el ja esmentat

Josep Colomé o Enric Tello. Aquesta preocupació pels moviments socials agraris va portar Giralt (en col·laboració amb Albert Balcells, Josep Termes i Alfons Cucó) a presentar una cronologia i una bibliografia dels moviments socials als Països Catalans.⁽⁴⁾

Finalment, en referència a la Història Agrària, cal destacar un front que Giralt ha abordat amb encert: el de la síntesi historiogràfica. En aquest sentit, crec que mereix un lloc destacat el capítol “L’agricultura” dins d’un dels volums dedicats al segle XIX de la *Història econòmica de la Catalunya Contemporània* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1990), el qual es nodreix d’aportacions anteriors però és encara ara una bona introducció al desenvolupament agrari de la Catalunya decimonònica.⁽⁵⁾ La culminació de tot plegat és la direcció de la *Història Agrària dels Països Catalans*, una obra en quatre volums, publicada per la Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació i per les Universitats Catalanes, que aplega tots els especialistes en Història Agrària de totes les èpoques que han treballat als països de parla catalana.

Abans d’abordar un darrer grup de publicacions dedicades al Penedès, crec que cal fer referència a la influència que va tenir la seva estada al País Valencià entre 1965 i 1971. Com molts altres historiadors catalans (Nadal, Lluch, Garrabou...), Emili Giralt va passar per la Universitat de València abans de retornar a Barcelona. Allà va desenvolupar una insigne tasca docent però també va fer dues coses més. Una, intentar comprendre l’entorn en el qual es movia ell mateix i, l’altra, promoure tot un conjunt de recerques sobre la història valenciana que anés més enllà d’algunes notes erudites que apareguessin en programes de festes locals. Això va donar lloc a dos estudis sobre el País Valencià titulats “Problemas históricos de la industrialización valenciana” (*Estudios Geográficos*, 112-113, 1968) i “La introducción del guano como fertilizante agrícola en el País Valenciano y en Cataluña” (*III Congreso Nacional de Historia de la Medicina. Valencia 1969*, Madrid, 1971). En el primer, Giralt es preguntava per les causes que van fer que, tot i reunir condicions, el País Valencià no seguís el mateix camí industrialitzador que la veïna Catalunya, tot conclouent que l’eclosió mateixa d’una agricultura moderna va absorbir bona part dels capitals que haurien hagut d’anar a la indústria, després de l’enfonsament del sector seder valencià. Tot i que, en termes de recerca ha estat superat, precisament els resultats posteriors han tornat a posar en vigència les tesis que Giralt va llençar a finals dels anys seixanta. El segon és un estudi sobre la difusió de l’ús dels nitrats orgànics a Catalunya i València.⁽⁶⁾ Fruit de l’empremta que va deixar en el seu pas per la Universitat de València hi ha el volum que recull un bon nombre de treballs de Giralt publicat amb motiu de la concessió del doctorat *honoris causa* per aquella Universitat (*Empresaris, nobles i vinyaters. 50 anys de recerca històrica*, València, Universitat de València, 2002).

Cal fer un darrer esment, ara sí, a la seva producció penedesenca. Després del seu pas per la Universitat de Barcelona com a estudiant, la producció de temàtica local o comarcal penedesenca no abundaren en la seva producció. Tanmateix, destaca la intervenció al *Coloquio Comarcal sobre Economía del Penedés* en el marc de la III Exposició i Fira Oficial de la Vinya i del Vi de 1963 (Vilafranca, 1966) en què Emili Giralt va saber assenyalar les mancances del desenvolupament econòmic de Vilafranca i la seva comarca. A més, podem ressenyar una notable síntesi sobre la regió del Penedès a la *Geografía de Catalunya* (Solé i Sabaté, L., dir, Barcelona, Aedos, volum III), que va més enllà d’una simple descripció geogràfica i que, per al coneixement de l’estat del Penedès a finals dels anys seixanta, continua essent de consulta obligada. I, encara, un treball

d'història agrària publicat per l'Institut d'Estudis Penedesencs el 1977 amb el títol *Tècniques, rendiments i canvis de conreu en una finca catalana del segle XVIII*.

Sembla, però, que Giralt hagi tancat un cercle en l'etapa final de la seva vida, ja que en els darrers anys s'ha prodigat pel que fa a les publicacions que tenen a veure amb el Penedès o amb Vilafranca. Així, podem constatar l'aparició de dos articles als *Estudis Històrics dels Arxius de Protocols*: un que rescata la publicació de l'IEP abans esmentada amb el mateix títol (*Estudis Històrics dels Arxius de Protocols*, 20, 2002) i l'altre, en col·laboració amb Jordi Vidal i Pla, titulat "‘Notes’ i ‘anyades’ en els protocols de Vilafranca del Penedès: segles XIV-XVIII" (*Estudis Històrics dels Arxius de Protocols*, 21, 2003). Cal no oblidar la veritable devoció que el doctor Giralt ha tingut sempre pels documents notariaus. Però destaquen sobretot la seva participació en l'obra coordinada per Josep Colomé titulada *De l'aiguardent al cava. El procés d'especialització vitivinícola a les comarques del Penedès-Garraf* (Vilafranca del Penedès, El 3 de Vuit - Ramon Nadal editor, 2003) que Giralt encapçala amb el que gairebé és un lema: "Terra, ceps, homes". En aquest treball, Giralt fa un repàs de les varietats de vinya que poblaren el Penedès abans de la fil·loxera, dels canvis que va suposar la seva arribada i dels homes que van impulsar els diversos congressos vitícoles que hi va haver a Catalunya a finals del segle XIX i que es feren per millorar-ne el conreu. És especialment interessant l'apèndix que, amb el títol "Notes històriques d'ampelografia penedesenca", recull fins a noranta-dues varietats de raïm que han tingut presència a la nostra regió. La darrera publicació d'Emili Giralt fa referència a Vilafranca i a la seva historiografia. Es tracta del "Pròleg" a la *Història de Vilafranca del Penedès* coordinada per Ramon Arnabat i Jordi Vidal (Edicions i propostes culturals Andana, Vilafranca del Penedès, 2008), en el qual fa un acurat repàs de les diverses històries que s'han escrit fins al moment de la nostra vila. Sortint de Vilafranca i tornant-ne, Emili Giralt ha estat més que un vilafranquí il·lustre, ha estat un apassionat per la història.

NOTES

- (1) Vegeu "Aproximació bio-bibliogràfica" a CONGOST I COLOMER, ROSA; FERRER I ALÓS, Llorenç, editors, *Homenatge al Dr. Emili Giralt i Raventós. Estudis d'Història Agrària*, 17, pp. 30-34.
- (2) "Manuel Raventós (1862-1930) y los vinos espumosos catalanes", a Torres, Eugenio, dir., *100 empresarios españoles del siglo XX*, Madrid, 2000, LID Editorial Empresarial; "Manuel Raventós i Domènech [1862-1930]", CABANA, Francesc, coord., *Cien empresarios catalanes*, Madrid, 2006, LID Editorial Empresarial.
- (3) Vegeu, per exemple, VALLS, F., "Competiendo con el champagne. La industria española de los vinos espumosos antes de la Guerra Civil", *Revista de Historia Industrial*, 33 (XVI-1), 2007.
- (4) GIRALT, E.; BALCELLS, A.; TERMES, J. *Els moviments socials a Catalunya. País Valencià i les Illes. Cronologia, 1800-1939*, Barcelona, Lavinia, 1967 (d'aquest llibre hi ha una versió de 1978 editada per la Magrana i una en espanyol per Nova Terra, el 1970). GIRALT, E.; BALCELLS, A.; CUCÓ, A.; TERMES, J. et al., *Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes*, Barcelona, Lavinia, 1972.
- (5) Vegeu també GIRALT, Emili, *Los estudios de historia agraria en España (1940-1961). Orientaciones bibliográficas*, Barcelona, Teide, 1962; "L'agricultura catalana durant el segle XVIII", "Les transformacions agràries del segle XIX" i el ja esmentat "L'agricultura catalana i els problemes agrosocials durant el segle XX", a *Història de Catalunya Salvat*, Barcelona, Salvat, volums V i VI.
- (6) Aquests articles han estat reeditats. "Problemas históricos..." es va incloure en català com a introducció històrica del llibre *L'estructura econòmica del País Valencià*, València, Estel, 1970. Després aparegueren ambdós a una recopilació titulada *Dos estudios sobre el País Valenciano*, València, Almadín, 1978.

IMATGE VILAFRANQUINA D'EMILI GIRALT I RAVENTÓS

RESUM

L'espai específicament vilafranquí en la biografia d'Emili Giralt, una imatge breu però intensa del seu pas per la premsa local i les activitats de cultura penedesenca en els anys de la primera postguerra.

ABSTRACT

The specific space of Vilafranca in Emili Giralt's biography, a short but intense image of his participation in the local press and cultural activities within the Penedès Region during the first years after the Spanish Civil War.

Nascut a Vilafranca el 1927, els primers anys de joventut d'Emili Giralt són els de la primera postguerra, anys de colla a Acció Catòlica i també dels primers passos pel Museu de Vilafranca on, gràcies a l'empenta sempre discreta de mossèn Trens, creen a partir de 1942 l'anomenat Cercle d'Estudis Penedesencs, agrupació que no va cercar mai un reconeixement legal i que va saber alternar les notes de cultura seriosa amb facècies de joventut.⁽¹⁾ Amb el suport i mestratge de Manuel Trens, el CEP va preparar diversos treballs, debats i alguna exposició com la del Nadal de 1947 dedicada a les ermites del Penedès i en la qual el jove Emili Giralt va pronunciar una conferència presentada per l'il·lustre sacerdot vilafranquí que li feia de mentor.

Tot i que provenia d'una família penedesenca d'arrels pageses, un dels primers contactes d'Emili Giralt amb el que seria el gran tema de la seva labor historiogràfica: l'agricultura i específicament la vinya i el vi, s'esdevé quan entra a treballar d'administratiu en un magatzem majorista de vi, al carrer del Comerç, activitat que compagina amb els estudis secundaris a Vilafranca abans de passar a realitzar estudis universitaris a Barcelona. Encara li queda temps, però, per publicar a la premsa local vilafranquina, i en concret a *Acción Católica* alguns primerencs treballs de recerca a l'arxiu notarial i l'arxiu parroquial. Decidit defensor des del primer moment dels estudis de temàtica local i comarcal, el 1950 participa en la I Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos del Penedès i Conca d'Òdena, celebrada a Martorell, allí exerceix de secretari: "*Seguidamente el Secretario de la Asamblea, don Emilio Giralt, expuso los objetivos de la Reunión, paralelos a los que se perseguían hace 25 años con la celebración de las Exposiciones de Arte del Panadés*",⁽²⁾ a la vegada que hi presenta el que serà durant dècades un dels treballs de referència ineludible en l'àmbit de la història agrària: "Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual". Un any després, el 1951, es llicencia en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Tot i el constant retorn a la seva vila i a la temàtica historiogràfica penedesenca, la biografia d'Emili Giralt inicia una nova etapa en la docència i l'àmbit universitari.

NOTES D'ÀMBIT LOCAL

Curiosament, les primeres línies que Emili Giralt va publicar van ser poètiques. Era l'any 1941 quan aquell noiet de 14 anys va participar en el certamen literari organitzat per *Acció Catòlica* i celebrat durant la Festa Major, en concret el dia 1 de setembre a la tarda, amb Roman de Saavedra com a mantenidor. Giralt hi va prendre part amb una poesia que va rebre l'accèssit al segon premi de tema religiós o moral, una composició que el setmanari vilafranquí publicaria unes setmanes després.⁽³⁾ Giralt també hi va presentar un altre treball mai publicat: "Breve biografía de S. Juan de la Cruz para divulgación de la misma entre los escolares".

Hem d'anar fins al 1947 per trobar algun article atribuïble a Giralt⁽⁴⁾ i amb certesa fins a l'1 de setembre de 1948 quan al teatre del Casino se celebren els Jocs Florals del Penedès i es convoca un premi especial per a un estudis d'història local o comarcal que guanya Giralt amb un treball, que creiem que no es va publicar mai, i que portava per títol "Dos siglos d'arqueologia".

El 1949 el futur historiador ja ha passat llargues hores a l'Arxiu de Protocols, en aquells anys aplegat a la banda de dalt de tot del Museu, d'entre els lligalls notariais que el jove historiador universitari llegeix sense dificultat n'aplega alguns detalls que dona a conèixer a les pàgines del setmanari local d'*Acció Catòlica* a l'entorn de les "Concòrdies" i altres documents del segle XVII dels notaris Pau Xammar i Jeroni Xammar, de les quals reproduïx algun fragment en el català original de redacció.⁽⁵⁾ També col·labora en la difusió d'alguna iniciativa cultural puntual com és el cas de la publicació dels *Quaderns de poesia*.⁽⁶⁾ Al juny del 1950 un article –en castellà com tots els d'aquesta època per imperatiu legal– li serveix per a reivindicar la necessitat de publicar el *Llibre Verd de Vilafranca*.⁽⁷⁾

Al desembre de 1950 un nou article de reivindicació comarcalista, el primer que publica en català, es refereix a l'obra de Pere Gil (1551-1622) recollida en una edició de Josep Iglesies.⁽⁸⁾ Aquest any 1950 té per a Giralt un caire més local quan trobem que en el número de Nadal hi insereix una rondalla en català.⁽⁹⁾ Al març de 1951 publica un article⁽¹⁰⁾ d'història econòmica del primer terç del segle XIX a partir d'una edició del 1839 sobre referències penedesenques, amb el concepte de Penedès que tots reconeixem i que llavors no comptava amb cap base legal, així esmenta referències de Sitges, Sant Pere de Ribes, Vilanova, Vilafranca, Cubelles, Cunit, l'Arboç, el Vendrell, Sant Salvador i Torredembarra. Al setembre d'aquest mateix any publica unes notes sobre vitivinicultura al segle XVIII,⁽¹¹⁾ aquestes van ser l'anunci d'una conferència que el mateix Giralt va donar al novembre d'aquest 1951 a la Biblioteca Torras i Bages sobre la viticultura i el comerç català al s. XVIII.⁽¹²⁾ Com a cloenda de l'any al número extra de Nadal Giralt publica un conte sobre aquesta temàtica, com havia fet l'any anterior.⁽¹³⁾

UNA POLÈMICA I DIVERSES ACTIVITATS

L'any 1952 es va obrir amb una polèmica a l'entorn d'unes declaracions de l'historiador Josep Maria Fontana⁽¹⁴⁾ a la revista *Mundo Hispánico* a l'entorn de la figura de Josep Torras i Bages. La vilafranquina *Acción Católica* anunciava al primer número de l'any⁽¹⁵⁾ una rèplica contundent i el número següent⁽¹⁶⁾ s'obria a portada amb una nota de Mn. Tomàs Pujadas, degà del

Penedès i a l'interior un article d'Emili Giralt "Réplica al Sr. Fontana", encara amb el complement d'un article de Josep M. Mercader i un text amb opinions de diversos bisbes: "El episcopado español ante la obra del Dr. Torras i Bages". La polèmica tenia, evidentment, una clau política d'entorn catalanista prou clara fins i tot llavors, tota vegada que fent referència als fets del 1936 Fontana havia escrit textualment: *"Aquel rural Torres y Bages, que tanto veneno puso en el alma catalana, es desenterrado de su tumba en Ripoll –¡Ay, Abat Oliva!– y sus huesos arrojados al río, con los de los viejos condes que exaltara Rovira y Virgili, y precisamente por los cuervos que todos ellos criaron"*.

D'entrada, Giralt⁽¹⁷⁾ li retreu la confusió entre Ripoll i Vic, tota vegada que les despulles que hi havia a Ripoll eren del bisbe Morgades i no de Torras i Bages, i tot seguit es pregunta pel verí que Torras podia haver posat sobre l'ànima de Catalunya, si ho podien haver estat les seves cartes pastorals o *La tradició catalana*. Tot seguit fa referència a una obra social qualificada com a cria de corbs quan havia estat valorada per nombrosos bisbes contemporanis. Tot i això, a Emili Giralt l'adjectiu que més li dol és el de "rural" i escriu:

¡Y que tan señera personalidad pueda ser calificada de 'rural'! Si no nos constara la probada indigencia informativa de José M. Fontana nos atreveríamos a señalar las fuentes que inspiraron tan desgraciado epíteto. Y a menos que se deba a una coincidencia en el contenido mental de ambos –cosa que bien pudiera ser–, tal fuente no es otra que la hinchada verborrea del liberal Romero Robledo, el politicucho electorero cuyo anticlericalismo y fervor partidista le movieron a decir cuando el Dr. Torras fue elevado a la Mitra: 'Se ha hecho Obispo de Vich a un ignorado clérigo rural, sin otro mérito que haber escrito un libro contra España'. La afinidad de estas palabras con el juicio emitido por el señor Fontana permite ahorrarnos todo comentario.

Al número extraordinari de Festa Major d'aquell 1952 Giralt publica una nota històrica sobre el miracle de sant Fèlix de curació d'un capella que va enregistrar el notari Josep A. Soler el 1774.⁽¹⁸⁾

Aquell any, que es va encetar amb polèmica, es clouria d'una manera certament curiosa quan el 13 de desembre de 1952 amb motiu de la festivitat de Santa Llúcia es va estrenar al teatre d'Acció Catòlica una comèdia còmica en tres actes i en català de Josep Santacana i Tusquelles *–El secret de les escombraries–* en la qual participa com a actor Emili Giralt al costat dels seus amics, la colla d'Acció Catòlica: Josep M. Albet, Josep Recasens, Fèlix Senabre, F. Xavier Huix, Josep Ventura, Lluís Bolet, Josep Soler, Fèlix Parés, Ramon Borrull, Josep M. Santacana, Josep Salat, Ricard Poch, Josep M. Bosch, Josep M. Olivella, Faust Giralt i Pere Güell. Només es va fer aquesta representació el dissabte a dos quarts d'11 de la nit i una segona el diumenge a la tarda a dos quarts de nou.⁽¹⁹⁾

Giralt va participar, al juny de 1953, en l'anomenada "II Asamblea de Estudios Locales", celebrada a Santes Creus, i que va comptar amb una conferència de Jaume Vicens Vives sobre metodologia per a la història local, i una altra d'Agustí Duran i Sanpere sobre la coordinació entre centres d'estudis. Giralt formava part amb Pere Giró i Pere Regull de la representació del Museu de Vilafranca a l'esmentat aplec.⁽²⁰⁾ La darrera participació de Giralt a la premsa local d'aquests anys la trobarem al número de Nadal del 1953 amb un text sobre la població vilafranquina entre 1605 i 1717.⁽²¹⁾

CAP A LA DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA

Molts anys després Giralt recordaria aquells anys de joventut vilafranquina,⁽²²⁾ la seva llicenciatura a la Universitat de Barcelona el 1951 i la seva labor com a professor de l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Vilafranca des del curs 1951-52,⁽²³⁾ que compaginava amb un treball sense remunerar a la Universitat de Barcelona fins que durant el curs 1953-54 li surt l'oportunitat d'anar a fer una estada a l'estranger entre les universitats de Tolosa de Llenguadoc i París, i el curs següent obté la plaça de lector de castellà al King's College de Newcastle, a Anglaterra. Era l'inici d'un camí professional en la docència i la investigació universitària, mentre mantenia els lligams penedesencs no sols familiars, també va participar com a membre del jurat en totes les edicions dels premis Sant Ramon de Penyafort que des dels primers anys setanta convocava el Museu de Vilafranca, i des dels anys vuitanta com a patró de la Fundació Antoni i Vicenç Mestres Jané amb seu a Vilafranca. A banda de nombroses conferències –una d'elles el 15 de maig de 1977 en l'acte de constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs al castell de Sant Martí Sarroca⁽²⁴⁾–, l'altra referència del Penedès són els seus estudis sobre agricultura, l'organització al febrer del 1990 del III Col·loqui d'Història Agrària, a Vilafranca i sobre temàtica vitivinícola, i darrerament les aportacions bibliogràfiques que han determinat els darrers anys de la seva vida i on el Penedès ha estat ben present, des de l'estudi introductori a la *Història de Vilafranca del Penedès* editada aquest 2008, i encara el de l'edició facsimil de l'obra de fra Miquel Agustí del 1617 *Llibre dels secrets d'agricultura...*,⁽²⁵⁾ fins a les aportacions en el tercer volum de la que és la seva obra de direcció més notòria: la *Història Agrària dels Països Catalans*.

NOTES

- (1) Fa anys vam poder veure el diari manuscrit de les reunions del CEP, una crònica on es relataven, de puny i lletra del seu secretari, el malaguanyat Joan Tarrada i Massanell, les activitats del grup amb objectius culturals de volada i memorables gresques gairebé d'alteració de l'ordre públic.
- (2) "Primera Asamblea de Estudiosos de las Comarcas del Panadés y Conca d'Odena", sense signar, a *Acción Católica*, 11 de novembre de 1950. Any X. Núm. 46. Pg. 359.
- (3) Poema en castellà amb el títol "Ego te absolvo a peccatis tuis", signat Emilio Giral Raventós. *Acción Católica*, núm 69. 6 de setembre de 1942. Pg. 275.
- (4) "El Corpus de antaño", signat G[iralt?] a *Acción Católica*, Vilafranca 31 de maig de 1947. núm. 22. Pg. 173.
- (5) "Curioso contrato médico", signat E. G., sobre una Concòrdia de Pau Xammar, a *Acción Católica*, 19 de novembre de 1949. Any IX. Núm. 44. Pg. 378. "El primer altar de San Raimundo de Penyafort", signat E. G. sobre una Concòrdia de Jeroni Xammar, a *Acción Católica*. 5 de gener de 1950. Any X. Núm. 1. Pg. 6.
- (6) "Quaderns de Poesia", signat E. Giralt, a *Acción Católica*, 10 de juny de 1950. Any X. Núm. 22. Pg. 188.
- (7) "El 'Llibre Verd' de Vilafranca" a *Acción Católica*, 17 de juny de 1950. Any X. Núm. 23. Pg. 193. També d'aquest mateix any són dos articles signats Juan Grau que poden ser atribuïts a Emili Giralt ni que sigui com a promotor: "Notas agrícolas del siglo XVIII" sobre material del notari vilafranquí J. A. Solé, de la segona meitat del segle XVIII, a *Acción Católica*, 30 de setembre de 1950. Any X. Núm. 37. Pg. 296, i "Rayos y centellas sobre nuestro campanario", també del notari vilafranquí J. A. Solé, de la segona meitat del segle XVIII, a *Acción Católica*, 7 d'octubre de 1950. Any X. Núm. 38. Pg. 305.
- (8) "El Penedès en l'obra geogràfica de Pere Gil, S.J. (1551-1622)", a *Acción Católica*, 2 de desembre de 1950. Any X. Núm. 47. Pg. 368.
- (9) "El rabadà i el diable", rondalla, signada E. Giralt, a *Acción Católica*, 23 de desembre de 1950. Any X. Núm. 50. Pg. 392.
- (10) "Notas para la historia de nuestra economía", signat E. Giralt, a *Acción Católica*, 3 de març de 1951. Any XI. Núm. 9. Pg. 67. També se li pot atribuir "El bandolerismo a principios del siglo XVII", a *Acción Católica*, 23 de juny de 1951.

- Any XI. Núm. 25. Pg. 189. Fa referència al notari Pere Guasch i les indicacions que sobre el tema es troben als seus llibres de Protocols a l'entorn de l'any 1611.
- (11) "Notas vitícolas del siglo XVIII", signat Emilio Giralt, a *Acción Católica*, 22 de setembre de 1951. Any XI. Núm. 37. Pg. 299.
- (12) *Acción Católica* n'aplega la crònica a l'edició del 17 de novembre de 1951. Any XI. Núm. 45. Pg. 365.
- (13) "Deseembre, 25" a *Acción Católica*, 24 de desembre de 1951. Any XI. Pg. 409.
- (14) Josep Maria Fontana Tarrats (Reus 1911 - Sanxenxo 1984). Polític i escriptor, va militar a Falange Española i en la postguerra va ocupar diversos càrrecs públics.
- (15) *Acción Católica*. Any XII. Núm. 1. 4 de gener de 1952.
- (16) *Acción Católica*. Any XII. Núm. 2. 12 de gener de 1952.
- (17) "Réplica al Sr. Fontana", signat Emilio Giralt, a *Acción Católica*. Any XII. Núm. 2. 12 de gener de 1952. Pg. 12.
- (18) "Nota histórica", signat Emilio Giralt, a *Acción Católica*. Pg. 294. Any XII. Núm. 34 i 35. 27 d'agost de 1952.
- (19) "Autocrítica de 'El secret de les escombraries', signat Josep Santacana i Tusquelles, a *Acción Católica*. Pg. 429. Any XII. 13 de desembre del 1952.
- (20) "La II Asamblea de Estudios Locales", sense signar, a *Acción Católica*. Pg. 185-187. Any XIII, 6 de juny de 1953.
- (21) "La población de Vilafranca desde 1605 a 1717", a *Acción Católica*, signat E. Giralt. Pg. 121. Any XIII. Núm. 50 i 51. 23 de desembre de 1953.
- (22) "Emili Giralt, les obligacions per damunt de les devocions", entrevista de Jordi Romeu, a *El 3 de Nou*. Núm. 24. Gener 1990.
- (23) No consta com a professor però sí en la seva etapa d'alumne, de 1939 a 1945, al llibre de Montserrat Sala Figueras i Montserrat Tutusaus Martorell, *L'antic institut Milà i Fontanals i la seva història*. Ed. Ajuntament de Vilafranca 2008.
- (24) "Tècniques, rendiments i mutacions agrícoles en una finca penedesenca del segle XVIII", al volum de constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Vilafranca 1977. Pg. 23-34.
- (25) Pròleg d'Emili Giralt i estudi introductori de Xavier Luna Batlle. Ed. Andana. Vilafranca 2007.

LA VISITA PASTORAL DE 1303 AL PENEDE'S I GARRAF

RESUM

Les visites pastorals són inspeccions a les parròquies, fetes pels bisbes o els arquebisbes. Els medievalistes s'han interessat recentment per les visites pastorals medievals com a font primària. Es ressegueix la visita pastoral de 1303 centrada al Penedès i Garraf, quan el bisbe Ponç de Gualba (Mallorca, ? - Barcelona, 1334) realitzà una visita pastoral per diverses parròquies del bisbat de Barcelona.

ABSTRACT

Pastoral visits consist in inspections to parishes made by bishops or archbishops. Medievalists have recently become interested in medieval pastoral visits as a primary source. Here, we follow the pastoral visit made in 1303 along the Penedès and Garraf Regions, when bishop Ponç de Gualba (Mallorca, ? - Barcelona, 1334) made a pastoral visit to several parishes within the diocese of Barcelona.

Les visites pastorals són inspeccions a les parròquies, fetes pels bisbes o els arquebisbes. Els medievalistes s'han interessat recentment per les visites pastorals medievals com a font primària. Així Lluís Monjas Manso el 1984 publicà un estudi relacionant les dones del Baix Llobregat i les visites pastorals.⁽¹⁾ La tesi doctoral d'aquest autor també versà sobre visites a la Tarraconense.⁽²⁾ Recentment s'ha publicat el quart volum de l'obra de Josep Baucells centrat en les visites pastorals al bisbat de Barcelona entre els anys 1200-1344.⁽³⁾

Les visites són una font molt important per a l'estudi de les parròquies i l'estat d'aquestes a l'Edat Mitjana. El funcionament de la visita pastoral es dividia en diverses parts: primer arribava el bisbe a la localitat i tonsurava als novicis. Després feia cridar un nombre variable de testimonis que explicaven com es trobava la parròquia i els parroquians. Els testimonis delataven els veïns que no seguien la moral cristiana. Es citen a la visita adúlter, fornicadors, clergues casats o blasfemadors. Normalment es donen els noms i cognoms dels acusats. Els testimonis expliquen també fets que han ocorregut a la parròquia o l'estat de les esglésies. Aquesta riquesa temàtica fa que les visites esdevinguin interessants per a l'estudi de l'Edat Mitjana. El nostre article tractarà la visita pastoral de 1303 i estarà centrat al Penedès i Garraf.

Aquell any el bisbe Ponç de Gualba (Mallorca, ? - Barcelona, 1334) realitzà una visita pastoral per diverses parròquies del bisbat de Barcelona. Començà el dia u d'abril a Sabadell i la finalitzà el dia u de setembre a l'església de Sant Jaume de Barcelona. El bisbe Ponç fou qui començà les sèries de visites pastorals del bisbat barceloní. El bisbe visità el Penedès i Garraf, i ens

dóna una certa idea de com estaven les parròquies i la cura d'ànimes l'any 1303. El document es troba a l'Arxiu Diocesà de Barcelona amb la signatura ADB VP I/1 i fou transcrit al primer volum de processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona.⁽⁴⁾

La relació de parròquies del Penedès i del Garraf visitades pel bisbe Ponç de Gualba és la següent:

DATA	PARRÒQUIA
18 d'abril	La Granada
13 de juliol	Sant Sebastià dels Gorgs
13 de juliol	Lavern (Sant Pere de Lavern)
14 de juliol	Vilafranca
15 de juliol	Sant Valentí (les Cabanyes)
16 de juliol	La Bleda (pertanyent a Santa Margarida i els Monjos)
16 de juliol	Pacs
17 de juliol	Olèrdola
18 de juliol	Terrassola i Lavit
18 de juliol	Sant Pere de Riudebitlles
19 i 20 de juliol	Monestir de Sant Quintí de Mediona
20 de juliol	Sant Vicenç del Morrocurt (Font-rubí)
20 de juliol	Font-rubí
20 de juliol	Sant Martí Sarroca
20 de juliol	Torrelles de Foix
21 de juliol	Màger (la Llacuna)
22 de juliol	Montmell
22 de juliol	Pontons
24 de juliol	Salomó
24 de juliol	Puigtinyós (Sant Jaume dels Domenys)
26 de juliol	La Bisbal del Penedès
27 de juliol	Sant Jaume dels Domenys
28 de juliol	L'Arboç
28 de juliol	Banyeres
30 de juliol	Calafell
30 de juliol	Sant Vicenç de Calders i el Vendrell
30 de juliol	Santa Oliva
30 de juliol	Bellvei
30 de juliol	La Gornal
31 de juliol	Castellet
31 de juliol	Sant Esteve de Castellet
31 de juliol	Santa Margarida (situat al Puig d'Espitlles)
1 d'agost	Castellvell del Penedès (Banyeres?)
1 d'agost	Albinyana
1 d'agost	Bonastre
1 d'agost	Cubelles
1 d'agost	La Geltrú
1 d'agost	Cunit
2 d'agost	Ribes (Sant Pere de Ribes)
2 d'agost	Sitges

L'ESTAT DE LES ESGLÉSIES I ELS RECTORS

La visita de 1303 ens informa sobre l'estat ruïnós d'algunes esglésies. Per exemple, a la Bleda (al terme de Santa Margarida i els Monjos) ens diu que el temple està derruït i que no es podia administrar el Cos de Crist. A més, s'informa que l'església no tenia aigua beneïda. Segons els testimonis, el rector de la parròquia no realitzava els serveis ni les misses corresponents.

Era freqüent que els rectors de les esglésies mantinguessin relacions sexuals i de vegades tenien descendència. El dret canònic havia legislat sobre aquests fets i els prohibí als sínodes de Pavia (1022), Bourges (1033) i Girona (1068).⁽⁵⁾ Al document trobem múltiples rectors amb fills a la Granada, a Sant Pere de Lavern, Vilafranca, Pacs, Montmell, l'Arboç, entre d'altres.⁽⁶⁾ Trobem casos tràgics: Ferrer Llaurador, rector de la Bleda, que tingué relacions sexuals amb Romina i que quedà prenyada de bessons, però hagué d'avortar.

Alguns d'ells celebraven les seves misses amb els seus fills d'escolans, com el rector de Calafell o el de Bellvei. Els dos rectors foren castigats amb cinquanta i vint sous per cap. D'altres com el rector de Puigtinyós abandonà el seu càrrec i hi deixà un substitut. Així mateix, els rectors cometien moltes altres faltes. És inusual el cas del rector de Sant Vicenç de Calders, Ponç Sescrosses. Els testimonis l'acusen d'abandonament de l'església, i per això un beneficiat dona els sagraments. No segueix els manaments litúrgics: dona llicència per casar-se a qualsevol, no absol els morts si no és per diners i no fa les misses de difunts. Tampoc allotja els frares menors, no confessa ni visita els malalts i no feia sepelis al costat de la capella de Santa Anna sense rebre diners a canvi. Per als enterraments, explica el rector, ell rebia les dues gallines que s'acostumaven a donar. El mossèn comet faltes terrenals com jugar amb daus i tenir una concubina, això sí, sense descendència.

Un cas semblant és el de Bernat Rossell, rector de Cubelles. El rector no volia enterrar a ningú que fos de fora la parròquia i no casava a ningú forà si no li pagava. El cobrament per serveis que havien de prestar els rectors fou perseguit per les autoritats eclesiàstiques. El bisbe imposà una multa de trenta sous al mossèn.

El bisbe tenia la facultat d'imposar multes als seus subalterns. Al rector de Sant Vicenç se'l condemnà a pagar deu morabatins d'or. Bernat Rossell fou indultat pel bisbe a canvi de trenta sous. El mateix pagà el rector de Font-rubí per copular amb una dona i haver-hi tingut fills. Totes aquestes quantitats anaven destinades a la construcció de la Seu de Barcelona.

Els rectors feien de vegades de notaris i s'encarregaven de redactar testaments. A l'Arboç els testimonis acusen al rector de no complir amb el seu deute i deixar un home que morís intestat. S'excomunicà mig any a Bernat Ugnet de Sant Quintí de Mediona per no executar un testament.

En aquesta època el matrimoni estava gairebé institucionalitzat. L'Església feia esforços perquè la gent es casés davant d'un rector, de forma pública a l'església. A la visita pastoral de 1303 trobem dos casos de matrimonis sense solemnitzar-se per l'altar. Un d'ells a Font-rubí i l'altre a Sant Pere de Riudebitlles. S'informa que el primer dels dos ja havia estat consumat. A Cubelles el prevere Busquet havia celebrat una boda clandestina. Aquests casaments es feien quan les famílies no acceptaven el matrimoni i creaven problemes als testaments.

L'ESTAT DE LES ÀNIMES

Només trobem quatre parròquies on tot és tot correcte (*omnia recte*): Sant Valentí de les Cabanyes, Banyeres, la Gornal i Sant Esteve de Castellet. Les trenta-sis restants tenen alguna qüestió per resoldre.

Els pecats més denunciats són els que tenen a veure amb el sexe. Hi ha tres modalitats que són les més esteses. La fornicació, relació carnal sense continuïtat i espontània. El concubinatge, relació amb una amant. L'adulteri, relació d'un home o dona casada amb una altra persona maridada o no. A les 36 parròquies trobem setanta-set casos de fornicació simple i concubinatge. Més reduïts són els casos d'adulteri: només en localitzem vint. Normalment els testimonis diuen qui són els dos culpables de les relacions tot i que no per norma. Per exemple, a Sitges: “digueren els mateixos que Ponç Desclapers tenia públicament Arsenda i que havia tingut descendència amb ella.”⁽⁷⁾ A Vilafranca es diu que Bernat Babau té públicament una concubina.⁽⁸⁾ Quan un home adulterava es feia palesa la seva condició de casat: “Ferrer de Vilafranca, casat, cometia adulteri públicament amb Elisabeth, recentment feta cristiana.”⁽⁹⁾

Tal com hem vist, els rectors no s'escapaven d'aquestes relacions. També hi havien altres membres eclesiàstics sexualment actius. El grup més destacat són els preveres.⁽¹⁰⁾ Tenim molts casos, però aquí en citarem uns pocs. A Sant Pere de Riudebitlles: “Jaume Rossell, prevere, té públicament a casa seva una dona de nom Gaia, batejada.”⁽¹¹⁾ A Torrelles de Foix trobem “Romeu, prevere, que vivia amb el dit rector, tenia públicament una dona amb la que estava prop de Vilafranca.”⁽¹²⁾ A Màger “el prevere Ferriol havia estat dos anys a la dita església i que havia prenyat a Sancia Mutonem.”⁽¹³⁾ Joan d'Om, de la parròquia de Sitges, prevere, havia estat acusat injustament de jaure carnalment amb una esclava seva. El bisbe el condemnà a fer-la fora de casa abans del dia 1 de novembre, i que no estigués amb ella a cap lloc sospitosos.⁽¹⁴⁾ A Cubelles hem documentat que Andreu, prevere, tenia relacions amb una serventa sarraïna, que sembla que estava batejada. Andreu havia tingut fills i el menor tenia tretze anys, però no especifica si la mare era la serventa sarraïna.⁽¹⁵⁾

Els preveres i els clergues també cometien altres pecats. A tall d'exemple, els clergues “Nicolau Martí i Romeu Mascarell, clergues, jugaren amb gresca i amb daus a casa de Jaume de Rosanes”.⁽¹⁶⁾ El joc també era freqüent entre els laics. La moral cristiana no tolerava els jocs d'atzar, però, en canvi, sí els de destresa o enginy, com la ballesta o els escacs. Era freqüent que els tafurs blasfemessin contra Déu a causa del joc, com a Sant Quintí de Mediona, on “tots els tafurs també blasfemen contra Déu i els sants.”⁽¹⁷⁾ A Sitges hem localitzat tres taulells de joc, propietat de Bernat Sifré, Deuzetus i Ferrer Otger. Els que renegaven també eren delatats com Pere de Pont, clergue, se l'havia sentit blasfemant contra Déu i els seus sants.

Un altre lloc on es solia jugar era al bordell de Cubelles, on el prevere Andreu i altres jugaven a daus amb diners de plata. El prevere Berenguer Carbó de Sant Quintí també jugava al bordell però prometé al bisbe deu sous per redimir-se. Als bordells, també s'hi podia menjar i dormir, la qual cosa féu el rector de Monistrol d'Anoia al prostíbul de Vilafranca. Aquest mantenia una concubina que vivia al bordell i amb la qual havia tingut descendència. El bisbe l'amonestà amb quinze sous per a les obres de la Seu de Barcelona. Pel que hem vist, l'any 1303 només existien aquests dos bordells al Penedès i Garraf. Com ja hem apuntat en un altre lloc, la prostitució es considerava un mal menor tolerat per l'Església.⁽¹⁸⁾

Un dels crims més perseguits per l'Església eren les usures. En teoria els cristians no podien ser usurers, però a la visita del 1303 n'hem documentat vint casos. La usura era el préstec de diners a canvi d'uns interessos molt elevats. Només estava permès fer usures als jueus. Es solien fer les usures per a prestar diners en el joc de daus o fent contractes sobre el blat amb usura. És el cas de Donat Santamaria, de la parròquia de Sant Vicenç del Morrocurt, i de Remanguera de Santa Oliva, entre d'altres.⁽¹⁹⁾ Tot i els contractes usuraris a la visita pastoral no apareixen jueus penedesencs. Sabem que a Vilafranca hi havia una comunitat important i a l'Arboç una petita comunitat jueva que esdevindria més gran a partir del segle XIV. La presència de sarraïns era força minoritària, només n'hem localitzat a Cubelles.

Un dels altres problemes que expliquen els testimonis eren els clergues que anaven armats. A Sant Pere de Lavern els monjos del monestir portaven “espases”, “espases grans” i “llances” dins i fora del convent.⁽²⁰⁾ A l'Arboç documentem un altre cas on els clergues porten armes, exceptuant el rector. Els clergues se n'enorgulleixen i ferien el rector i el fill de Guillem Martí.

Podem constatar que al Penedès i al Garraf hi havia fetilleres o endevinadores: Marquesa de les Cabanyes (*divinatricem*), na Sibil·la Puyol⁽²¹⁾ de Pontons (*divinatrix*), na Sent Company de Màger (*sortilega publica*), na Ginera de Lleger (*divinatrix*), n'Orpina i Romia Gitarda (*coniuratrices et divinatrices*) de Ribes les dues. Romia Gitarda es dedicava a guarir les malalties d'homes, nens i mals d'ull. També destaca Geralda de Codines, endevinadora de la parròquia de Subirats. Geralda fou cridada pel bisbe Ponç a Sant Cugat del Vallès al desembre de 1303, ja que usava oracions i invocacions a Déu per a curar diverses malalties i guarir animals de càrrega. Geralda tingué certa fama i anava els dies de mercat i fira a Vilafranca. Per això fou interrogada el 1330, de nou, pel tribunal de la Inquisició sense dictar cap sentència en ferm.⁽²²⁾

També hi havia alguns homes que es dedicaven a fer fetilleries: en Castellar de l'Arboç (*faciebat divinaciones*), Pere Bell -de l'Arboç-, fill d'en Berenguer Bell, usava d'endevinacions però jurà que per fer-les no utilitzava conjurs d'ovelles: “*Item dixerunt quod en Petrus Belo filius Berengarii Belo utitur divinationibus. Idem Petrus Belo iuravit ulterius non uti quandam coniurationem ovium*”.

L'incest també era denunciad. N'hem localitzat dos casos, un a Sant Pere de Lavern i un altre a Màger. Trobem un prevere de Sant Quintí de Mediona que havia tingut descendència amb les seves germanes. Finalment, a Vilafranca hem localitzat un padrí que s'havia allitat amb la seva fillola.

Hi ha fets que expliquen els testimonis de la visita pastoral que són molt minoritaris. A Sant Pere de Lavern trobem monjos que mengen carn en temps d'abstinència i que no feren dejuni per Santa Eulàlia. També a Sant Pere de Lavern es diu que els clergues són desobedients i que alguns monjos han marxat del monestir. Una declaració curiosa es dona al Montmell. Els testimonis diuen que hi ha un marit que es nega a conviure amb la seva esposa tot i les dues sentències a favor de la dona. A Sant Quintí un marit no volia parlar amb la seva dona. A la Bleda trobem un robatori a l'església i un cas de bigàmia.⁽²³⁾

CLOENDA

La visita pastoral de 1303 dona un mosaic de dades sobre el Penedès i Garraf de principis del segle XIV. Podem afirmar que l'estat de les parròquies visitades era força dolent. Tot i les qua-

tre parròquies sense problemes (Sant Valentí de les Cabanyes, Banyeres, la Gornal i Sant Esteve de Castellet), aquestes només representen un 10% del total. El mosaic és format per l'estat de les esglésies i els rectors, costums de les persones i sobretot desviacions morals dels cristians.

Entre els laics destaquen els concubinatges, fornicis i adulteris. És significatiu que només s'acusa l'home com a culpable de la falta. És l'home qui jeu carnalment amb la dona. Entre els homes religiosos era freqüent tenir amants i fins i tot fills. Alguns d'aquests descendents eren fills del rector i ajudaven en la celebració de l'eucaristia. A vint-i-tres parròquies de les quaranta es detecten problemes amb el rector o església. Rectors amb concubines, fills, una església derruïda, abandonaments dels temples... Són situacions força anormals que el bisbe Ponç volgué rectificar.

El mateix bisbe Ponç volia lluitar contra els rectors que cobraven per serveis que havien de fer de franc o a canvi de la voluntat. Un cas paradigmàtic és el del rector de Sant Vicenç de Calders.

També destaquen el grup de jugadors. Sobretot juguen amb els daus i a un joc anomenat "gresca". L'Església no tolerava aquests jocs d'atzar. Es podia jugar a qualsevol lloc fins i tot a l'entrada de l'església (com és el cas de Sant Quintí) o al bordell de Cubelles. Un dels problemes dels jugadors és que solien blasfemar mentre jugaven, per això aquests també eren perseguits. Als jugadors se'ls deixaven diners, a interessos alts, o bé es feien contractes usuraris a altres persones. Aquest pecat també era perseguït, ja que els cristians no podien fer usura.

Veiem com el mosaic de pecats es complementa amb pràctiques ancestrals com les fetilleres i els endevinaires que feien encanteris contra el mal d'ull o curant homes, nens i animals. L'Església vol esdevenir l'única intermediària entre els homes i la divinitat. Per això desprestigia a qui fa sortilegis, les conjuradores i endevinaires. Són grups de dones, i algun home, que s'han transmès coneixements oralment del medi natural i de fisiologia general. Aquesta mal anomenada "cultura popular" contrasta amb l'"alta cultura" dominada de forma exclusiva pels homes.

Destaquen també les bodes clandestines, una altra pràctica antiga. El raptus de la núvia era freqüent als segles IX i X. Es feien sobretot abans que l'Església institucionalitzés el matrimoni fent passar les parelles per l'altar i obligant-los a casar-se per un capellà.

La prostitució també és un fet inusual al Penedès i al Garraf. Només documentem dos casos a Vilafranca i a Cubelles. També són força minoritaris els casos d'incest.

El problema del bisbe en fer les visites rau en el fet que només podia multar capellans i altres homes d'església. Topava la llei eclesiàstica i la llei secular. Per aquesta raó el bisbe no amonestava els laics almenys dintre el text de la visita.

La finalitat última de les visites pastorals és controlar la població i els seus actes. El control es podia fer mitjançant la delació, l'escarni públic i la mala fama d'una persona. Així els membres de les comunitats controlaven aquells qui creien que eren sospitosos i en donaven part al bisbe. Tenint uns capellans tan poc aplicats, com hem vist, és natural que des de Barcelona s'utilitzés aquest sistema i que fos comú a la majoria de comunitats cristianes. Així es garantia que les parròquies seguien un ordre moral dintre de l'ètica eclesiàstica i que ningú se'n desviaria.

Quadre 1: Resum de la visita pastoral de 1303 al Penedès i Garraf⁽²⁴⁾

DATA	PARRÒQUIA	TON- SURES	RECTOR	CONCUBI- NATGES I FORNICIS	ADUL- TERIS	PROSTI- TUCIÓ	JUGA- DORS	CLERGUES O PREVERES AMB ARMES	CLERGUES O PREVERES RELACIONATS AMB DONES	USU- RES	BLAS- FEMS
18 d'abril	La Granada		D / F								
13 de juliol	Sant Sebastià dels Gorgs	X	AB								
13 de juliol	Lavern (Sant Pere de Lavern)		D / F	3	1		1	1	1		1
14 de juliol	Vilafranca	X	D / F	13	1	1	16		9	7	
15 de juliol	Sant Valentí (les Cabanyes)										
16 de juliol	La Bleda (pertanyent a Santa Margarida i els Monjos)	X	AB / D / AV		1						
16 de juliol	Pacs	X	D / F	1	1						
17 de juliol	Olèrdola	X	D / F	3			1				
18 de juliol	Terrassola i Lavit			2					1		
18 de juliol	Sant Pere de Riudebitlles	X		2					1		
19 i 20 de juliol	Monestir de Sant Quintí de Mediona	X	D / F	3	1		4		7	8	1
20 de juliol	Sant Vicenç del Morrocurt (Font-rubi)	X	D / F	5						1	1

DATA	PARRÒQUIA	TON- SURES	RECTOR	CONCUBI- NATGES I FORNICIS	ADUL- TERIS	PROSTI- TUCIO	JUGA- DORS	CLERGUES O PREVERES AMB ARMES	CLERGUES O PREVERES RELACIONATS AMB DONES	USU- RES	BLAS- FEMS
20 de juliol	Font-rubí		D / F	1			MOLTS				MOLTS
20 de juliol	Sant Martí Sarroca	X		7			ALGUNS				
20 de juliol	Torrelles de Foix		D / F						1		
21 de juliol	Màger (la Llacuna)		AB	3	1		2		1		1
22 de juliol	Montmell	X	D / F								
22 de juliol	Pontons				2						
24 de juliol	Salomó		D						1		
24 de juliol	Puiginyós (Sant Jaume dels Domenys)		AB / SUB								
26 de juliol	La Bisbal del Penedès				2						
27 de juliol	Sant Jaume dels Domenys										
28 de juliol	L'Arboç	X	AB / D / F	5	2		4	1	1		
28 de juliol	Banyeres										
30 de juliol	Calafell		F	2							
30 de juliol	Sant Vicenç de Calders i el Vendrell		AB	4	2						

DATA	PARRÒQUIA	TON- SURES	RECTOR	CONCUBI- NATGES I FORNICIS	ADUL- TERIS	PROSTI- TUCIÓ	JUGA- DORS	CLERGUES O PREVERES AMB ARMES	CLERGUES O PREVERES RELACIONATS AMB DONES	USU- RES	BLAS- FEMS
30 de juliol	Santa Oliva	X	AB	4					1	1	
30 de juliol	Bellvei		D / F	1							
30 de juliol	La Gornal										
31 de juliol	Castellet	X		2							
31 de juliol	Sant Esteve de Castellet										
31 de juliol	Santa Margarida (situat al Puig d'Espitlles)	X		4	3						
1 d'agost	Castellvell del Penedès (Banyeres?)			4	1						
1 d'agost	Albinyana			4	1						
1 d'agost	Bonastre			1							
1 d'agost	Cubelles		AB			1	1	3	2		
1 d'agost	La Geltrú	X	AB	1	1		1		3		
1 d'agost	Cunit		AB								
2 d'agost	Ribes (Sant Pere de Ribes)			2					1		
2 d'agost	Sitges			2			3			3	
TOTAL				77	20	2	33	5	30	20	4

Quadre 2: Resum d'altres situacions

DATA	PARRÒQUIA	ALTRES CASOS	
18 d'abril	La Granada		
13 de juliol	Sant Sebastià dels Gorgs		
13 de juliol	Lavern (Sant Pere de Lavern)	8	1 casat amb una filla / 1 endevinadora / 1 monjos mengen carn / 1 robatori a l'església / monjos absents (2) / clergues desobedients / no dejuni per santa Eulàlia
14 de juliol	Vilafranca	5	Escola dels nois deteriorada / incest amb fillola / rector de Foix usurer / bastards (2)
15 de juliol	Sant Valentí (les Cabanyes)		
16 de juliol	La Bleda (pertanyent a Santa Margarida i els Monjos)	2	Robatori / bigàmia
16 de juliol	Pacs	2	Endevinadora a la parròquia de Sant Valentí / rector gandul i negligent amb l'Església
17 de juliol	Olèrdola		
18 de juliol	Terrassola i Lavit		
18 de juliol	Sant Pere de Riudebitlles	1	Matrimoni sense solemnitzar-se a l'Església
19 i 20 de juliol	Monestir de Sant Quintí de Mediona	4	Prevere que té descendència amb germanes seves / parroquians que juguen a l'entrada i blasfemen / excomunió per no executar un testament / negativa a parlar amb la seva dona
20 de juliol	Sant Vicenç del Morrocurt (Font-rubí)	1	Gent que malparla d'altres
20 de juliol	Font-rubí	1	Matrimoni consumat sense solemnitzar-se a l'Església
20 de juliol	Sant Martí Sarroca	1	Un que parla malament dels altres
20 de juliol	Torrelles de Foix	1	Controvèrsia entre el prior de la Llacuna i el rector de Màger
21 de juliol	Màger (la Llacuna)	3	Incest amb una filla / prohibició de rebre aigua beneïda / endevinadora
22 de juliol	Montmell		

DATA	PARRÒQUIA	ALTRES CASOS	
22 de juliol	Pontons	2	Marit no vol habitar amb l'esposa tot i les sentències favorables a ella / endevinadora
24 de juliol	Salomó		
24 de juliol	Puigtinyós (Sant Jaume dels Domenys)		
26 de juliol	La Bisbal del Penedès		
27 de juliol	Sant Jaume dels Domenys	2	Endevinadora a Lletger / manumissos que insulten els difunts
28 de juliol	L'Arboç	5	Intestat per negligència del rector / rector de l'església del Papiol (= Papiolet???) Té una filla amb una dona de Piera / 3 endevinaires, una d'elles fa conjurs amb ovelles
28 de juliol	Banyeres		
30 de juliol	Calafell	1	Fills ajuden al rector a les misses
30 de juliol	Sant Vicenç de Calders i el Vendrell	10	Un beneficiat administrava els sagraments / rector donava llicència per casar-se a qualsevol / rector no absol els morts si no es paga / rector no fa misses pels difunts / rector no allotja els frares menors / el rector no confessa els malalts / rector no visita els malalts / el rector juga / el rector té una concubina sense descendència / el rector no enterra al costat de la capella de santa Anna si no es paga
30 de juliol	Santa Oliva	1	Un frare administra els sagraments
30 de juliol	Bellveí	1	El rector fa la missa amb el fill
30 de juliol	La Gornal		
31 de juliol	Castellet		
31 de juliol	Sant Esteve de Castellet		
31 de juliol	Santa Margarida (situat al Puig d'Espitlles)		
1 d'agost	Castellvell del Penedès (Banyeres?)		
1 d'agost	Albinyana		
1 d'agost	Bonastre		

DATA	PARRÒQUIA	ALTRES CASOS	
1 d'agost	Cubelles	7	El rector no vol enterrar fora de la parròquia / el rector fa pagar als nuvis si eren de fora / boda clandestina / testament fals / als cossos de fora de la parròquia no se'ls feia funeral / incest / un prevere té relacions amb una serventa sarraïna
1 d'agost	La Geltrú	2	Un prevere celebra les misses / bodes clandestines
1 d'agost	Cunit	1	Enviament d'un nou rector
2 d'agost	Ribes (Sant Pere de Ribes)	2	Dues endevinadores
2 d'agost	Sitges	1	Convivència amb una esclava
TOTAL		63	

NOTES

- (1) ROJAS MANSO, Lluís. "Eva entre les dones del Baix Llobregat durant la Baixa Edat Mitjana". *Les dones i la història al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2002, pp. 91-140.
- (2) Publicada el 2004 es pot consultar a: http://www.tesisenxarxa.net/TESIS_UPF/AVAILABLE/TDX-0630105-134236/tlmm1de1.pdf
- (3) BAUCCELLS, Josep. *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*. Barcelona: CSIC. 2004-2006.
- (4) AA.DD. *Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona*. Volum. I. Barcelona: Generalitat de Catalunya. 1984.
- (5) MANSI, Johannes Dominicus. *Sacrorum Conciliorum, nova et amplissima collectio*. Tom 19. Florència: Antonium Zatta. 1902, pp. 353, 503 i 1071.
- (6) Vegeu Quadre 1.
- (7) *Item quod Poncius dez Clapers tenet publice Arsendem et habet prolem ex ea*.
- (8) *Item Bernardus Babau tenet publice quandam concubinam*. Potser no es digué el nom de la dona perquè la família Babau era molt influent a la vila.
- (9) [...] *fama esse quod Ferrarius de Vila Francha uxoratus adulteratur publice cum Elizabet noviter facta christiana*. Ferrer de Vilafranca fou delatat per diversos testimonis.
- (10) Els preveres eren clergues ordenats pel bisbe.
- (11) *Item Iacobus Rosselli presbiter tenet publice in domo sua quandam nomine Gayam baptizatam*.
- (12) *Et dixerunt quod Romeus presbiter qui moratur cum rector edicte Ecclessie, tenuit publice quandam mulierem que modo moratur apud villam Francham [...]*.
- (13) *Ferriollus presbiter stetit duobus annis in predicta Ecclesia et impregnavit Sanciam Mutonem*.
- (14) *Idem Johannes de Ulmo presbiter dixit per sacramentum se numquam cum ea pecasse carnaliter confitetur tamen quod moratur cum eo pro ancilla. [...] sibi Episcopus sub pena dupli quod usque Kalendas novemberis expellat eam de domo et quod ab illa ora in antea non sit cum ea in loco suspecto*.
- (15) *Item dixerunt quod Andreas presbiter cognovit quandam servam sarracenam que modo dicitur baptizata eo in vita. [...] Item dixerunt quod Andreas predictushabet filios. Confitetur Andrea de filiis sed minor habet XIII annos*.
- (16) *Item quod Nicholaus Martini presbiter et Romeus Mascharel clericus luserunt ad graescam [...] ludunt ad taxillos in domo Iacobi de Rosanis*.
- (17) [...] *omnes ludentes hic blasphemant Deum et sanctos suos*. Aquests jugaven a l'entrada de l'església del monestir.
- (18) BENITO JULIÀ, Roger. "La prostitució a dues viles medievals: Vilafranca i Barcelona." *Dyonisos* núm. 11. Vilafranca del Penedès: VINSEUM. 2007, pp. 9-16.

- (19) *Item dixerunt quod Donatus Sancte Maria exercet contractus usurarios; Item dixerunt quod En Remarguera emit bladum a diners avantats et facit contractus usurarios.*
- (20) [...] *enses vel gladios magnos et aliquociens lanceas [...].*
- (21) Aquesta apareix dos cops: a la visita de Màger i a la de Pontons, on promet ser bona i fidel.
- (22) AA.DD. *Història de Vilafranca*. Vilafranca del Penedès: Ajuntament de Vilafranca, p. 157.
- (23) Vegeu Quadre 2.
- (24) AB = Abandonament de l'església / D = Rector amb dona / Rector amb fills / AV = Avortament / SUB = Església amb substitut.

EL CAMÍ RAL A LA LLACUNA

RESUM

Aquest article és un intent de donar una explicació coherent al fet que el poble de la Llacuna tingui un urbanisme medieval consistent i organitzat, tot i que estigui situat en un lloc desavinent i allunyat i amb pocs recursos naturals. Hem buscat indicis històrics en els llibres consultats, hem escoltat la gent gran del poble, i hem passejat i caminat per les rodalies comprovant els indrets, els itineraris i els edificis, hem buscat consell en els historiadors especialistes i finalment l'hem redactat. Amb aquesta finalitat hem analitzat els diversos vestigis històrics que tenim (el castell, les cases, l'urbanisme, les comunicacions...) per tal de treure l'entrellat d'aquest trencaclosques.

ABSTRACT

This article aims at providing a consistent explanation to the fact that the town of la Llacuna has such a coherent and organized medieval urban planning despite being located in such a distant and inconvenient place with scarce natural resources. We have looked for historical indications in the books we looked up; we have listened to aged people in town and we have strolled and walked by the surroundings to check the locations, itineraries and buildings; we have asked specialized historians for advice and finally we have written it. With this goal in mind, we have analyzed several historic remains in town (the castle, the houses, the urban planning and communications...) in order to disclose the nub of the matter.

EL CASTELL

Deixant a banda les notícies de la prehistòria i de l'edat antiga, per les quals tenim testimonis de la presència humana en diferents indrets del terme: la cova de Valldecerves, la cova del Frare, el dolmen de Comallagosa, o el poblat ibèric del Castellar, el nucli urbà de la Llacuna sorgeix a redós del Castell de Vilademàger a l'Alta Edat Medieval.

Les notícies més antigues que tenim del castell són del segle X (any 987) (*Catalunya Romànica* 1999). En aquells moments formava part de la línia de fortificacions de frontera. Aquesta zona de frontera separava la Catalunya Vella, zona dominada pels Francs per mitjà dels Comtes catalans, anomenada la Marca Hispànica, zona segura i cristiana, recorria el Penedès, el Vallès, l'Anoia i el Gaià resseguint els rius Llobregat, Cardener fins al Segre Mitjà; i la Catalunya Nova en poder dels musulmans, del Califat de Còrdova. Aquesta línia de fortificacions facilitava l'expansió cap al sud dels Comtats Catalans en detriment dels musulmans que a partir del segle X comencen un període de crisi que al llarg dels següents els portarà a la desintegració del seu domini.

Les fortificacions servien per a protegir la població. Aquestes zones del Penedès, Vallès, Anoia i Gaià havien quedat despoblades després de la invasió dels musulmans al segle VIII, la població s'havia refugiat als Pirineus. Al segle IX es va repoblar el Berguedà, el Gironès, l'Osona i el Bages, i al segle X la zona que estudiem. La zona de frontera era inestable i insegura i hi podia haver períodes de pau i de relacions econòmiques amb els musulmans però també períodes d'enfrontament i atacs violents, les ràtzies, com la que va destruir el terme de la Llacuna el 1053. D'aquesta manera la progressiva ocupació de terres ermes per part de camperols (que tenien la gosadia d'ocupar terres desconegudes, i que, per tant, eren gent valenta, però també aventurera) anava sempre acompanyada d'una guarnició militar que s'assentava en una fortificació i d'uns monjos o d'uns capellans que construïen una església dins o a prop d'aquesta fortificació.

Torre del Forat.

El castell de Vilademàger era de domini dels Comtes de Barcelona i va ser subinfeudat primer als Gurb-Queralt i després als Cervelló a partir del 1079, i subinfeudat a la família Vilademàger que vivien al castell (*Catalunya Romànica* 1999). Com la majoria dels castells d'aquesta línia de frontera: Subirats, Font-rubí, Miralles, Queralt, la Tossa, la Torre de Claramunt..., està situat dalt de la muntanya (a la Serra de Puigfred, a la Serralada Prelitoral) en un lloc elevat que permetia una àmplia visibilitat al seu voltant, i vorejat de penya-segats que el feien fàcil de defensar. En aquells moments la muntanya donava seguretat i protecció als seus habitants i la seva situació al mig de la Serralada Prelitoral va fer néixer nuclis urbans que foren importants mentre que en segles posteriors més segurs quedaran estancats. Les seves muralles recorrien els espadats i incloïen diverses torres de perfil semicircular. A la part més insegura, s'hi aixeca la torre d'homenatge de planta mig quadrada mig circular de la qual encara es conserva una paret que s'aixeca uns 10 metres, feta amb blocs de pedra mal tallats de dimensions petites i posats en fileres horitzontals. Dins el recinte hi ha l'església de Sant Pere de Màger, que és fruit de diverses ampliacions, de les quals han quedat vestigis romànics, del segle X i XI, i gòtics, del segle XIV i XV, i d'altres de molt posteriors. També hi havia diverses cases de les quals el primer terç del segle XX quedaven algunes restes.

Els primers repobladors pagaven censos als castlans del castell i vivien sota la seva jurisdicció, dins el recinte del castell, però també disseminats pel territori del seu voltant en habitatges aïllats i usaven en cas de perill les diverses torres de defensa de les quals es té constància: una situada a l'actual recinte de la piscina, durant la seva construcció es va trobar la seva base circular, actualment desapareguda; una altra a l'actual nucli de Torrebusqueta, de la qual només tenim constància pel seu topònim; la de Cal Grapissó, on encara queden parets i finestres espitlleres a l'actual masia; i la de Fonts, de la qual encara es poden veure vestigis al nucli de la masia actual. A l'actual nucli de la Llacuna potser n'hi havia una al Forat-micó, que ara forma part de la muralla i que conserva una espitllera (VALLS, 1984).

EL POBLE

El primer edifici del qual tenim constància a l'actual nucli urbà de la Llacuna és l'església de Santa Maria, que ja existia el 1020 i depenia de Sant Llorenç de Munt (*Catalunya Romànica* 1992), i més tard es fundà el Priorat, al voltant del qual es van edificar les primeres cases de la Llacuna. El Priorat sempre va ser petit i no va tenir mai més de tres monjos i algun sacerdot i va servir d'església parroquial (*Catalunya Romànica* 1992). Estava situat al punt més alt de l'actual nucli. Ara només en queden uns pocs vestigis, les parets de dos absis laterals dins dues cases (cal Nitús i cal Motxoco) i estan emparedats. Conserven elements que ens fan pensar que són del primer romànic (segle XI). Se sap que l'església tenia 5 absis, i hi havia la casa del prior, els cellers i altres edificis adossats (VALLS, 1984). Quan van urbanitzar la plaça del Fort-micó es van trobar quantitats d'ossos, on hi devia haver el cementiri. Sovint hi va haver enfrontaments entre el Priorat i el rector de Vilademàger pel control dels delmes i dels enterraments.

El nucli urbà de la Llacuna consta d'un recinte emmurallat d'època medieval assentat sobre el fiter (les cases que estan a un nivell més baix, sovint en època de pluges queden lleugerament inundades). Les cases de dins del recinte tenen les parets molt gruixudes, són entre mitgeres, en general són grans i conserven, moltes d'elles al seu interior, uns arcs ogivals de carreus de pedra

Cal Cristià vell.

Cal Joan.

Portal del Badorc.

molt ben tallats sobre els quals es disposava l'embigat. En són un exemple els de cal Joan, tres a baix i tres al primer pis (d'aquí es pot deduir que les cases podien tenir planta i pis), el de cal Sastre, el de l'Estanc, els de cal Massip, el de ca la Montse Llussa, el de cal Gaietà i el de ca l'Ignasi (sabem que en altres cases n'hi havia, però els van enderrocar, com a la Pansa). La muralla, la formaven les mateixes cases, que tenien la façana principal a la part de l'interior del poble, alguna encara conserva les dovelles de les portes, en arc de mig punt, com a cal Sastre i a cal Cristià vell (hores d'ara hi ha portes a la part del darrere segurament construïdes en èpoques posteriors). Fora muralla, hi ha el carrer Raval, encara dóna la volta al poble. L'única porta cap a fora de les muralles (a excepció dels portals) era la que s'anomenava el Forat-micó, que es troba situada a sota l'única torre que tenia la muralla, encara ben conservada i amb una espitllera, situada a l'actual plaça del Fort-micó. Sembla que les cases es comunicaven per dins, i això era pràctic en cas de perill, ja que podien passar d'una casa a l'altra sense haver de sortir a l'exterior.

El poble quedava tancat per quatre portals, dels quals es conserven tres, el dels Bens o d'en Garreta al costat de l'església actual, el del Gavatx o del Vall (hi ha un desnivell pronunciat fins al carrer de la Pedragosa que potser servia de vall) al sud i el de l'en Badorc o de la Banya al nord, (badorc és una paraula d'origen cèltic que vol dir fortificació). El portal desaparegut, anomenat de la Font o dels Massips, estava situat a la plaça de la Font i va ser la principal entrada del poble a partir del moment de la construcció de la carretera, motiu pel qual segurament el van enderrocar, ja que devia molestar al pas dels vehicles grossos. Abans, però, els més importants eren el dels Bens i el d'en Badorc, ens ho fa pensar el fet que un té volta de creueria, avui restaurada barroerament, i l'altre sembla que la tenia, tal com es pot comprovar en fotos antigues, que es va substituir per un embigat en fer-se unes obres de millora de la casa del seu damunt, cap als anys 70. Sabem que les portes es tancaven fins a temps força propers, ja que persones grans de la Llacuna recorden haver sentit explicar que abans de tancar els portals es tocava un corn per avisar la gent que estava a fora.

Els portals són d'arc de mig punt adovellats amb uns muntants alts. El portal del Gavatx té a la dovella central la data de 1606 encara que els portals semblen de factura gòtica (n'hi ha un de molt semblant a la muralla de Santa Coloma de Queralt). Si ens fixem bé en la dovella que porta la data, veurem, però, que surt del perfil de l'arc com si hagués estat reposada segurament en la data indicada. El portal dels Bens té a la dovella central un cervol (es refereix a l'escut dels Cervelló, senyors feudals de la Llacuna) en relleu que ara es veu molt malament per haver estat repicat a sobre, potser en temps de les revolucions liberals. Com en altres llocs, els habitants de la Llacuna volien fer desaparèixer els símbols feudals. Al portal d'en Badorc, a la dovella central hi ha un interessant i senzill relleu ornamental d'una estrella de puntes arrodonides dins un cercle. És el portal més ben conservat i de més bona factura.

La plaça Major, situada a la part més baixa del poble, està voltada d'arcades porxades. Segurament a l'Edat Medieval les arcades eren totes de factura gòtica i donaven el tomb a tot el seu voltant (queden restes d'un arc tallat al final de les voltes del davant de cal Joan, i l'actual Ajuntament està situat cap al mig de la plaça trencant la línia que devia seguir el perfil de les arcades, ara enderrocades). A hores d'ara se n'han perdut i també reformat unes quantes. Les voltes més antigues semblen les de dalt, una mica elevades sobre la plaça. Dins dels primers pilars (al davant de cal Sastre), s'hi veuen unes columnes que aguantaven les bigues, són les úniques

Plaça Major.

Plaça Major.

porxades arquitrabades. A la resta de la plaça, tant a la part més elevada com als altres dos trams més baixos, troben arcades d'arc de mig punt i d'arc peraltat com les de cal Gaietà o cal Lampista, fetes amb dovelles ben tallades (algunes han estat reformades en diverses ocasions), i d'arc ogival, com les del Quarter. A ca l'Apotecari estan totalment reformades, els pilars són més alts i les arcades són de totxana, la qual cosa dóna una fesomia policroma al conjunt. Hi ha també un parell de contraforts als dos trams més elevats.

L'església actual es troba situada al solar que ocupava a partir del 1324 l'Hospital de la Llacuna i la capella de Santa Maria de Natzaret del 1327, del qual no resten vestigis, i que potser també tenia arcades i porxo a la planta baixa (*Catalunya Romànica* 1992). L'església es va construir al segle XVII després d'enderrocar l'hospital, que ja no devia funcionar. No sabem de qui era, ni qui el portava, però els hospitals medievals més que curar malats, que els cuidaven amb les poques medecines i mitjans tècnics i sanitaris que tenien, es dedicaven a l'hospitalitat (MASACHS SURIOL, 1986), és a dir, a cuidar els orfes, tenien dides, a cuidar les noies joves i desemparades, els cercaven una dot per poder-les casar, a ajudar la gent en els aspectes jurídics, ja que cal constatar que la majoria eren analfabets, a donar acolliment als viatgers i pelegrins, els donaven sopar i llit gratuïtament. Els hospitals es mantenien amb donacions de nobles i gent rica que els ho deixava en herència i, en general, constaven de diversos àmbits com un dormitori, un refetor, un hort (on

era costum tenir plantes medicinals) i un cementiri (s'han trobat restes i documents que parlen de què molts dels habitants de la Llacuna eren enterrats allà) (VALLS, 1984).

Aquesta fisonomia del poble, que acabem d'explicar, sembla correspondre a una època posterior a la fundació del Priorat del segle XI, ja que tots els indicis que tenim: els arcs de dins de les cases, els portals de la muralla i la plaça semblen de factura gòtica, aproximadament del segle XIV o fins i tot XV, i no romànica.

Això ens porta a preguntar-nos: Com és que el poble de la Llacuna creix posteriorment al Priorat, almenys en tres segles? També constatem que les cases són relativament grans, la qual cosa demostra un cert grau de riquesa per part dels seus habitants. D'on prové aquesta riquesa? De l'agricultura, que presenta una petita plana apta per al conreu, no gaire fèrtil, i potser encara pantanosa, ja que en èpoques de pluja es devia inundar? El topònim de la Llacuna es refereix a un petit llac (anomenat als documents) (VALLS, 1984) que hi havia al nord del poble i no saben exactament el moment en el qual es va dessecar, però els pagesos actuals anomenen agullons –paraula d'origen mossàrab– als canals de reg, i això ens fa pensar en una època propera a l'arribada dels mossàrabs al nostre territori, és a dir, pels volts del segle X, i potser constataria la continuïtat de la població (BIOSCA, 2001). I com és que el poble es fortificava i quedava tancat dins els portals? Què havien de protegir? Com és que els pobles petits del voltants de la Llacuna (Sant Joan de Mediona, Bellprat, Pontons, Miralles, Querol, Font-rubí, que tenen l'origen en el mateix moment de la repoblació del segle X, i que tots tenen un castell a prop) no tenen ni les cases, ni els portals, ni la muralla, ni la plaça que té la Llacuna?

EL CAMÍ

Sembla, doncs, que a la Llacuna hi havia d'haver un altre element que justifiqués tot això, i que en fos la causa. La nostra hipòtesi és que es tracta d'un camí. Quan a partir del segle XII els Comtes Catalans conquereixen Tarragona, Lleida i Tortosa la zona que estudiem deixa de ser insegura, ja que s'allunya de la frontera amb els musulmans i, per tant, fa possible una nova època on les fortificacions i els llocs elevats i muntanyosos deixen de ser tan importants. Així hauria d'haver-nos quedat un poble petit de cases humils i més aviat de poblament aïllat, al voltant del Priorat. Però el camí farà possible que el nucli urbà continuï creixent i es consolidi, i adquireixi la base de la imatge actual (el nucli antic). A més, aquesta nova etapa que es caracteritza a tot Europa pel creixement de les velles ciutats romanes i el naixement de ciutats noves (a prop de la Llacuna, Vilafranca del Penedès i Igualada), que progressen en una època més oberta i de més comunicacions on una nova classe social, la burgesia, els mercaders i artesans, adquiriran protagonisme. En aquest context el camí que passa per la Llacuna, que era molt anterior (ROVIRA, 1999) n'és segurament la causa.

Masachs parla de la Via Mercadera (MASACHS BOLET, 1979) que unia Barcelona i Lleida, passant per Begues, Olesa de Bonesvalls, les Gunyoles, la Granada, Font-rubí, i seguia per la Llacuna i Santa Coloma de Queralt. Diu que era un camí molt transitat tant per mercaders com per peregrins que venien des del port de Barcelona i volien arribar a Santiago de Compostel·la. Ben segur també era una via pecuària molt antiga, segons Vives, romana (VIVES, 2007), ja que està documentada al

segle XI (ROVIRA, 1979), i s'ha fet servir fins al segle XX. Ara en alguns dels pobles del Penedès es coneix com la Carrerada, per la qual encara transiten els seus habitants, i està parcialment asfaltada. Hi ha moltes més carrerades importants, alguna d'elles passa ben a prop de la Llacuna com la que ve de Torredembarra, passant per la Pobla de Montornès, Masllorenç, la Joncosa del Montmell, Aiguaviva, cal Soler del Roset, l'Hostal del Lladre i Santa Coloma (ROVIRA, 1999), que potser seria la causant de l'establiment de la Granja cistercenca de Santes Creus a la Plana d'Ancosa (BOLÓS, 1986) que es dedicava a l'explotació agrícola, ramadera i forestal, ja que, com diu Rovira, la ramaderia es desenvolupava molt en els monestirs, i al segle XV el monestir de Santes Creus hi enviava els seus ramats (ROVIRA, 1999).

El pas comptador.

El nostre camí travessa la Serralada Prelitoral després de Font-rubí pel Coll de la Barraca, i resseguint l'Espinagosa arribava al coll de la Serra de la Llacuna després de passar per la Casilla (dels Peones Camineros). A partir d'aquí passa pel Pas Comptador (ROVIRA, 1999) (ara gairebé desaparegut i convertit en un corriol ple de coscons i argelagues, un nou camí forestal el travessa i el desdibuixa unint la Font Cuitora amb la GR que recorre tota la serra de cap a cap), baixa la costa de la serra i arriba al poble pel costat del camp de futbol actual. El Pas Comptador està situat al capdamunt de la costa de la Serra en el lloc on comença a fer baixada, el camí s'estreny i passa entre unes roques singulars i fa una ziga-zaga suau per tal que els ramats s'alineessin i passessin més arreglats per poder-los comptar. Passa per davant de ca l'Americano i entra pel Portal dels Bens, que, com ja hem dit, era un dels importants. Al costat mateix hi havia l'hospital, on els viatgers i ramaders podien passar la nit. El tram de la serra era el més costerut i el que havia de salvar un desnivell més alt tot i que ho fa pel punt més baix de tota la serra.

Aquest camí surt pel portal d'en Badorc, l'altre important, i després de baixar fins a l'actual carretera d'Igualada la ressegueix fins a la Creu del Pla (creu gòtica que marca el terme municipal i que està esculpida amb el Crist a la creu i uns apòstols a sota el pom). D'allí baixa fins a l'actual masia del Pas, per on creua la riera de Miralles (d'aquí li ve el topònim a la masia) i continua cap a Mas Pinyer (cal Barretes), cal Sià per un camí que encara ara està ben conservat i és ample. Cal Sià és una masia fortificada, es tracta d'una torre de planta quadrangular feta amb carreus mal tallats posats en línies horitzontals que conserva alguna espitllera, i té a l'interior uns arcs ogivals de carreus com els de les cases de la Llacuna. Els seus propietaris conserven documents des del segle XV, la qual cosa demostra que, com a mínim, n'és anterior. Després segueix cap a cal Panxeta i ca la Magina fins a la Casa Blanca seguint pràcticament una corba de nivell, passa per la Garsa fins arribar a Riudeboix, després de travessar la riera i, després de creuar Bellprat, continua cap a Aguiló i la Panadella (ROVIRA, 1999).

És fàcil d'observar sobre un mapa que aquest camí sempre que pot avança en línia recta i evitant tots els desnivells. Els camins antics solen ser així. No tots els trams eren aptes per als carros, en molts d'ells es conserva prou ample, però en el tros del coll de la Serra de la Llacuna difícilment ho devia ser. Segons Vives, els camins medievals eren per a vianants i de ferradura, i es van començar a eixamplar a partir del segle XVI els trams on era fàcil de fer-ho, mentre que en les parts costerudes, o bé van continuar igual, o van ser abandonats (VIVES, 2007).

Els habitants de Miralles encara ara l'anomenen camí ral, i en un ban de la Festa Major de la Llacuna del 1844 l'anomenen el camí ral a Vilafranca (VALLS, 1984). Els camins rals estaven protegits pel rei, tant les persones com les mercaderies que hi passaven, i és un senyal de la importància que tenia a la Baixa Edat Medieval el nostre camí. Aquest camí, en el tram de la Llacuna, no passa per les fondalades de les valls, sinó que discorre a mig vessant de la muntanya de manera que en cas d'aiguats no es fa malbé. En algun tram es conserva un marge que el sustenta, i el pendent des del coll de la Serra fins al poble i fins a la Casilla és pronunciat però sostingut, sense canvis sobtats.

CONCLUSIONS

Si relacionem la importància del camí amb el fet que hi hagi un hospital, fa que la Llacuna fos una etapa en el seu recorregut, on feien parada els viatgers, els mercaders i els ramaders transhumants. Tots aquests devien fer possible el creixement i consolidació d'un poble que mostra signes d'una certa riquesa.

Veiem que és habitual després d'un pas complicat, en una zona poc poblada, insegura, i que a l'hivern pot ser dificultosa (a la Llacuna la majoria dels hiverns glaça, fins i tot la carretera actual és perillosa), trobar-hi un hospital on, després d'una etapa de cansament i dificultats, es podia trobar aixopluc i descans.

Hem trobat situacions semblants en algunes contrades del Pirineu on passen camins antics que van d'una vall a l'altra i que han de passar un desnivell important. Als peus dels ports hi ha sovint un hospital, a vegades en un poble, a vegades solitari. Per exemple, a Mosset (Conflent) al peu del Coll de Jou, del costat català, hi ha el Priorat de Clariana (dit també monestir de Santa Maria). El Priorat tenia un hospitalet per als viatgers que anaven o tornaven d'Occitània. Als peus de la Portella de Mantet, en el camí cap a Setcases que unia el Conflent i el Ripollès, hi ha un hospital. Al coll de Puimorent, al costat occità, hi ha un poble que es diu l'Hospitalet al peu de dos camins que unien Foix amb la Cerdanya, i amb Andorra. També a banda i banda de Benasque n'hi ha, a la banda espanyola, a los Llanos del Hospital i, a la banda francesa, a l'Hospital de France.

Al llarg del camí que passa per la Llacuna n'hi ha d'altres, com el d'Olesa de Bonesvalls, també de construcció gòtica. I en algunes masies que hi ha entre els hospitals també oferien allotjament potser ja en èpoques posteriors. Tenim el cas de la masia de cal Sià, a Miralles, els seus propietaris expliquen que els seus avantpassats deien que la paraula *sià* prové de la resposta si hi ha, si hi ha, quan els viatgers preguntaven pels àpats i l'allotjament. També expliquen que per aquest camí, segons deia el besavi, hi passaven els braus que es duïen des de Madrid a Barcelona per ser torejats.

El Pas Comptador servia per comptar les ovelles o altre bestiar, ja que es devia pagar un tant per animal que travessava el terme. No sabem qui ho cobrava, potser el baró, potser la Universitat, potser l'Església, però d'alguna manera va revertir en el poble. El senyor feudal va abandonar el castell i es va construir un casal prop del poble (la Casa del Pujol o de les Forques) en un promontori aixecat (just al costat on actualment hi ha els dipòsits de l'aigua) i proper al camí, la qual cosa demostra la creixent importància del nucli urbà i potser els interessos que hi tenia. També hem de constatar que les muralles que són d'època gòtica eren en aquell moment, fiscals i no defensives, ja que la frontera amb els musulmans ja no existia. Així la protecció la donaven a les mercaderies i als ramats, al temps que servien de peatge, ja que per entrar i sortir del poble s'havia de pagar.

El Casal del Baró s'anomenava Casa de les Forques, perquè allà hi havia les forques per penjar-hi els qui havien infligit les lleis (VALLS, 1984). Encara ara es conserven les restes del seu enderrocament, possiblement fet en alguna revolta liberal del segle XIX. Es van utilitzar les seves pedres per fer diverses cases del poble, a ca la Montse Llusa hi ha un petit arc gòtic i a ca la Xica

un tros de finestra amb un petit relleu que sembla un cérvol. Algunes persones de la Llacuna recorden haver-hi trobat restes de ceràmica de colors. Sembla, doncs, que l'hauríem de situar també en època gòtica, en el moment que ja es parla de la Baronia de la Llacuna. El baró tenia el mer i mig imperi, és a dir, la jurisdicció i, per tant, la capacitat de jutjar i castigar els habitants de totes les seves terres, com ho demostren dos documents del 1552 i del 1554 on s'empresonen i es condemnen a mort dos pagesos de la Llacuna i de Miralles (VALLS, 1984) (MASACHS SURIOL, 1987).

A la Llacuna hi havia universitat (Ajuntament), amb jurats i batlle, que era el representant del baró i defensava els seus interessos (VALLS, 1984). L'any 1359 hi havia 15 focs a la Llacuna i 93 Vilademàger, i el 1370, 18 a la Llacuna i 150 a Vilademàger, amb la qual cosa veiem que, tot i ser un període de pestes, els seus habitants augmenten. L'any 1710 la Llacuna tenia 136 focs i era més gran que Carme i Mediona, que en tenien 50 i 84 respectivament. Igualada en aquells moments en tenia 296, de manera que només era una mica més del doble de gran que la Llacuna. Aquest creixement de la població a partir del segle XIV pot demostrar la importància del camí i de la riquesa que generava.

Coneixem l'existència d'una comunitat de jueus dels quals sabem que vivien al carrer d'en Granell, on tenien els banys i la sinagoga, i un cementiri a prop de cal Menció. La majoria de les vegades els jueus treballen amb activitats relacionades amb els béns mobles, l'artesanía, el comerç i la banca, i d'aquesta manera sembla lògic trobar-los a la Llacuna, on podien exercir aquests oficis que podien prosperar gràcies al pas de viatgers.

Potser a més a més i a partir d'aquesta familiaritat amb els ramats van sorgir oficis, com ara els preparadors i els teixidors de llana. Del 1544 Valls copia un contracte d'aprenentatge de l'ofici de paraire que pot demostrar la pervivència d'aquest ofici (VALLS, 1984). Potser també els adobadors de pell. Potser els pagesos que treballaven aquestes terres no gaire bones i que havien de pagar molts censos tenien tallers, botigues, i aprofitaven el pas de la gent i la fira per fer-se un sobresou venent els productes agrícoles i els artesans. L'agricultura, que tenia pocs rendiments però suficients per alimentar la gent del poble i els possibles visitants, es complementava amb l'artesanía i els serveis, i tot plegat feia possible uns beneficis que justificarien la fesomia i l'entitat del nucli medieval.

Si a això afegim que a la Llacuna a partir de l'any 1335 hi ha fira anual obtinguda per Guillem IV de Cervelló del comte-rei Alfons III (VALLS), el 30 de novembre, per Sant Andreu, podem deduir que l'afluència de gent era un fet i que va contribuir tot plegat a generar un cert nivell de riquesa del qual es devien aprofitar també els habitants del poble. Als mercats setmanals s'intercanviaven productes d'àmbit local, els pagesos venien els seus productes i els artesans també. Però la fira té un àmbit geogràfic molt més gran, hi acudeixen mercaders de més lluny i possiblement també tractants de bestiar. Tant els uns com els altres compren i venen. Es recorda encara ara que durava dos dies, diumenge i dilluns, i que a la plaça del Vall era el lloc dels porcs i la Pedragosa (actualment és un carrer però abans era un descampat ple de pedres, on els avis anaven a prendre el sol) el dels bens. I que es compraven i venien també matxos. Un document del 1915 parla dels drets de fira del diferent tipus de bestiar i hi afegeix bous, vaques i mules (VALLS, 1984). Per tant, s'hi devien fer bons negocis de productes més cars (el bestiar) que generarien més beneficis. La fira estava protegida pel rei, i això donava seguretat i un suport legal als comerciants

i a les mercaderies i va fer possible la seva pervivència al llarg de molts segles (actualment està transformada en una festa dirigida al turisme, que es va recuperar després d'uns quants anys de no realitzar-se).

Dit tot això, sembla probable que el pas d'una via de comunicació important per la Llacuna va generar, a partir de la Baixa Edat Medieval, unes activitats secundàries, entre d'altres la fira. Això va provocar l'aparició d'uns excedents que haurien donat la riquesa necessària als seus habitants per construir les cases, la plaça, les muralles del poble que encara tenim.

La Llacuna és un poble amb unes característiques estructurals i urbanes fruit de la seva història, que s'han conservat fins ara, perquè a partir d'un cert moment va deixar de ser un lloc de pas i les carreteres van seguir per altres indrets. La Llacuna ha quedat estancada en quedar fora de les principals vies de comunicació. El nostre treball pretén cercar-hi una explicació coherent que esperem que altres historiadors continuïn investigant.

AGRAÏMENTS

Al Josep Vidal, que em va explicar per on passava el camí ral a Miralles; al Ton Domènech, que em va dir per on continuava abans i després de Santa Coloma; a la Celerina Ferrer, que em va donar el nom del camí; a l'Alicia i l'Àlvar Ymbernón, per les informacions sobre cal Sià; al Josep Valls, que em va anomenar la Costa de Vilafranca; a l'Emília Solé, que va fer de mestra a les Llambardes i hi anava a peu pel camí ral; a la Montse Llusa, que em va ensenyar el Pas Comptador; a l'Imma Busquet, amb la qual vaig començar a buscar el camí; a la Núria Just, la Lali Vidal, la Lluïsa Moral, la Rosa Olivé i la Rosa Busquet, companyes de caminades; al Joan Becat, que em va animar a escriure'l; al Josep Maria Masachs i al Josep Mestres, per les seves aportacions, i al Daniel Sancho i al Ramon Arnabat, perquè n'han facilitat la publicació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Catalunya Romànica (1992). Volum XIX.

BIOSCA, Eloi; VINYOLÉS, Teresa; XORTÓ, Xavier (2001). *Des de la frontera. Castells medievals de la Marca*.

BOLÓS I MASCLANS, Jordi (1986). *La granja cistercenca d'Ancosa, La Llacuna, Anoia. Estudi dels edificis i dels materials trobats durant les excavacions (1981-1983)*.

COROMINES, Joan (1994). *Onomasticon Cataloniae*.

MASACHS BOLET, Josep Maria (1979). "Els vells camins del Penedès". Extret del llibre *Miscel·lània Penedesenca 1979*.

MASACHS I SURIOL, Josep Maria (1987). "Els arxius judicials al Penedès i Garraf". Extret del llibre *1r Seminari d'Estudis d'Història Local i Comarcal. L'estat de la qüestió al Penedès i Garraf*.

MASACHS I SURIOL, Josep Maria; VALLÈS I CUEVAS, Jordi (1986). *Introducció històrica als Hospitals de Vilafranca: beneficència, caritat i assistència*.

ROVIRA I MERINO, Joan; MIRALLES I SABADELL, Ferran (1999). *Camins de transhumància al Penedès i al Garraf. Aproximacions a les velles carrerades per on els muntanyesos i els seus ramats baixaven dels Pirineus a la marina*.

VALLS I PRAT, Marcel·lí (1984). *Cronologia històrica de la Llacuna*.

VIVES TORT, Miquel (2007). *L'evolució històrica de la xarxa viària entre el Llobregat i el Foix (Tesis Doctoral, Universitat de Barcelona)*.

SEGURA I VALLS, Joan (1953). *Història de Santa Coloma de Queralt*.

MISCEL·LÀNIA PENEDESENCA

13enes Jornades d'Estudis Penedesencs.
Vilafranca del Penedès, octubre del 2000

ALBINYANA 1930-1940

RESUM

Aquesta és la història d'un malson, que durà dos anys i portà cua, en un poble humil del Penedès. Majorment s'ha construït amb notícies orals que hem aplegat de diverses fonts al llarg dels anys.

ABSTRACT

This is the story of a nightmare that lasted two years and had deep effects on a humble village in the Penedès Area. The story has mainly been built upon oral-transmitted news that we have collected from various sources through time.

EXPLICACIÓ

El període comprès entre els anys de l'epígraf correspon principalment a una cruenta i inútil guerra fratricida. La història d'aquest interval, a Albinyana, és molt senzilla, sense gaires complicacions. De fet, però, la tibantor que motivà l'esclat bèl·lic venia de més lluny i perdurà uns quants anys més. Per això iniciem el treball remuntant-nos al 1930 i l'acabem entrada la dècada dels anys quaranta.

DEL 1930 AL 1936

El cens de 31/12/1930 dona a Albinyana una població de 797 habitants, que es desglossa així:

Nucli	Cases habitades	Habitants		- 14 anys	Total habitants
		Homes	Dones		
Albinyana	128	253	265	117 (22'58%)	518
Les Peces	53	122	118	72 (30'00%)	240
Masies Torrent	9	23	16	11 (28'20%)	39
TOTAL	190	398	399	200 (25'08%)	797

En començar l'any 1930 és alcalde Isidre Arans Vidal, el qual plega al febrer següent i és substituït per Antoni Casellas Gustantí.

El 14 d'abril del 1931 és proclamada la República, la qual cosa suposa un canvi al consistori: Joan Nin Casellas és el nou alcalde, Joan Navarro Coll, primer tinent i Joan Nin Ràfons, segon. S'adreça un telegrama d'adhesió al president de la República i es compra una bandera republicana

per ser hissada a la Casa de la Vila els dies de festa grossa. A més, la plaça Major, que l'any 1917 havia estat batejada com a plaça del marquès de Vilanova i la Geltrú, rep ara el nom de República. Com que no hi ha gaires diners a la caixa municipal, s'acorda gravar el títol a l'altra cara de la làpida, per aprofitar el marbre; l'operació costa 30 pessetes; però, en ser polida la superfície, la placa no s'adhereix prou bé i, en previsió de possibles accidents, la retiren. Es compra per 10 pessetes un retrat d'Alcalá Zamora, president de la República. Al febrer del 1934 és "alcalde popular de Albiñana" Joan Nin Casellas, i segon alcalde August Saperas Rovira.

Pel desembre del 1934, poc després dels fets del 6 d'octubre, per inici del comandant militar de Tarragona, queden en suspens els càrrecs d'alcalde i regidors; és nomenat alcalde gestor Ramon Miró Mañé, el qual plega al mes següent i és succeït per Joan Casellas Mata.

Al febrer del 1936 se celebren eleccions, que guanya el Front Popular. Al març següent cessa l'Ajuntament: en Joan Casellas Mata passa les insígnies a Joan Nin Casellas; aquest al·lega que té altres feines i és substituït per Josep Cañellas Mas, que ho deixa córrer; se'n fa càrrec interinament l'alcalde segon, August Saperas.

A les dues rectories del terme hi havia estadants: la d'Albinyana era ocupada per mossèn Pere Sala i Cabra, nascut a Pallegà el 1881 i arribat al poble al febrer de 1922; la de les Peces, per mossèn Gabriel Roca i Tudó, nascut a Copons feia 40 anys i traslladat al terme el 1929.

El metge, Alfredo Simón Bacigalupe, de 40 anys, havia arribat a Albinyana a l'octubre de 1930 i s'hostatjava al carrer Nou, a casa de la família Casellas-Ribas.

El mestre, Jaume Seró Navàs, de 29 anys, s'estava al carrer Bonastre núm. 6 des del 1928; era natural de Cabacés i vivia amb la dona i els fills. Una mestra, Ramona Miquel Martí, dita "senyora Ramona", de 36 anys, filla de Cubells, a Lleida, havia arribat a Albinyana el 1922; vivia al carrer Quintanes núm. 35, amb el marit i dos fills; el marit, Joan Balust Ribé, de Vimbodí, era xofer i feia de taxista; tingué el primer automòbil d'Albinyana, un Ford, amb coberta de lona; més tard tingué una camioneta i feia de recader.

També tenien mestra a les Peces: Cristina-Luisa Rojo Larrinaga, nascuda el 1892 a San Sebastián, soltera; havia estat traslladada a l'escola mixta de les Peces al desembre de 1925.

Políticament, a Albinyana hi havia tres grups: el "Centre Republicà Catalanista", anomenat pejorativament "La Bunya" pels seus contrincants; era de dretes i tenia el local al carrer Nou, a cal Silet. La "Societat", dita "La Grapa" pels seus rivals, era d'esquerres; ocupava el local de damunt del trull de cal Janetó i posteriorment construïren un nou edifici, "Societat Recreativa Unió Albinyanenca", inaugurat el dia de la Puríssima de 1930. El "Centre Catòlic" ocupava els baixos de la rectoria i s'hi havien fet funcions de teatre.

Durant els cinc anys llargs que van del 1930 al juliol de 1936, a més dels canvis de la Casa de la Vila, hi hagué els següents:

El metge Simón fou substituït pel doctor Olivé, el qual primerament s'estava al carrer Nou

i després es traslladà al Vendrell. Pujava, però, cada dia en tartana i feia les visites domiciliàries als malalts que prèviament s'havien apuntat a una llista: hom diu que visitava només els de dretes i que els d'esquerres es van esborrar de la "igual", i quan pujava li feien esquellots.

El mestre Jaume Seró fou substituït el 1935 per Fernando Serrano Alentorn, nascut el 1910 a Llanera de Ranes, València; era mestre dels nens i feia classe al carrer Bonastre, al costat de cal Llogari.

El lloc de la "senyora Ramona" fou ocupat el 1934 per Carme Robert, de Valls, soltera, nascuda el 1914; s'hostatjava a casa de la família Casellas-Martorell, del carrer Bonastre; feia classe a les nenes a cal Janet.

A les Peces es mantenia la mestra Rojo.

La rectoria d'Albinyana fou regida tot aquest temps per mossèn Pere Sala; les persones grans el recorden passejant lentament pel terrat del pont que uneix la rectoria amb el campanar. Tothom l'ha qualificat de bona persona. Un dia de tardor (potser del 1934) uns forasters feien un míting des del balcó de l'Ajuntament; el rector, que celebrava llavors novenari, instigat, sembla, pel predicador, els va interrompre des del balcó de la rectoria: "El que heu de predicar és el bé de les persones i no la desunió." Una dona del grup li replicà: "Nosaltres prediquem el que sentim."

Els rectors de les Peces, en canvi, se succeïen ràpidament: el 1932 ocupà el lloc de mossèn Roca el prevere Alexandre Gallemí; el 1934 apareix Joan Bosch i al gener del 1936 trobem Melcior Pelegrí Palou, nascut a Barcelona el 1896.

Continuen les picabaralles entre Albinyana i les Peces, iniciades fa anys; aquest darrer nucli ha assolit ja la categoria de "submunicipi" i pretén la total separació. El 1934 n'és president Pere Sonet Riambau i vocal primer Antoni Marlès Mañé. Amb la guerra la cosa s'anirà esllanguint: el llibre de Caixa d'aquest ens municipal acaba al febrer del 1938; l'any 1937 els ingressos pugen 985'55 pessetes i les despeses 1.049.

LES ELECCIONS DEL 1933

El 19 de novembre d'aquest any se celebren eleccions legislatives. A Albinyana obté majoria l'Esquerra Republicana, amb un 70% dels vots, percentatge molt similar al total de la comarca del Baix Penedès.

El cens electoral, rectificat, suma 482 electors: 239 homes i 243 dones; d'aquest total, 265 saben llegir i escriure, i 217 no en saben.

A la "profesión, oficio u ocupación" consta "Labores" a totes les dones i "Labrador" als homes, tret dels següents: quinze propietaris; cinc comerciants; tres paletes (Josep Marlès Jané i son fill Antoni Marlès Mañé, de les Peces, i Joan Vidal Benach, d'Albinyana); tres mestres (Ramona Miquel, Jaume Seró i Cristina Rojo, ja esmentats); a més, consta com a mestre Joan Sonet Riambau,

de les Masies del Torrent; dos forners (Josep Cañellas Biosca, a Albinyana, i Joan Rovira Casellas, a les Peces); dos barbers (Raimon Cañellas Garriga, al carrer Bonastre, i Joan Ribas Jové al carrer Quintanes); un capellà (Pere Sala; en aquest moment no en consta cap a les Peces); un “empleado” (Enric Rull Mata, del carrer Nou); un fuster (Gregori Jané Rovira, de les Peces); un jutge municipal (Joan Miró Nin, al carrer Quintanes); un metge (Alfredo Simón); un “peón caminero” (Antoni Vidal Garrofé, al carrer del Pou, de les Peces); un ramader (Pere Batlle Gros, al carrer Major d’Albinyana); un sastre (Casimir Navarro Coll, al carrer Major de les Peces); un viatjant (Joan Pujadas Palau, al carrer Nou); un xofer (Joan Balust).

ELS PRIMERS DIES DE GUERRA

Algunes persones d’Albinyana s’assabentaren del començament de la guerra per la ràdio. La majoria, però, no entenia gaire el que estava passant, i els que anaven i venien del Vendrell portaven notícies, escampaven rumors que havien recollit i es feien eco del que deien les autoritats republicanes. Des de l’altura del poble es feien fumejar les esglésies dels pobles del voltant. Aviat es conegué que capellans i gent de dretha havia estat morta per grups armats.

El 18 de juliol del 1936 es constitueix el “Comitè Popular Revolucionari Antifeixista”, del qual és president August Saperas, que ocupa també l’Alcaldia. Altres càrrecs són: Josep Miró Nin, jutge municipal, el qual és vicepresident; els vocals són: Josep Canals Albà, Josep Cañellas Mas, Josep Figueras Cañellas, Ramon Ribas Berga, Bartomeu Casellas Saperas; secretari, Josep Bailina.

El dia 22, a les 9 del vespre, pugen per la carretera cinc o sis automòbils. Les famílies de la Canal, que eren a la fresca, van veure els llums. Els vehicles es deturen i llurs ocupants, armats amb fusells i pistoles, avancen pels carrers de Bonastre, Quintanes i Major. Criden, colpegen les portes i manen que alcin les persianes. “Ha esclatat la guerra!”

Mossèn Pere, que havia sentit parlar de l’assassinat de molts sacerdots, es negava a marxar del poble. Quan algú l’aconsellava que se n’anés, responia: “Per què? No he fet res!” Per si de cas, s’amagà a cal Magí, a la plaça Major.

Sembla que els forasters recriminaven als del poble que les esglésies romanguessin intactes, i van manifestar el seu propòsit de cremar-les, ja que no ho havien fet els albinyanencs. L’agutzil, que era en Pau de la Canal, va fer un pregó manant que els homes acudissin a la plaça de l’Ajuntament i anessin a desembarassar l’església. Pretenien treure les imatges i els estris i cremar-ho tot al Sagrat, respectant així el temple. La gent, però, no va comparèixer. Molts havien fugit de casa i guaitaven els fets des dels camps circumdants.

Entre els forasters hi anava una dona, que es mostrava molt cridanera; alguns diuen que era la que sostingué la polèmica amb el rector; era menuda i anava amb un revòlver a la mà. Un home, amb el tors nu, duia una tovallola al voltant del coll. El grup va treure a l’exterior cadires, altars, imatges, el confessionari, objectes de culte... Al Sagrat, llavors, hi havia només dos arbres en un extrem i oferia un ample espai. Duïen llaunes de gasolina i van ruixar les portes i l’interior del temple.

La plaça Major d'Albinyana rebé el nom d'un marquès el 1917 i, aprofitant la mateixa plaça, el de la República el 1931. Després tornà a ser, com sempre, la plaça Major.

Es produí una immensa flamarada. A cal Màrtir, al veí carrer de la plaça Vella, tenien les golfes plenes de palla i van tancar les obertures amb postissos.

L'església cremà tota la nit. Era una pira gegantina i la llengua de foc pujava, com per una xemeneia, per l'ull del campanar. Encès el cor, la trona i les bigues, l'antiguíssima volta s'ensorrà entre inacabables espetecs. Desaparegueren calzes, patenes i altres joies i, entre les imatges, una Mare de Déu del Roser del 1582.

Quan els milicians se n'anaven foren assabentats de l'amagatall del rector, i que el refugi tenia dues portes. De primer, els de cal Magí negaven que aixopluguessin el capellà. Amenaçaren de prendre en el seu lloc el cap de casa, Carles Juncosa. Mossèn Pere comparegué, llavors, sortint d'entre la palla.

El baixen pel carrer de Bonastre, maltractant-lo, a punta de pistola. Aconseguit el seu doble propòsit, els vehicles abandonen Albinyana. En ser al retomb del Mundet, més avall del raval de la Torreta, maten el rector i el llencen fora de l'automòbil. Des de la Canal senten perfectament els trets. "Quan marxen, tiren *tiros!*", comenta ingènuament la mestressa de ca l'Ermità.

Els components del Comitè s'arriben al lloc del crim. El cos del sacerdot és posat en una escala a manera de baiard i dut al cementiri. La família és avisada del fet.

Al Registre de Defuncions consta així aquesta mort: "... hijo de Juan Sala Miquel i Carolina Cabra Ginesta, cura... habiendo fallecido en la carretera que sale de este pueblo... el 22 de julio de 1936, a las 22 horas, a consecuencia de herida por arma de fuego..."

L'endemà l'església d'Albinyana encara fumejava i hi van muntar guàrdia. Finalment, per impedir el pas i evitar que algú prengués mal, la porta fou tapiada amb un envà, deixant-hi una mena de finestreta. Quan els infants dels carrers immediats anaven a cercar aigua a la font del Castellot –car llavors no n'hi havia a cap casa del poble– guaitaven temerosos aquell rectangle negre.

El 23 de juliol gent forastera, potser els mateixos del dia abans, buiden l'església de les Peces i fan una foguera a l'exterior. Mossèn Melcior fuig, esverat, passa alguns dies tombant per les muntanyes properes i patint set i gana. Hom explica que fins i tot arribà a beure's els propis orins. Sembla que arribà a l'ermita, on vivia el vell Zep, i des d'allí van sentir els trets que ocasionaren la mort de mossèn Pere. Prosseguí el camí, arribà al coll d'en Benet i reposà en un munt de garbes; era terreny de l'August, que descobrí aquell hoste insospitat. "Sóc home mort", diuen que exclamà el capellà en reconèixer l'alcalde. "Jo us salvaré. No tingueu por", va dir aquest.

Sota la protecció del Comitè local fou amagat en una masia i li van proporcionar menjar i beure. Uns dies després, vestit de pagès, amb sarró, fou acompanyat per Joan Nin Casellas a l'estació de Sant Vicenç, on agafà el tren de Barcelona.

Arribà el torn de l'ermita de Sant Antoni de Pàdua, potser el dia 28. En veure que l'edifici romania intacte, es produeixen amenaces perquè els albinyanencs mateixos el cremin. Aquests

treuen alguns estris a la placeta del davant i hi calen foc. Desapareix, així, entre altres coses, el valuós retaule fet el 1737 per Josep Masalvà, escultor d'Igualada.

QUI DIA PASSA, ANYS EMPENY

Les primeres setmanes de guerra el Comitè local adopta algunes mesures, com és ara ordenar que Joan Balust posi a disposició del Comitè el camió de la seva propietat i recomanant-li que s'abstingui d'efectuar cap viatge; el mateix amb el paleta Joan Vidal Benach, amb la moto, "únic mitjà ràpid de comunicació que hi ha en aquest poble"; cessament d'Antoni Mata Cabayol en el càrrec de dipositari dels cabals de l'Ajuntament, "per considerar-lo d'ideologia contrària als partits que integren el Front Popular" i que és substituït interinament per Joan Ribas Jover; Salvador Cañellas és designat cap de les Milícies Ciutadanes Antifeixistes del poble i s'ha d'encarregar de la seva organització...

Vingué un nou metge, Joan Mateu Tubella, que feia de mestre i en ocasions actuava de secretari de l'Ajuntament; a l'agost del 1936 apareix anunciat al *Baix Penedès* i viu al Vendrell, al carrer de l'Estrella núm. 18; el trobem a Albinyana fins al setembre del 1938. Tenia un cavall negre, que utilitzava per fer les visites a les Peces i a les Masies del Torrent. No tenia família i vivia a dispesa; per alimentar el cavall els alumnes li duïen fonoll, i ell els donava un ral. Després passà al Pla de Manlleu.

El mestre titular, Fernando Serrano, feia classe a ca l'Americano, finca que havia estat confiscada. Era escola mixta; els petits al pis de dalt i els grans als baixos.

Al terme, passada la intromissió de les patrulles forasteres, hi ha quietud. El Comitè instal·la un guàrdia a la Torreta, on ara hi ha els col·legis; en aquella època s'hi alçava una esponentosa figuera, de cal Xaconín. Els seus components anaven uniformats, duïen gorra i fusell i eren nomenats per l'Ajuntament. Gent aliena s'arribava a Albinyana amb llistes de persones que calia "depurar". Els sentinelles els barraven el pas i deien que ells tenien ja "sota control" tots els sospitosos.

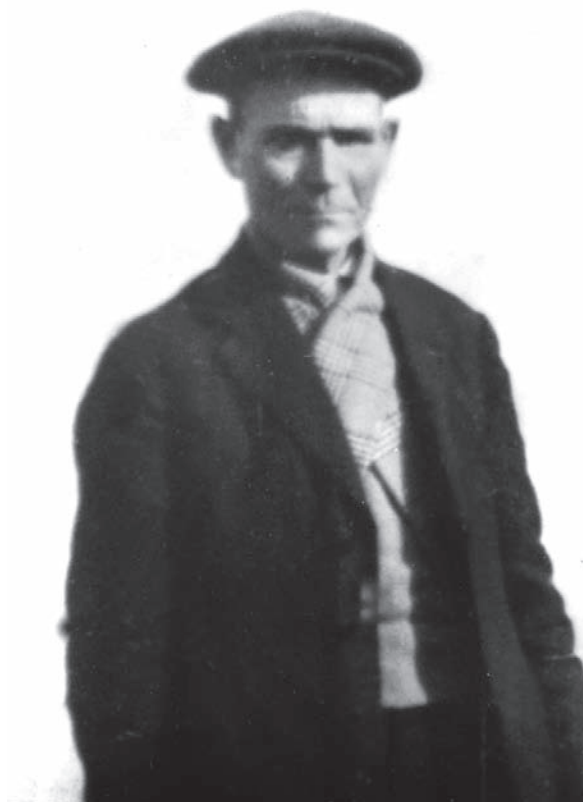
El Comitè confisca els boscos anomenats Magre, Marian, Riera, Fondo del Moro i Font d'Embordà, i també intervé en els d'Escansa, Clot de Bou, Quadrell, Fondo Fosc, Arnes i Masquerosa. Passen també a ser "patrimoni del poble" les dues rectories, ca l'Americano (que serà escola), cal Carner (per a local dels pagesos), cal Magre (per a magatzem), el mas del Magre (caserna de les Milícies locals) i ca la senyora Maria, a la Canal.

A mitjan octubre de 1936 és elegit alcalde Josep Marlès Figueras, alcalde segon Raimon Casellas Garriga, i consellers Joan Güell Jané, Josep Canals Albà, Josep Rimbau Palau i August Saperas.

DOS PERSONATGES

Batlle d'Albinyana i president del Comitè fou, des del començament de la guerra, August Saperas i Rovira, dit "Augustu". Nascut a l'agost de 1892, a la casa dita de cal Maginet del carrer Quintanes, fill de Joan i de Maria, es va casar amb Maria Palau Cañellas, dita "Magineta", i tingueren dos fills: Teresa i Joan. Al cens del 1930 consta que el matrimoni no sap llegir ni escriure. En esclatar la guerra, l'August ronda els 44 anys. La seva actuació, segons veu de veïns d'idees contraposades, fou molt bona. Actuà amb energia i tacte i mantingué el poble en pau, evitant, dins el possible, la intromissió d'exaltats forans, i apaivagant els ànims interns, que no costava gens d'encendre, considerant la divisió política de la població local.

Tingué l'encert, o la sort, de comptar amb un secretari excepcional, Josep Bailina i Sivila, nascut a Sampedor al gener del 1911. Aquest jove –tenia 25 anys en esclatar la guerra– havia fet d'escrivent a Barcelona i es llicencià en Administració pública a l'Escola de la Generalitat. Exercí de secretari en alguns ajuntaments i arribà a Albinyana, com a secretari interí, al març del 1936. A la caixa de la Casa de la Vila hi havia, llavors, 424'73 pessetes. El seu pare fou mort pels de la FAI al setembre de 1936, a Sampedor. Bailina era oficial de complement d'Intendència i, a més de secretari d'Albinyana, tenia càrrec a la delegació de proveïments del Baix Penedès. Al municipi mai no va faltar menjar ni per a les persones ni per als animals. Era espavilat i intel·ligent. Fou, en certa manera, un home providencial, mà esquerra, assessor i amic d'August Saperas.

August Saperas i Rovira (1892-1967).

ELS FETS DEL 19 D'OCTUBRE DE 1937

El nunci avisà per les cantonades que la gent havia de passar per la Casa de la Vila a recollir les targetes de racionament; era necessari que, prèviament, s'haguessin pagat determinades taxes municipals. En Salvador Casellas Garriga, de cal Bacaranu, al carrer de les Eures, casat amb Dolors Nin Vives, hi envià el seu fill, dit també Salvador, de 16 anys. Després de fer el noi la cua corresponent, que arribava fins al carrer, li diuen que comparegui el pare. Aquest es proveeix de pistola i ganivet i acut a l'Ajuntament. S'obre pas a cops de colze, escales amunt, entre les protestes de la gent. Quan arriba davant de les autoritats dispara contra el regidor Josep Canals Albà, de 36 anys. El fereix al cap i al ventre. Té una forta hemorràgia, el traslladen al Vendrell i mor l'endemà. Se celebra un solemne enterrament, amb marxes interpretades per músics del Vendrell. El taüt fou cobert amb la bandera de la CNT, es van pronunciar discursos polítics i van sonar crits de "No passaran!"

Una altra bala de l'agressor penetrà per un ull de l'August, però salvà la vida.

El secretari Bailina fou seguidament escomès per l'agressor i en la batussa aquest perdé el revòlver. Aquest l'atacà llavors amb un ganivet i li produí dues ferides a l'esquena, malgrat vestir una caçadora de pell. Perdé força sang, i arrossegà la cicatriu de les ganivetades tota la seva vida.

En Salvador Cañellas abandonà el local entre l'astorament del personal que feia cua, que havia sentit els trets i la cridòria. Quan l'autoritat provà de detenir-lo, havia fugit del poble. Als dos dies es presentà al Vendrell i fou traslladat a la presó de Tarragona, on passà tota la guerra.

A conseqüència d'aquest incident, August Saperas deixà els càrrecs que tenia. És escollit nou alcalde Joan Nin Ràfols, que té llavors 48 anys, casat amb Dolors Urgell Pros, residents al carrer de Montserrat i pares de set fills.

El secretari Bailina s'incorpora a l'exèrcit republicà, ascendeix a tinent i és ferit a les barres a la batalla de l'Ebre.

La data exacta d'aquests fets era una mica insegura. A l'anotació municipal de la mort d'en Josep Canals, d'"hemorràgia cerebral" al seu domicili, no hi consta aquest essencial requisit. Diu, només, que morí el 20 d'octubre, a les 7 de la tarda. I si bé hi surten anotats Josep Miró Nin, jutge municipal, i Joan Mestre, secretari, la inscripció és signada únicament per Dolors Canals, germana del difunt, i practicada "en virtud de declaración" d'ella mateixa. D'altra banda, Bailina signa per darrer cop, al llibre de Defuncions, el 20 d'octubre del 1937, que fóra l'endemà dels fets ressenyats.

ALBINYANA 1938

Amb data d'1 de desembre de 1938 es practica un cens, que dóna aquest resultat:

	Homes	Dones	Total	Cases hats.
Albinyana	229	249	478	119
Les Peces	112	120	232	58
Masies T.	15	18	33	7
TOTAL	356	387	743	184

En comparació amb el cens del 1930 es registra una disminució en tots els grups: -6 cases habitades, -42 homes, -12 dones, -54 habitants en total. S'arrossega una llarga davallada, que donarà 639 habitants el 1940 i 551 el 1950 i que reeixirà lentament en anys posteriors.

En aquest cens apareixen els mestres Carme Robert i Fernando Serrano, i a les Peces, Cristina L. Rojo.

Les rectories no tenen capellà. A la d'Albinyana, hi consta, però, la majordoma (diu: "sirvienta"), Carme Juncosa Casellas, soltera, que té llavors 45 anys.

ELS REFUGIATS

A mesura que transcorren els mesos i perden terreny les forces republicanes, són evacuades algunes ciutats i les dones i criatures traslladades a zones de reraguarda. A Albinyana arriben també aquests fugitius, procedents del nord i del centre, a les darreries del 1936 i mesos següents, i són aixoplugats a cases tancades o abandonades per llurs propietaris: a cal Magre, del carrer de l'Església, on ara hi ha la plaça de Sant Antoni; a cal Llogari, al carrer Bonastre; a ca l'Americano i a cal Benacó, al carrer Nou; a la Canal i a la rectoria de les Peces.

Consta, per exemple, que el 30/XI/37 mor el nen Santos Muñoz, de quatre mesos, de Villaverde Alto (Madrid). Al febrer del 1937 arriba Àngel Ollero, de Magan de la Sagra (Toledo), carregat amb dona, set fills i un nét. El 30 d'octubre d'aquest any neix una nena, filla dels refugiats Ricardo Ormachea i Maria Nutini, que rep el nom de Llibertària.

Els hostatjats a Albinyana es reunien al vespre a l'abeurador que hi havia a la part alta del Sagrat, i cantaven cançons de la seva terra. Alguna gent del poble féu amistat amb aquells forasters i després, a l'hora de la depuració, es van servir aquestes coneixences com a aval de bona conducta. La refugiada Àngels Ortega Rodríguez tenia franquesa amb els estadants de cal Ros d'Albinyana; en una ocasió, a aquests se'ls morí una lloca i l'anaven a llençar; la família basca, en assabentar-se'n, la demanà i se la va cruspí rostida.

L'estada d'aquesta gent durà uns divuit mesos. Acabada la guerra, es demanà informació d'algunes refugiades: el Govern Civil de Biscaia, de l'esmentada Ortega, de 34 anys, i de la seva mare, Rita Rodríguez Pastor, de 65; de Dionisia Martínez Estiváñez, de 63 anys, natural d'Unzá (Àlaba); d'Andrea Fernández López, de 59 anys; d'Eufemia Serna Martínez, de 30...

LES ACABALLES

En la seva retirada, les tropes republicanes es repleguen pel Penedès. A mitjan gener del 1939 va fer acte de presència a Albinyana un grup de l'exèrcit, que provava d'instal·lar fil telefònic entre aquest poble i Bonastre.

La gent comentava que aquelles forces volien establir una línia defensiva a les muntanyes que tanquen el terme per ponent i per migdia. Dotzenes de camions es van detenir al carrer Bonastre, de la Sala en avall, i s'allargaven per la carretera fins al capdavall del carrer Quintanes. Tapaven els vehicles amb branques de pi, que tallaven dels boscos, per camuflar-los. El local de la Societat s'havia convertit en una mena de taller. Aquests camions barraven el pas dels carros, i els pagesos que retornaven al poble pel camí de Bonastre s'havien de desviar, a l'alçada de ca la Bernarda, fer un tomb per les vinyes i aconseguir després la part baixa del carrer Quintanes.

Se sentien canonades llunyanes, i els soldats encara traginaven rotllos de fi i treballaven al taller. El camp d'aviació instal·lat a Santa Oliva era ple d'avions i, des d'Albinyana es podien distingir els freqüents bombardejos. Molts infants del poble duïen, penjada al coll amb un cordill, una fusta per prevenir l'espetec de probables bombes.

El terme havia estat bombardejat. Tres bombes van caure, el 19 de gener, pels voltants del camí de Bonastre, prop del mas de l'Olivé; una entre el camí i el marge d'una parada, una altra al mig d'una parada rodona, i la tercera davant de la pallissa. En Salvador Cañellas Ribas, com que eren terres de la seva propietat, va tapar els clots. També van caure un seguit de bombes a la serra de la Masquerosa.

Els oficials republicans volien despenjar les campanes, que romanien al seu lloc. L'alcalde, Joan Nin Ràfols, intercedí i els va convèncer que no ho fessin, car –al·legà– tocaven les hores del rellotge i, sense campanes, al poble semblarien bèsties.

El comandament d'aquestes tropes republicanes s'havia establert a ca l'Americano. Fins allí arribà la notícia que en una habitació de l'Ajuntament hi havia amagats objectes de l'església. Els van trobar, i el batlle, Joan Nin, fou citat a comparèixer a ca l'Americano per fer-li judici. Mentre els caps discutien el destí del presumpte culpable, aquest baixà l'escala, saludà puny enlaire els sentinelles i s'amagà a cal Rei, de la plaça Major, entre un munt de redoltes. En cercar el fugitiu a casa seva, la muller –que desconeixia el refugi del marit– al·legà: “Vosaltres us l'heu endut; aquí no hi és!”

Els camions van abandonar Albinyana camí de la frontera i restaren només tropes d'infanteria. Circulaven consignes: “Heu de dir: ¡Arriba España!” Un soldat va dinar a cal Màrtir, es menjà dos plats de sopa i els explicà com actuaven els nacionals en entrar als pobles i què havia de fer la gent.

MORTS A L'ERMITA DE SANT ANTONI

El “parte” de guerra dels “nacionals”, del 20/1/1939, deia: “Ha continuado en Cataluña el victorioso avance de nuestras tropas, que en el día de hoy y hasta media tarde habían ocupado... Bisbal del Panadés, Creixell y las importantes posiciones de... Ermita de San Antón... Ampliación del parte anticipado.– En el importante parte de hoy en Cataluña, además de los pueblos y posiciones mencionados... han sido conquistados y rebasados... los pueblos de Llorens, San Jaime dels Domenys, Torregrasa [sic], Paolet [sic]... San Vicente de Calders, San Salvador, Calafell, Albiñana, Santa Oliva, la importante ciudad de Vendrell...”

El “parte” republicà del mateix dia informava: “... El enemigo consiguió adelantar sus líneas en los sectores de Calaf, Pontons y Vendrell...”

L'ermita de “San Antón” que abans hem trobat no és altra que la de Sant Antoni d'Albinyana. Allí vivien, miseriosament, l'ermità, Josep Sanahuja Vidal, dit “Zep”, nascut el 1867, i un fill, Joan Sanahuja Miró, nat el 1901; els altres fills, en nombre de sis, havien cercat feina en diferents indrets.

La nit del 19 al 20 de gener del 1939, venint de ponent, arriben a l'ermita els moros de l'exèrcit “nacional”. Sembla que havien donat alberg a un soldat republicà desertor que, en fer acte de presència els intrusos, surt, diuen, uniformat, braços enlaire, juntament amb el fill de l'ermità. “¡Son rojos!”, criden els moros, i maten a trets els dos joves. Aquella nit les altures d'Albinyana eren ja ocupades pels “nacionals”, i en Zep, que tenia 72 anys, la passà plorant davant dels dos cadàvers.

L'ENTRADA A ALBINYANA

El matí del dia 20, una trentena de soldats republicans s'asseien al Sagrat per menjar davant de ca la Marina, on els subministraven oli. En aquest punt, d'onze a dotze del migdia, de la banda de l'ermita davallen cridant i disparant els atacants. Baixen per la Costa i la Canal. En aquest raval, el pare de la Guillerma Urgell aconsellà que obrissin les portes de les cases; ella calçava unes espadenyes molt trencades i un moro n'hi va donar unes de noves. Els republicans fugen cridant, els uns Davallada avall; els altres bronzint pels carrers de la plaça Vella i de l'Església, i altres saltant pels horts.

Darrera dels moros seguien altres forces. L'alcalde Nin es presenta als oficials que comanaven les tropes, els quals s'estranyen d'aquesta insòlita acció. “No he fet cap mal a ningú”, deia, en castellà.

Els moros duïen un ramat de bous de qui sap on, i les cabres que en Perutxo tenia a l'era. A l'abeurador del Sagrat, com que era migdia, una trentena de moros van matar dues o tres cabres i algunes gallines; les gallines, les plomaven i se les menjaven crues. Trucaven a les cases i deien a la gent que havia d'alçar el braç; altrament els matarien. Els homes del poble, que s'havien amagat –a can Sogues n'hi havia un bon grapat–, començaren a treure el nas.

Entren els moros a la botiga de ca la Juanita –Joana Garriga Delgado, 1898-1987– cridant: “¿Dónde está el ama?” Cerquen “rojos” darrera del taulell i al pis, ens comentà la citada senyora. “Feien por; la suor els regalimava galtes avall, encara que fos al gener.” Ella cridava, plorant: “¡Viva Franco!”

Van prendre el cavall de cal Salvat; al ruc de cal Bacaranu li cridaven: “¡Rojo, rojo!” Treuen porcs de can Llogari. En saltar un marge davant de ca l'Esquelló, a un moro li va caure un punyal corbat, que a la casa van recollir.

Però la mortaldat fou forta a l'oest i migdia del terme, on les tropes que baixaven per la Serra, per l'Escansa i pel Pla del Quadrell feien foc –fins i tot amb morters– a mansalva contra les forces en desbandada.

Hi hagué una escampadissa de republicans morts, en nombre d'una cinquantena. Un capità dels atacants els volia cremar, però l'Ajuntament els féu saber que al poble hi havia dos cementiris i, a més, el de les Peces. Els albinyanencs van fer una rasa al cementiri vell, des de la porta enllà, a uns dos metres del marge, i allí els van enterrar.

Els carregaven als carros del poble –cal Janetó, cal Vicentu...– que arrossegaven cavalls i matxos. Posaven postissos al carros per ampliar-ne la cabuda, i tot era ple: sortia un braç, una cama, amb els sotracs es gronxaven sinistrament. En Jepet del Rello, en veure que eren en bon estat, demanà les sabates d'un cadàver que anaven a sebollir, i les hi donaren.

Després de temps encara sortí un mort al Clot de Bou, amb el fusell; van amagar l'arma a la soca d'un arbre, però al cap d'un temps ja no hi era. A la pallissa de cal Màrtir, a les Arnes, s'hi van trobar tres morts, un dels quals portava una llibreteta amb dades. Pel terme trobaven mantes, plats, armes; alguns ho amagaven, però l'Ajuntament tenia ordre de lliurar l'armament a la guàrdia civil del Vendrell. A la pallissa d'en Pau Mata hi havia tres rastelleres de plats amb una sanefa molt vistosa; quan al cap d'uns dies van acudir a prendre'n uns quants, ja no n'hi havia ni un.

El llibre d'actes de l'Ajuntament, amb data de 22 de gener de 1939, “III Año Triunfal” –en anotació on consta el segell de les quatre barres rodejat pel text “Consell Municipal d'Albinyana”–, s'hi llegeix: “El Señor Teniente de la Guardia Civil en nombre del Exmo. Sr. General Jefe del Cuerpo de Ejército Marroquí nombró la Comisión Gestora de esta localidad formándola los siguientes señores: Alcalde Presidente, Juan Nin Casellas; concejales Juan Casellas Mata, José Ribas Jové, Antonio Mata Cabayol, Raimundo Sagalá Casellas; secretario, Antonio Solá Gener. Estos nombramientos tienen carácter provisional... Los mencionados señores juran, por su honor, desempeñar fielmente sus respectivas funciones con celo, austeridad y energía, inspirándose en las normas de la España Nacional y del Generalísimo Franco nuestro Glorioso Caudillo...”

LA POSTGUERRA

Acabada la guerra tot torna a revifar. L'Ajuntament rep la llista dels que han de ser detinguts; dues camionetes es paren a la carretera, els carreguen i són traslladats al Vendrell i Tarragona, i posteriorment a altres indrets. Retorna gent que s'havia fet fonedissa.

Són sotmesos a consell de guerra, a Tarragona, al juny del 1939:

- Salvador Cañellas Garriga (executat el 19/10/1939).
- Josep Cañellas Mas, carrer Major, Albinyana, nascut el 1902.
- Josep Casellas Nin, ca l'Olivé, carrer Nou, Alb, nascut el 1886.
- Josep Figueras Cañellas, cal Vicenç del Figueras, carrer Nou, Alb, nascut el 1904. Cuéllar.
- Casimir Jané Bricollé (executat el 19/10/1939).
- Joan Mercader Ribas, cal Puterras, nascut el 1897. Belchite.
- Joan Riambau Cañellas, carrer Major, Alb, nascut el 1896.
- Joan Ribas Jové, carrer Quintanes, nascut el 1899, barber. Orduña.
- August Saperas Rovira, cal Magí, carrer Quintanes. Cuéllar.

Els condemnats i no executats encara eren presoners el 1946 i, a més:

- Antoni Cañellas Flotats, cal Quadrell, Plaça, les Peces, nascut el 1878.
- Ramon Casellas Garriga, Cal Pau de la Canal, carrer Bonastre, nascut el 1901. Astorga.
- Bartomeu Casellas Saperas, ca l'Esquelló, nascut el 1894. Cuéllar.
- Joan Casellas Navarro, cal Gabriel del Magí, nascut el 1878. Belchite.
- Joan Miró Mañé, cal Maginet, Masies del Torrent, nascut el 1875.

Salvador Cañellas Garriga, implicat en els fets d'octubre de 1937, fou posat en llibertat en entrar els "nacionals"; al cap de poc temps, aquests el detenen altra vegada i el maten a Tarragona el 19/10/1939; tenia 47 anys. El mateix dia i al mateix lloc és mort també Casimir Jané Bricollé, de 39 anys, fill d'Albinyana, casat, que era comerciant al Vendrell.

En Joan Saperas Cañellas i en Pau Güell Güixens, que s'ensopegaren fent el servei a Mallorca i al Marroc, respectivament, i als quals tocà servir al costat dels guanyadors, retornaren amb el cobejat i valuós qualificatiu d'excombatents del "Glorioso Ejército Nacional".

L'August Saperas, "Magí", és condemnat a mort. Mentre és a la presó s'adona que li surt una dent al paladar. Ell no para de burxar durant alguns dies; la dent és la bala que li va entrar per l'ull. Mossèn Melcior, que li devia la vida, intercedeix per ell. Finalment, és posat en llibertat. Morí a Albinyana el 7/4/1967, als 74 anys.

El secretari Bailina va a parar als camps de concentració francesos. Lluita contra els alemanys a la Guerra Mundial i el 1941 és deportat al camp de Mathausen (Àustria), d'on és alliberat el 1945, en acabar la guerra. El 1946 s'instal·la a París, on presidí el Casal de Catalunya. El 20/12/1952 es va casar, a París, amb Pilar Casellas Ribas, de la casa d'Albinyana on s'havia hostatjat; ell li portava 14 anys. No van tenir descendència. Morí a la capital de França el 12/12/1984, als 73 anys.

Al mateix camp de Mathausen morí, el 5/11/1941, l'albinyanenc Josep Riambau Figueras,

de 47 anys; havia viscut a la casa de la Canal dita cal Fesol, i la família abandonà el poble en tombar el segle.

Es demana permís al Govern Civil de Tarragona per inaugurar l'ermita de sant Antoni, “la cual dejaron medio destruida los rojos y en la actualidad casi reconstruida”. L'acte es va fer el dia del sant, 13/6/1939. Hi ha solemne ofici, processó i ball. El nou altar fou pagat per Anton i Pau Juncosa, de can Sogues; sufragà la imatge en Quic, del Vendrell. Celebrà la missa mossèn Sebastià Rossell Vallès, del Vendrell, vinculat a les Masies del Torrent, ja que a Albinyana no hi havia capella. La processó –expliquen– entrava a l'ermita i la gent encara sortia del poble. Per aplanar l'era es va utilitzar un corró, que encara hi és, i es va regar el terra. Hi hagué ballets i, a la tarda, ball.

L'església fou reconstruïda. Els homes hi posaven el treball i els carros que calia, tot sense cobrar. L'Ajuntament feia una llista de les dones que no anaven a missa; a aquestes els tallaven els cabells i a altres les obligaven a netejar l'església.

Pel febrer del 1939 passa uns dies a Albinyana mossèn Melcior i el dia 26 bateja a la rectoria onze infants nascuts durant la guerra, i dos més el 5 de març. Tota aquesta colla de nous cristians, però, són anotats al llibre rectoral per mossèn Lluís Malaret, que cessà a les darreries del 1943. També al llibre de les Peces mossèn Lluís anota sis batejos fets pel prevere Sebastià Rossell el 15/2/39. El mateix dia contrauen matrimoni eclesiàstic els pares de dos d'ells.

A l'església no hi havia calze per a les primeres misses, i a ca la Juanita van deixar una copa de xampany –decorosament guardada avui en una casa del carrer Quintanes– que serví per a la consagració.

Al juny del 1939 es comunica a l'inspector de Sanitat de Tarragona que al terme no hi ha metge, ja que el que hi havia se'n va anar a l'octubre de 1938 i no va tornar.

Conclou la guerra, no retornaren a casa divuit soldats (vegeu apèndix). Cap ànima caritativa es cuidà d'anotar el nom d'aquests albinyanencs desapareguts, ni d'alçar una creu al cementiri vell on reposaven oblidades les restes d'una cinquantena llarga d'éssers humans. A l'agost del 1998 fou erigit un monòlit en aquell indret recordant totes aquestes morts.

Al juliol del 1939 es facilita relació, al “Servicio Nacional de Ganadería” dels qui tenen més bestiar, que resulten ser: Pere Batlle, 50 ovelles i 12 cabres; Magí Mercader, 30 caps d'aviram; Joan Riambau Boronat, 12 cabres; Joan Vidal Rovirosa, Dolors Canals Albà i Jaume Nin Ribas, amb 28, 39 i 27 caps d'aviram cadascun, respectivament.

Per l'agost es fa saber a la Guàrdia Civil del Vendrell que “se ha procedido a investigar si en los campos sitios en este término municipal existen cadáveres insepultos a consecuencia de la pasada campaña, habiendo dado el resultado negativo”. Durant algun temps van comparèixer familiars a preguntar per soldats republicans desapareguts; algú demanava notícies per correu, com, des de Figueres, per Gabriel Codorniu Bonal.

S'apropa la Festa Major i l'Ajuntament demana permís al Govern Civil per celebrar-la. Li responen que s'ajustin al programa, que el ball s'acabi a la una de la nit i que facin un donatiu de 60 pessetes a la “Junta Provincial de Protección de Menores”.

El primer d'octubre ve un nou metge, Jorge Calderón Closa, del qual, al gener del 1940, demana informes de la seva "conducta político-social" el Col·legi de Metges.

A començament de desembre d'aquell any 1939 l'Ajuntament demana a Sanitat, a Tarragona, una caixa de llet condensada, ja que al poble hi ha quinze "individuos [sic] menores de dos años".

Per ofici d'aquest mateix mes, el Govern Civil, "para sustituir a La Comisión Gestora del Ayuntamiento, designada por la Autoridad militar a raíz de su liberación", nomena els següents: Joan Nin Rovira, alcalde, i gestors: Josep Casellas Garriga, Joan Mañé i Salvador Casellas Ribas.

A principis de 1940 es facilita al Govern Civil nota numèrica dels veïns que tenen racionament: homes adults, 210; dones, 244; homes de més de 60 anys, 40; dones, id., 51; nens que no arriben als 14 anys, 90; nenes, id., 83; total, 718.

Durant tot l'any 1939 i el 1940 l'Ajuntament no para d'enviar certificats de bona conducta als albinyanencs que estaven detinguts o que era necessari "depurar". Del jutge municipal, Josep Rossell Pujol, per exemple, afirma que "es bellísima persona, cuya conducta moral es intachable, hombre de derechas, no de ahora sino de toda la vida y completamente identificado al Nuevo Estado... Fue obligado a colaborar con el Gobierno marxista..." També donen informes favorables dels presos polítics, de soldats encara retinguts o de funcionaris; així, de Bartomeu Casellas, que era a un batalló de treballadors al Marroc; de Joan Mestre, secretari; d'Antoni Casellas, agutzil; de Joan Mata, dipositari; de Ramon Navarro (que és a Utiel)...

El pressupost municipal per a l'exercici del 1940 puja a 21.738'28 ptes.; de seguida se'n gasten uns quants: es compra una trompeta i una gorra al nunci-agutzil; es concedeix una subvenció de 50 ptes. a la "Sociedad Recreativa de FET y de las JONS"; es donen 30 pessetes al rector per la cera gastada a la processó de Dijous Sant...

A primers del 1940 recomença les classes el mestre Fernando Serrano; es demanen estris per a l'escola a Tarragona; de moment, a la capital només disposen de 3 crucifixos, 3 retrats del "Caudillo", 3 cadires i 3 pissarres. Pel març ve una mestra, Ramona Figuerola Pijoan, natural de Tarragona, i al juliol la "Comisión Depuradora del Magisterio" ja en demana informes; s'al·lega que és nova i que es desconeix la seva actuació durant la guerra.

Aquest 1940 s'omple un qüestionari que ha enviat la "Fiscalía Superior de la Vivenda". Entre altres coses, es diu: El poble té capa aquífera, i a poca fondària; els carrers són de terra, sense pavimentar; hi ha llum elèctrica; té 742 veïns i 289 cases, de pedra, de fang i ciment; no hi ha clavegueres, però sí pous negres; les aigües residuals vessen al corral i als horts; es beu aigua potable de fonts i pous, però no consta que s'hagi analitzat mai; les cases tenen coberta de teules i el sostre de les habitacions és alt de dos metres i mig a tres; la gent s'escalfa amb llenya; no hi ha fàbriques ni indústries de cap mena; al terme es cull vi, garrofes, oli i cereals; no hi ha casos de tuberculosi, pal·ludisme ni tifus, es compten uns cinc malalts cada dia...

Anys després, al maig de 1946, el governador civil de Tarragona, F. Labadie Otermín, envia als ajuntaments de la província una circular titulada "Estadística de auscultación", on demana que

Cementiri vell d'Albinyana, on hi ha sebol·lits una cinquantena llarga de soldats republicans morts al terme.

s'agrupin nominalment els veïns, en “falangista”, “adicto”, o “enemigo del Régimen”. Al terme hi ha 15 falangistes, 102 addictes, 167 indiferents i 115 enemics; a més, una “peligrosa” –Rosalía Vidal Cornellà– i, encara, onze presoners; posteriorment, en trobem dos més.

APÈNDIX

Albinyanencs morts a causa de la guerra Soldats que no retornaren del front

Isidre Arans Casellas, de ca l'Isidre del Benet, carrer Major, Albinyana, fill d'Isidre i Maria.

Enric Canals Albà, de cal Jan del Dolorus, raval de la Torreta, nascut el 1906, fill de Joan i Josepa.

Joan Cañellas Flotats, cal Quadrell, les Peces, carrer de la Plaça, nascut el 1918, fill de Josep i Antònia.

Pau Cañellas Ribas, cal Faló, carrer Quintanes, nascut el 1908, fill de Josep i Teresa.

Josep Casellas Navarro, cal Gabriel del Magí, carrer Quintanes, nascut el 1908, fill de Josep i Josepa.

Josep Güell Güixens, cal Senalleta, les Peces, carrer Pou, nascut el 1920, fill de Salvador i Dolors.

Gregori Güell Juncosa, ca la Malena, carrer Pou, les Peces, nascut el 1920, fill de Joan i Magdalena.

Antoni Güell Sonet, cal Quim, Plaça, les Peces, nascut el 1918, fill de Salvador i Teresa.

Baldri Mañé Canals, cal Fandó, Afores, Albinyana, nascut el 1906, fill de Pau i Dolors.

Josep Marcé Arans, cal Martru, carrer Bonastre, Albinyana, nascut el 1920, fill de Francesc i Maria.

Joan Martorell Güixens, ca l'Asari, Plaça, les Peces, nascut el 1920, fill de Josep i Ramona.

Salvador Martorell Solé, n. de ca l'Asari, oncle de l'anterior, nascut el 1903, fill de Joan i Teresa.

Josep Mata Arans, cal Miquel del Sec, carrer Quintanes, Albinyana, nascut el 1913, fill de Francesc i Teresa.

Bartomeu Pascual Casellas, cal Solà, carrer Quintanes, Albinyana, nascut el 1912, fill de Josep i Teresa.

Joan Pascual Vallès, cal Melions, Masies del Torrent, nascut el 1912, fill de Bartomeu i Dolors.

Amadeu Puigibert Català, fill de Joan (de Banyeres) i Maria (de Sant Jaume), masovers de cal Mata, nascut el 1920.

Josep Ribas Segalà, cal Rosendo, plaça Vella, Albinyana, nascut el 1909, fill de Rosendo i Dolors.

Bartomeu Rossell Papiol, cal Sereno, Plaça, les Peces, nascut el 1897, fill de Rafael (de Sant Vicenç) i Antònia (de la Bisbal).

Sacerdots assassinats

Carles Altés Sanabre, nascut a Albinyana l'11/1/1877, fill de Francesc de la Riera, mestre d'escola, i de Rosa, de Bonastre. Vivien a finals del segle XIX a la casa dita “ca la senyora Rosa”, al carrer Bonastre, núm. 14. Fou rector de Vila-rodona i capellà de les carmelites de Sabadell, ciutat on fou mort el 26/7/1936.

Antoni Gestí Capdeferro, nascut a Albinyana el 9/3/1880, fill de Josep i de Rosa, aquesta de la Bisbal. Era oficial en l'Habilitació Diocesana. Fou detingut a Barcelona i assassinat a l'agost del 1936.

Joan Marçer Soler, nascut a Albinyana el 14/10/1874, fill d'Antoni i Dolors, de can Riambau, al carrer de l'Església, núm. 4. Era missioner del Sagrat Cor de Maria. Fou mort als afores de Sallent el 25/7/1936, junt amb tres religiosos més.

Joan Nin Arans, nascut a Albinyana el 4/11/1893, fill de Josep i Dolors, de can Salvat, al carrer Bonastre núm. 1. Era regent de Sant Climent de Llobregat des del 1928. Fou assassinat a Barcelona a l'octubre del 36.

Capellans que estigueren a Albinyana i foren també assassinats:

Pere Bonastre Almirall, nascut el 1866 a Masquefa. Rector d'Albinyana el 1897. Fou mort el 7/8/1936 a la carretera de Lliçà de Munt.

Martí Camprodon Vilavellit, nascut el 1873 a Gurb (Vic). Rector d'Albinyana del 1906 al 1915. Assassinat a Barcelona potser el 23/7/1936.

Flavià Olivé Rabinat, nascut a Verdú el 1888. Regent de l'església de les Peces del 1922 al 1927. Fou mort a Barcelona al setembre del 36.

Magí Pañellas Marimon, nascut el 1889 a Vilafranca. Regent de les Peces el 1928. Assassinat a Vilafranca el 4/8/1936.

Pere Sala Cabra, ja esmentat al text.

Altres morts citats al text

Josep Canals Albà, nascut el 1899, fill de Joan i Josepa. Casat amb Marianna Ribas Jové. Vivien al carrer Major, d'Albinyana.

Salvador Cañellas Garriga, nascut el 1892, fill de Joan i Carme. Vivia al carrer de les Eures, a la casa dita cal Bacaranu.

Casimir Jané Bricollé, nascut el 1900, fill de Joan i Remei, aquesta de la Bisbal. Visqué a les Peces, carrer Nou núm. 7, i a la dècada dels 1920 la família es traslladà al Vendrell.

Josep Riambau Figueras, nascut el 1891, fill de Bartomeu i de Dolors. Vivia a cal Fesol, a la Canal, llavors núm. 10. La família abandonà el poble a finals de segle.

Josep Sanahuja Miró, nascut el 1900, fill de Josep i Carme. Vivia a la casa de l'ermità, a l'ermita de Sant Antoni.

PERSONES ESMENTADES AL TEXT (tret de les que ja hi surten destacades)

Isidre Arans Vidal, cal Benet, Albinyana, nascut el 1894. † 1974.

Joan Balust Ribé, carrer Quintanes, nascut el 1896, xofer.

Pere Batlle Gros, carrer Major, Albinyana, nascut el 1884. † 1955.

Dolors Canals Albà, carrer Quintanes, nascuda el 1902. † 1980.

Josep Cañellas Biosca, cal Voltero, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1880, forner. † 1960.

Josep Cañellas Mas, Jep de la Pubilla, carrer Major, Albinyana, nascut el 1902.

Raimon Cañellas Garriga, carrer Bonastre, nascut el 1901, barber. † 1979.

Salvador Cañellas Nin, cal Bacaranu, carrer Eures, nascut el 1921.

Salvador Cañellas Ribas, cal Faló, carrer Quintanes, nascut el 1909. † 1982.

Josep Casellas Garriga, dit Jepet, carrer Castellot, nascut el 1891. † 1964.

Antoni Casellas Gustantí, ca l'Anton de la Plaça, plaça Major, Albinyana. Nascut el 1872. † 1957.
 Joan Casellas Mata, cal Nicolau, carrer Bonastre, nascut el 1898.
 Bartomeu Casellas Nin, ca l'Esquelló, carrer Bonastre, nascut el 1918. † 1989.
 Antoni Casellas Palau, ca l'Anton de la Plaça, Albinyana, nascut el 1904. † 1988.
 Pilar Casellas Ribas, carrer Nou, Albinyana, nascuda el 1926.
 Pau Güell Güixens, cal Senalleta, carrer Pou, les Peces, nascut el 1914.
 Joan Güell Jané, Plaça, les Peces, nascut el 1898. † 1970.
 Casimir Jané Bricollé, cal Ramon del Frare, carrer Nou, les Peces, nascut el 1900.
 Gregori Jané Rovira, carrer Pou, les Peces, nascut el 1905, fuster. † 1989.
 Carles Juncosa Casellas, plaça Major, Albinyana, nascut el 1897. † 1979.
 Joan Mañé Jané, carrer Major, les Peces, nascut el 1906. † 1974.
 Josep Marlès Figueras, Plaça, les Peces, nascut el 1908.
 Antoni Marlès Mañé, Plaça, les Peces, nascut el 1895, paleta. † 1977.
 Josep Marlès Jané, les Peces, pare de l'anterior, nascut el 1870, paleta.
 Antoni Mata Cabayol, cal Sec, carrer Major, Albinyana, nascut el 1873. † 1951.
 Joan Mata Güell, fill de l'anterior, nascut el 1911. † 1977.
 Magí Mercader Amigó, la Canal, nascut el 1880. † 1944.
 Joan Mestre Jou, carrer Nou, Albinyana.
 Joan Mestre Totosaus, carrer Nou, Albinyana, fill de l'anterior, nascut el 1890.
 Ramon Miró Mañé, cal Ganso, carrer Quintanes, nascut el 1882.
 Joan Miró Nin, id. germà de l'anterior, nascut el 1901.
 Casimir Navarro Coll, cal Navarro, les Peces, nascut el 1905, sastre.
 Joan Navarro Coll, germà de l'anterior, nascut el 1897.
 Ramon Navarro Riambau, plaça Vella, nascut el 1914.
 Joan Nin Casellas, cal Boter, carrer Bonastre, nascut el 1901. † 1983.
 Joan Nin Ràfols, cal Diabló, carrer Montserrat, nascut el 1889. † 1981.
 Jaume Nin Ribas, carrer Quintanes, nascut el 1897. † 1983.
 Joan Nin Rovira, carrer Quintanes, nascut el 1912. † 1991.
 Joan Pujadas Palau, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1875, viatjant.
 Joan Riambau Boronat, cal Perutxo, raval de Bonastre, nascut el 1868. † 1943.
 Joan Riambau Figueras, cal Fesol, la Canal, nascut el 1894.
 Josep Riambau Palau, carrer Bonastre, nascut el 1893. † 1968.
 Ramon Ribas Berga, carrer Major, Albinyana, nascut el 1897.
 Josep Ribas Jové, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1888. † 1940.
 Josep Rossell Pujol, cal Rei, carrer Montserrat, nascut el 1881.
 Joan Rovira Casellas, cal Cisco Rovira, Plaça, les Peces, nascut el 1882, forner. † 1943.
 Enric Rull Mata, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1890. † 1936.
 Joan Saperas Cañellas, dit Serraller, carrer Major, Albinyana, nascut el 1914.
 Raimon Segalà Casellas, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1884. † 1975.
 Joan Sonet Riambau, cal Ramonxi, Masies del Torrent, nascut el 1908, mestre.
 Pere Sonet Riambau, id., nascut el 1909.
 Guillerma Urgell Darós, de la Canal, nascuda el 1906. † 1985.
 Joan Vidal Benach, carrer Quintanes, nascut el 1894, paleta. † 1976.
 Rosalia Vidal Cornellà, ca la Paula, nascuda a la Bisbal, el 1899, carrer Bonastre.
 Antoni Vidal Galofré, carrer Pou, les Peces, nascut el 1880, "peón caminero".
 Joan Vidal Rovirosa, carrer Nou, Albinyana, nascut el 1898. † 1966.

LA NOVA SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA DE DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

L'arqueologia penedesenca no és aliena als processos que afecten l'arqueologia catalana en general. A l'inici dels anys 80 es va crear el Servei d'Arqueologia dins del Departament de Cultura de la restablerta Generalitat de Catalunya, la qual cosa significà la descentralització de la gestió respecte l'Estat espanyol. A partir d'aquesta data i fins a l'actualitat l'evolució de l'arqueologia està marcada per la professionalització i per l'ampliació del ventall cronològic (arqueologia medieval, moderna, industrial. S'excaven amb metodologia arqueològica fosses i refugis de la Guerra Civil). L'arqueologia no és aliena a la societat: el boom immobiliari ha comportat un increment exponencial de les intervencions arqueològiques preventives i d'urgència en tot el territori, i s'estableix una relació complexa entre coneixement i preservació del patrimoni i interessos econòmics.

La secció d'arqueologia de l'Institut d'Estudis Penedesencs neix amb un doble objectiu científic i social assolint una presència activa de l'IEP en totes aquelles actuacions que es desenvolupin al Penedès en relació amb l'arqueologia. A la primera reunió de la secció, celebrada a la seu de Vilafranca el passat 27 de setembre, es va posar de manifest l'interès a treballar de forma conjunta per part del col·lectiu d'arqueòlegs que viuen i/o treballen a les comarques penedesenques.

La preservació del patrimoni històric i arqueològic serà un dels aspectes a prioritzar des de la nova secció, un patrimoni permanentment amenaçat tot i l'avanç legislatiu dels darrers anys. Des de l'IEP cal incentivar les declaracions de béns i espais protegits (BCIN, BCIL, EPA).

En l'àmbit de la recerca són diverses les línies plantejades, entre elles la reclamació de l'actualització de les cartes arqueològiques, la disponibilitat de les dades de les intervencions realitzades al Penedès, la realització de síntesis i publicacions de recopilació temàtica actualment dispersa i altres.

Cal treballar igualment en la projecció ciutadana de l'arqueologia, donant a conèixer al gran públic les excavacions en curs i obrint el debat sobre la conservació i valoració de les restes arqueològiques o la planificació urbanística.

Alguns dels objectius plantejats impliquen la participació i la coordinació altres seccions de l'IEP i en especial la d'Història, al cap i a la fi ambdues disciplines, tot i que amb material de base distint, tenen per objectiu conèixer el passat i el present que han marcat el pas de l'home des dels seus orígens fins als nostres dies.

LA SECCIÓ DE CIÈNCIES SOCIALS

La nova secció de Ciències Socials de l'IEP implica regeneració i obertura acadèmica a l'entitat. Regeneració perquè els impulsors i compromesos amb aquesta som persones provinents de l'àmbit universitari estudiantil i, per tant, gent jove. Obertura acadèmica en tant que les matèries que tractarem no havien estat estudiades per l'IEP encara de forma exclusiva, i la nostra intenció és incloure un ampli ventall de disciplines relacionades amb les ciències socials, com ara les àrees de sociologia, polítiques, economia, relacions laborals, dret, geografia, treball social, antropologia, etc.

El projecte s'ha iniciat al juliol del 2008 gràcies al suport del president Ramon Arnabat, interessat a obrir nous camps d'estudi a l'entitat cultural i acadèmica, mentre la iniciativa anà a càrrec d'alguns estudiants de ciències polítiques i de l'Administració de la Universitat Pompeu Fabra, entre ells jo mateix.

La principal finalitat inicial és la divulgació de temàtiques sociològiques, politològiques i econòmiques que afectin a la societat penedesenca. Les primeres passes de la secció són tímides però segures, engrescadores i possibles: exposició i debat de treballs de recerca personals, conferències a càrrec de professionals i estudiosos de les ciències socials o bé debats sobre temàtiques d'actualitat. El camp de treball serà les comarques del Penedès –el Baix Penedès, l'Alt Penedès i el Garraf, amb abast territorial fins a l'Anoia–, des de l'àmbit municipal, comarcal o supracomarcal, contextualitzant els estudis en el marc social immediat de Catalunya.

La immigració al Penedès, el nivell formatiu de la població, les desigualtats socials, l'evolució dels sectors econòmics, la participació política, l'electoral o l'associativa poden ser temes d'interès a tractar. Fer divulgació d'aquests temes per donar explicacions, descripcions, propostes, i fins i tot alertes a la nostra societat, pot ser d'un interès social cabdal, en aquestes comarques actualment perifèriques de les administracions de la Generalitat, l'Estat i les diputacions corresponents.

A la llarga, ens plantejem realitzar estudis propis, amb el màxim rigor i validesa possibles, amb finalitat divulgativa i de recerca, tot i que per això caldria un equip de treball més ampli i permanent dins la secció, així com un mínim suport financer que ara no es té. També ens plantejem col·laborar amb administracions públiques del Penedès per a la realització de treballs i estudis que els puguin interessar, de manera que els convenis amb aquestes entitats serien benvinguts.

En conclusió, aquest pot ser un projecte per aprendre molt, per la diversitat del grup de gent que el formem, amb procedències ideològiques diferents, així com per la diversitat de disciplines afins a les ciències socials a les quals ens obrim.

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 121 - Primavera 08

TOPÒNIMS	MUNICIPI	1ª NOTÍCIA	DATA
CENT PARADES, Fondo de les	Bonastre	?	2000
CERDANYOLA	Sta. Margarida i els Monjos	?	1982
CERTS	Sant Martí Sarroca	"Serts"	1553
CERVERA, Can	Torrelles de Foix	?	1991
CHELLA, La	Castellví de la Marca	?	?
CIGARRO, Barraca del	Cubelles	"Cigarro"	1988
CINC PINS, Els	Sant Pere de Ribes (Vilanoveta)	?	1988
CINGLERES, Roques	Pontons (Sapera)	?	1995
CINTET, Feixa del	Castellet (Sant Marçal)	?	1978
CIRER, Coma del	Cunit	"del Cirer"	1593
CIRER, Vinyes del	Olèrdola (Viladellops)	"del Sirer"	1730
CISTELLER, Cal	Sant Martí Sarroca	?	1996
CLARAMUNT, Cal	Sta. Margarida i els Monjos	"Claramunt"	1807
CLARET o CLASSER, Mas	Sant Pere de Ribes	"Claret"	1569
CLARÍ, Can	Olèrdola (el Sepulcre)	?	?
CLARO, Pallissa del	Bonastre	?	2000
CLOFOLL, Partida del	Bonastre	?	1989
CLOS, El	Sant Martí Sarroca	"lo clos"	1474
CLOT, El	Avinyonet (les Gunyoles)	"del Clot"	1537
CLOT, El	Olèrdola (Viladellops)	"lo Clot"	1730
CLOT D'EN MIR, El	Sant Pere de Ribes	"lo Clot"	1605
CLOTARÓ, Partida	Masllorenç / Bonastre	"Clutaró"	1897
CLOTS, Els	Cunit	"los Clots"	1593
CLOTS, Els	Sant Jaume dels Domenys	?	2000
CLOTS, Els	Olèrdola (Viladellops)	"los Clots"	1730

Adreceu-vos a:

Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ
Tel. 93 815 90 26 - C.e: v_carbonell_v@yahoo.es

25 SORTIDES A PEU PEL PENEDES

Secció d'Excursionisme de l'Institut d'Estudis Penedesencs
2003

TOPÒNIMS	PÀGINES	NOTES
MESTRE, corral d'en (Subirats)	17	
MET o DE BALDÚS, font de	105	En la riera del Romaní. Desapareguda
MIG, molí del (Pontons)	37	Més amunt de Penyafort
MIGDIA, puig del (el Montmell)	85	
MILÀ, torre i plana del (Aiguamúrcia)	121, 125, 136 (foto)	Masia en runes. La plana 762 m d'altitud
MINES, pont de les (Pontons)	37	Damunt la riera de Pontons
MIRALBA, cova (Albinyana)	51	No es tenen referències del nom
MIRALPEIX, molí de (Sitges)	42 (foto)	Encara en queda alguna cosa
MIRALPEIX, quadra i castell de	43	Antiga quadra de Ribes/Sitges
MIRET, molí de cal (Santa Oliva)	167, 170	
MITGER, coster (Ribes)	45	Troballes arqueològiques
MITJANS, camí de can (Olesa)	151	Esment
MOIXETA, la (el Montmell)	21	
MOJA (Olèrdola)	25	Poble del municipi
MOJA, la (el Montmell)	29	Vol dir fita o molló
MOLA, puig de la	32 (foto), 34 (foto de les balmes), 35	Té 538 m, terme d'Olivella, Avinyonet, Olesa i Begues
MOLADA, avenc de la (Albinyana)	51	Al cim del puig de Sant Antoni
MOLÍ DE MAR, el (Vilanova)	41, 42 (foto)	Invent de l'any 1801
MOLINOT DEL FOIX, el (Pontons)	37	Més avall del mas de Pontons
MOLINOT o només MOLÍ, el (Olivella)	149, 153	En el Castellot o castell Vell
MOLINOT, el (Pontons)	37	Més amunt del poble
MONER, mas (Mediona)	73	Derruït abans de l'any 1663
MONJOIA, serra de la (el Montmell)	85	
MONTAGUT	13, 31, 85	
MONTMELL, serra i font del	49, 51, 81, 123 (muntanya)	
MONTMELL, terme i castell del	29, 81, 82/84 (fotos castell)	Castell l'any 974
MONTORI (Mediona)	77, 78	Tancada i mig enrunada
MONTPAÓ (Calafell)	129, 133	Avui Calafell Park
MORANTA, partida de la (Mediona)	73	A Sant Joan de Conilles
MUGA, castell de la (Bellvei)	128 (foto), 128, 129, 131	Situat a 149 m d'altitud. Nom del 1037
MUNTANER, masia i cova de can	153 (antiga Esplugu)	Olivella. Esment

(continuarà)

Lluís Eroles i Benabarre

PERE PUIGNAU I FORNS. IN MEMORIAM.
UN SADURNINENC AMB PROJECCIÓ
PENEDESENCA

La mort de Pere Puignau i Forns, que es va produir la darrera setmana de febrer del 2008, ens recorda la pèrdua d'una altra icona del grup que va conformar la primera junta directiva de l'Institut d'Estudis Penedesencs constituïda, provisionalment, a l'assemblea celebrada el 15 de maig de 1977 al castell de Sant Martí Sarroca i confirmada després en la que tingué lloc a la Biblioteca Balaguer, de Vilanova i la Geltrú, el 17 de juny de 1979, amb uns estatuts aprovats recentment per l'administració, que encara desprenien frescor a tinta.

D'una i altra convocatòries assembleístiques, els qui vàrem viure aquella primera etapa institucional en servem constància documental gràcies a la tramesa d'unes circulars que la junta a través del seu secretari, l'inoblidable senyor i amic Joan Tarrada i Masanell, va posar en solfa ja des dels primers temps per mantenir una comunicació fluïda amb tots els socis.

El Pere Puignau –aleshores director de la Institució Cultural La Llar de Sant Sadurní d'Anoia– va ser un dels qui participaren en els preparatius de l'assemblea de constitució i en aquesta fou elegit tresorer, càrrec que va mantenir al llarg dels quinze anys que seguiren i que, per si mateix, és una dada important per entendre la funció eficaç de gestió, com es va demostrar a les successives reeleccions quan tingueren lloc les renovacions de junta cada quatre anys.

Al Pere li va correspondre la gestió econòmica, naturalment molt reduïda al principi, però que a poc a poc anà en augment gràcies als bons oficis de tota junta directiva que amb l'adhesió i suport que s'anava aconseguint de les institucions locals i comarcals agafava volada. D'aquesta manera s'anava fent realitat aquell somni llargament perseguit, la gènesi del qual ens portaria als anys en els quals es va celebrar la Primera Exposició d'Art del Penedès, o més posteriorment la temptativa, no del tot reeixida de 1947, quan s'intentà crear el Centre d'Estudis Penedesencs (CEP).

Fotografia cedida per Mª Rosa Benet Roig.

Quan el Pere entrà en aquesta dinàmica penedesenca comptava ja amb l'experiència i tarannà particularment assolit que l'havia portat a encapçalar diverses activitats, sempre dins d'un entorn social sadurninenc. Tot furgant en la història local de la dècada dels anys quaranta el podem trobar com a element actiu d'aquell grup que maldava per reprendre el moviment sardanístic associatiu local i a organitzar els concursos regionals i el dels barris, i sobretot en actes en els quals calia adreçar-se al públic presentant les vetllades, perquè una de les qualitats que tenia el Pere era la bona dicció de veu, motiu pel qual els companys trobaven sempre en ell la persona adient quan calia fer-ho.

Principalment emotiva, i d'un bon record, va ser aquella vetllada-recital de vigílies del Nadal de 1948, que tingué lloc a la sala-biblioteca de la Caixa, en la qual formà duo amb l'amic Alfons Romeu recitant l'obra de Josep Maria de Sagarra, *El poema de Nadal*, vetllada on van alternar altres poemes recitats per un petit cor juvenil i amenitzat tot plegat amb un quartet musical de l'orquestra Els Escolans.

A la dècada dels anys cinquanta s'en-carregà de la direcció de *Juventut Cristiana*, una revista local promoguda des de la parròquia, i en aquesta faceta que podríem dir-ne periodística també s'ha de considerar la col·laboració en els Programes de Fires i Festes, col·laboració que pot trobar-s'hi ja l'any 1947 i que, fins i tot, quan estava fent el servei militar a Àfrica, l'any 1949, no va deixar d'enviar per a la seva publicació un article en forma de trilogia i titulada *Desde África, las ferias y el champaña*, naturalment en castellà, com era preceptiu.

Professionalment, la vida del Pere Puignau va transcórrer vinculada a les empreses del cava. Els primers anys a

Santacana Roig, després a Lincon i finalment va entrar a Codorníu, de la mà del senyor Lluís Forns Ventura, i on arribà a ésser cap de personal.

Dins el ventall de les opcions polítiques, la seva es trobava en el nacionalisme català de tendència moderadament conservadora. Aquesta afinitat, quan es va recobrar la democràcia i va possibilitar la formació de partits polítics, va fer que Pere Puignau optés per l'ideari que presentava Convergència Democràtica de Catalunya i no pas pels de tendència republicana o socialista. Fou així com dintre d'aquest enquadrament ideològic, i segurament pensant en un altre tipus de servei, dins un talant de moderació, s'afilià a les files convergents.

A les eleccions de 1987 i a les de 1991 formà part com a regidor del partit a l'oposició i el 1992, mitjançant un pacte PSC-CiU que donava més estabilitat al govern local, va ocupar el càrrec de primer tinent d'alcalde. Aviat, però, les circumstàncies i les diferències internes, que habitualment existeixen dintre els partits, van fer veure al Pere que la política no era la seva millor opció de servei, i ja a la convocatòria de 1995 va retirar-se de les llistes electorals que optaven al govern municipal. Si girem la mirada al passat, aquella va ser una decisió encertada, ja que el mantenia al marge de les petites picabaralles que gairebé sempre esquitxen les actuacions de la gent que es mou en aquests cercles en els quals el Pere no es devia trobar bé. El seu era, hi havia de ser, un servei altruista sense contraprestacions.

Aquesta línia que s'havia traçat ja molts anys enrere, com hem dit, l'anava continuant amb tot un rosari de nous compromisos. Així, amb la inauguració de l'emissora de Ràdio Sant Sadurní, el 1959, assumia la tasca de la seva direcció. Quan les línies pastorals emanades

*El matrimoni Puignau-Carbó i el vocal de l'IEP
F. Xavier Virella durant la visita al Castell de Castellet
el 21 de maig de 1978.
A la terrassa superior, es pot veure també Antoni Barceló (†).
(Arxiu LLE).*

del Concili Vaticà II posaven èmfasi en la creació dels Consells Parroquials per ajudar els rectors en les tasques de la pastoral i la catequesi, el Pere Puignau fou un dels feligresos que en va formar part. Quan mossèn Josep Mª Aragonès, aleshores rector de Sant Sadurní d'Anoia, impulsà la creació de l'Escola d'Arts i Oficis del Penedès, sota el mecenatge d'Antoni Parera i Rosell, al Pere Puignau se li demanà que es fes càrrec de la seva direcció administrativa, juntament amb altres membres de la Institució Cultural La Llar, a les dependències de la qual es va instal·lar l'Escola. A l'empara d'aquesta institució s'anaren aplegant diverses activitats, algunes de les quals han tingut una projecció ben reeixida. Entre elles, només cal recordar,

quant a la llengua, l'Òmnium Cultural, local del qual assumí la direcció, i pel que fa a formació, la mateixa Escola de Música, de la qual també va ser director fins al moment del seu traspàs.

De l'etapa que podria considerar-se política, mereix la pena remarcar-ne l'elecció com a membre del Consell Comarcal de l'Alt Penedès (CCAP) en dues legislatures seguides: 1988/91 i 1991/95, tot ocupant la direcció de l'àrea d'hisenda. De fet, això va coincidir exactament amb el mateix període en el qual tenia responsabilitats dins el govern local. Paral·lelament, i en representació dels ens institucionals de la comarca (CCAP), fou escollit per formar part del Consell d'Administració de Caixa Penedès, l'entitat financera amb una gran projecció social i cultural a tota la comarca.

En finalitzar el mandat d'ambdós càrrecs institucionals el Pere va retirar-se discretament de bona part de les activitats en les quals participava, col·laborant, això sí, en qualsevol acte que se li demanés, com va succeir amb el pregó de Fires i Festes del 2007. Amb motiu del recital de poesia 2008 que va organitzar el Centre d'Estudis Sadurninencs, recitals en els quals el Pere havia col·laborat en algunes ocasions, es va recordar la pèrdua del seu traspàs amb la lectura d'uns mots que volien ésser un record vers la seva persona i, sobretot, a la seva trajectòria d'activista cultural. Un record que acabava amb una frase que volia sintetitzar l'agraïment de tots els qui el vàrem conèixer i tractar: *"Per tot això, moltes gràcies, Pere!"*.

Jordi Cerdà Subirachs

FENOSA I PERUCHO O LES CONVERSES INACABADES, ENTRE ANDRÒMACA I RENÉ⁽¹⁾

Andrés Trapiello va definir Joan Perucho com un escriptor il·lustrat, és a dir, amb una propensió fatal a ser feliç; oposat radicalment a l'escriptor romàntic que ha nascut per a la pena més obscura.⁽²⁾ Evitem la temptació dualista, malgrat que sembla evident, en bona part de l'obra de Perucho –i també en la d'Apel·les Fenosa–, la recerca obstinada de la felicitat, un irreductible vitalisme. Perucho va dedicar a la palmera del jardí del Portal del Pardo del Vendrell, residència d'estiu dels Fenosa, una deliciosa narració integrada a *Gàbia per a petits animals feliços* (Barcelona, 1981). L'arbre, rebatejat amb el rutilant nom d'Andròmaca, se li va afegir un fabulós ocell parisenc que hi feia estada a l'estiu en la seva capçada. A les nits estivals, l'ocell, anomenat René (o Nirto), no s'estava d'entonar uns coneguts versos de la *Chanson d'automne*, de Paul Verlaine, ni de prosseguir les vivaces i saberudes converses que els contertulians de la casa mantenien sota la frescor de les branques de la palmera. Demòcrit, el presocràtic que tant admirava Fenosa, va deixar escrit: «La felicitat és plaer, benestar, harmonia, simetria i ataraxia». La fi del conte sembla intuir-se precisament allò que els grecs van anomenar ataraxia, un equilibri entre l'ànima i el cos per tal d'assolir la suspensió del judici, viure sense preferències: «Tot pren, en aquell moment, un caràc-

ter de dilatada felicitat intemporal.» Per a Fenosa i per a Perucho, i per als nombrosos hostes que s'hi van allotjar, les cases del Vendrell i Albinyana van ser un mirall de la felicitat percaçada, concepte que per a tots dos artistes va ser indissociable a la bellesa i la bondat.

Pocs artistes plàstics catalans han tingut una sensibilitat tan acusada per la poesia com Apel·les Fenosa fins al punt que, per aproximar-se a la seva obra, es fa indestruïble el criteri escultòric o pictòric amb el literari. La trajectòria vital de l'artista sembla que s'encamini cap a aquesta confluència. El seu nom de pila és un homenatge que els seus pares van voler fer a Apel·les Mestres i que, potser, volia predestinar la «gourmandise de poèmes» tal com va dir Jean Cocteau a propòsit de l'escultor. La seva formació a l'Escola Horaciana va imprimir a Fenosa una sèrie de valors on el coneixement es va lligar indefectiblement a l'experiència. Els clàssics grecs i llatins, i els seus mites, van ser viscuts i assimilats en la seva personalitat, un element que no l'abandonarà mai més.

Bona mostra de l'interès d'Apel·les Fenosa per la poesia es palesa amb un corpus líric considerable al voltant de la seva obra, tant en català com en francès. Quantitativament i qualitativa són significatives les aportacions d'algunes de les figures literàries més destacades de la literatura catalana del segle XX: Carles Riba, Josep Maria López-Picó, Josep Carner, Mercè Rodoreda, Tomàs Garcés, Salvador Espriu o Joan Perucho. En francès disposem de textos de Max Jacob, Jules Supervielle, Paul Eluard, Francis Ponge, Jean Cocteau o Roger Caillois.

Quan es dona a conèixer en la segona dècada del segle XX, l'escultor Fenosa explora la superació del noucentisme que el mena a la seva pertinaç recerca cap a formes més personals. El contacte amb l'avantguarda clàssica

parisenca i, també, amb artistes japonesos, acabaran per configurar una personalitat artística singular a cavall de dues ciutats: París i Barcelona. Per bé que intentarà desempallegar-se de qualsevol pertinença grupal, la crítica el situa, en la capital catalana, a l'entorn dels *Evolucionistes* i després, en la francesa, en l'anomenada *Escola de París*.

Joan Perucho neix a Barcelona l'any 1920, quan Apel·les Fenosa ja ha pres rumb a França, una destinació que ja mai més abandonarà. La diferència d'edat entre ambdós, una mica més de vint anys, i els diversos avatars històrics obren una gran distància en la producció artística de l'escultor i de l'escriptor. Perucho, el qual professionalment farà carrera de magistrat, enceta la seva producció com a poeta en llengua catalana amb *Sota la sang* (1947), poemari al qual seguiran: *Aurora per vosaltres* (1951), *El Mèdium* (1954) i *El país de les meravelles* (1956). Una obra construïda, doncs, en la immediata postguerra i a l'empara de revistes literàries de signe divers. De fet, Perucho havia començat a modular la seva veu poètica en castellà en publicacions com *Alerta* (1942-1943) o *Estilo*. Amb tot, el mestratge de Carles Riba fa que decanti principalment la seva producció en català, malgrat que mai renunciarà a la seva condició d'escriptor en dues llengües. En els orígens de la seva trajectòria literària es troba la revista *Ariel*, on es va aplegar l'esplet d'escriptors que inicien la seva obra just després de la Guerra Civil. Remarquem aquest fet perquè serà precisament en aquesta revista impulsada per Josep Palau i Fabre en la qual també participaran alguns autors i artistes de l'exili, com és el cas d'Apel·les Fenosa. La primera volta, doncs, que les trajectòries de Perucho i Fenosa es creuen, sense que, nosaltres sabem, es produís cap intercanvi o relació personal entre tots dos artistes.⁽³⁾

Després de donar-se a conèixer com a poeta a finals de la dècada del cinquanta,

Perucho reimpulsa la seva obra literària. Escriu la narració *Amb la tècnica de Lovecraft* i el 1957 data la seva primera novel·la *Llibre de cavalleries*, una trajectòria, la del fantàstic i del meravellós, que obrirà, potser inopinadament, noves expectatives en la narrativa catalana i espanyola del moment. S'inicia un distanciament provisional del gènere poètic que, de fet, no reprendrà, i de manera intensiva, fins a *Quadern d'Albinyana* (1983). La dècada del seixanta, regida pels valors del realisme o la dimensió social i política de l'home, la poètica de Perucho (com la de J. V. Foix o la de Joan Vinyoli, per posar dos exemples ben diversos) va ser exclosa dels cenacles poètics en aquells moments *à la page*. Els seus versos van haver d'esperar temps més aquiescents per ser reivindicats. Aquesta solitud creativa, l'allunyament a qualsevol estratègia de grup, l'aproxima amb l'actitud personal i artística a Apel·les Fenosa. Com més tard va afirmar el mateix Perucho: «travessava un període eixorc, d'una esterilitat sols trencada per repetits cicles d'articles a diaris i revistes literàries».⁽⁴⁾

Tanmateix, la dècada dels seixanta per a Perucho representa també la seva diversificació en el món cultural català i espanyol on projecta una renovació en la ficció i en el periodisme de l'època. Un discurs narratiu fonamentat en l'erudició més gratuïta i fabulosa, troba subjectes tan diversos com la gastronomia o l'erotisme.⁽⁵⁾ És en aquest període on Perucho assoleix un nom en la crítica d'art i inicia una bibliografia important sobre diverses figures del món plàstic català i universal. Espectador privilegiat, el nostre escriptor va poder observar el declivi de l'art noucentista, els intents per part de la seva generació per connectar-se amb corrents surrealistes tardans o el naixement de l'informalisme matèric. Com ha afirmat Giralt-Miracle, Perucho, crític d'art, no existiria si prèviament no hagués assajat una veu poètica.⁽⁶⁾ La crítica d'art esdevé un camp d'exploració literària de primer ordre,

la qual fuig del convencionalisme del gènere periodístic o acadèmic i té una connexió òbvia amb la seva poètica. La participació de Perucho al setmanari *Destino* en la secció «Invención y Criterio de las artes», col·laboració que va durar tot una dècada: 1960-1969, el va projectar com una de les veus més inquietes i informades del panorama artístic barceloní. Bona part d'aquesta bibliografia, confegida per la sol·licitud del treball periodístic o editorial, es va anar integrant posteriorment en forma de llibre, com *Una semàntica visual*, *Els miralls*, *Cultura i imatge* o *El arte en las artes*.

La coneixença personal entre tots dos artistes l'hem de situar a començament de la dècada dels seixanta. Perucho podria haver contemplat l'obra de Fenosa en l'exposició de la Galeria Jardín de Barcelona, al novembre de 1957. En aquella ocasió, el catàleg de l'exposició era acompanyat de versos de Josep Carner i Jean Cocteau, i un text d'inequívoca ambició literària d'Alexandre Cirici Pellicer. El contorn poètic de l'escultor difícilment podia passar per alt a un, aleshores, jove poeta extremadament amatent a la renovació plàstica barcelonina com era Joan Perucho. L'escriptor es posa en contacte amb Fenosa des de la consideració a l'artista, membre conspicu de l'escola de París. Però ben aviat aquesta consideració s'engrandeix per l'admiració a la persona que esdevindrà amic. La visita al Vendrell i una sortida conjunta pel «Matarranya i l'Algàs, rius que configuren la frontera ideal d'Aragó»⁽⁷⁾ va consolidar la relació, fins al punt que Fenosa proposa als Perucho que tinguin una casa prop de la seva residència estiuenca. Nicole, muller d'Apel·les, va informar a l'escriptor que era a la venda un casalot antic a Albinyana, a quatre quilòmetres del Vendrell. A partir de començament de la dècada dels seixanta Albinyana entra a formar part del món literari de Joan Perucho. També va ser així que l'amistat entre tots dos artistes s'aferma en la comunió d'un paisatge. Aquest és, sens dubte, un punt clau de

la relació i del qual Perucho en farà un esment repetit en els seus escrits. El paisatge del Baix Penedès i els interiors de les cases de Perucho i Fenosa són font inspiradora de primer ordre per a ambdós artistes, molt sensibles als estrats culturals de la geografia que els envoltava.

Entre l'activitat literària més professionalitzada de Perucho hi ha el prefaci per a exposicions d'artistes. La Sala Gaspar era, en el panorama barceloní, un cas singular en l'intent reeixit d'aproximar les arts plàstiques amb la literatura.⁽⁸⁾ De ben segur els Gaspar coneixien i van prendre en consideració l'aval literari que disposava Fenosa per oferir-li exposar en la seva sala la tardor de 1965. Com hem esmentat, Barcelona ja havia acollit la dècada anterior l'exposició de Fenosa a la Galeria Jardín, on l'escultor va ser presentat amb sengles poemes de Josep Carner i de Jean Cocteau. L'aposta de la Sala Gaspar, doncs, va ser donar continuïtat i engrandir l'àrea literària, i sobretot lírica, de l'obra de Fenosa.⁽⁹⁾ Joan Perucho escriu un text, *L'escultura d'Apel·les Fenosa*, d'evident volada literària en què assumeix el contorn poètic de l'escultor. Un text que després tindrà una difusió més àmplia a la revista *Destino*.⁽¹⁰⁾

Després d'introduir-se en el món editorial a través de «Carroggio» i d'un intent frustrat d'endegar una col·lecció de narrativa a l'editorial Marín, Manuel de Muga, d'edicions «Polígrafa», va demanar a Perucho de dirigir una col·lecció de llibres d'art, «Biblioteca de Arte Hispánico», una dels fites més reeixides del llibre d'art en el panorama bibliogràfic espanyol del segle XX. Entre les de referència de l'art contemporani català d'aquesta col·lecció hi figuren: Joaquim Sunyer, Torres García, Joan Ponç, Joan Miró,⁽¹¹⁾ Antoni Gaudí, Jaume Mercader, Manolo Hugué i el volum dedicat a Apel·les Fenosa (Barcelona, 1969), a cura del crític Raymond Cogniat. El llibre va ser encarregat l'estiu de 1967 en unes

condicions a hores d'ara, com les titlla Nicole Fenosa, «impensables».⁽¹²⁾ Entre les obres realitzades de manera expressa per al llibre, destaca el relleu, pensat com a «jaquette» del volum, on Fenosa hi fa convergir els elements segurament més lligats al territori: l'al·legoria femenina i vegetal de Catalunya, un camí de garrofers i, al fons, el Vendrell, representat pel seu campanar i l'inconfusible àngel-penell. Que nosaltres sapiguem, és l'única representació explícitament vendrellenca de tota l'obra fenosiana.

A l'agost d'aquest mateix 1967, Fenosa va fer el bust de Joan Perucho, la realització del qual n'ha restat testimoni fotogràfic. Aquell mateix estiu, l'escultor també farà el bust d'un amic comú de Perucho, el llibreter d'antiquari Joan Gili i el d'Anita Fernández Martínez, qui va tenir cura de la casa del Portal de Pardo durant vint anys.

Fenosa i Perucho pels carrers d'Albinyana.

El llibre de Cogniat dedicat íntegrament a l'escultor català es va presentar al juny de 1969 a la Sala Gaspar de Barcelona, coincidint amb una altra exposició de Fenosa. Joan Perucho va escriure un breu prefaci que encapçala el catàleg.⁽¹³⁾ El 16 de maig d'aquell mateix any, Fenosa havia fet setanta anys: la seva obra era exposada en el seu país, en la seva ciutat, amb una monografia i un seguit de reconeixements que s'aniran prodigant fins a la seva mort.

El Portal del Pardo del Vendrell o la casa dels Perucho a Albinyana mostren meridianament fins a quin punt eren importants per a ambdós artistes els espais per a viure i per a crear. De fet, els espais són prolongacions dels seus esperits creadors. No els van concebre *ex nihilo*, sinó que van ser triats precisament per l'antiguitat que arrossegaven o, com millor va deixar escrit Perucho, per la sedimentació d'èpoques, objectes, éssers i fantasmes que hi conviuen. Tan bon punt entrem en aquests espais, ens adonem de l'afecció tant de Fenosa com de Perucho per les antiguitats. Els viatges compartits a la recerca d'una arca de núvia o d'una porta castellana conformaven part de les seves activitats de lleure estival. El coneixement de l'escriptor de les comarques de la Terra Alta, Matarranya o del Baix Aragó era intensíssim. Perucho, destinat a finals del cinquanta com a jutge de Gandesa, va recórrer els escenaris de la Batalla de l'Ebre, havia trobat testimonis de l'estada de Picasso a Horta de Sant Joan o va descobrir a Pinell del Brai un fris de Xavier Nogués. Una geografia, no cal insistir-hi gaire, de la qual es nodrirà una part important de la seva literatura de ficció i la periodística.⁽¹⁴⁾ Perucho es va convertir en un excel·lent *cicerone* per les excursions cap a l'interior de la Península, tal com ha recordat Nicole, i mostren algunes fotografies dels dos matrimonis a Alcanyís o Vallderobres.⁽¹⁵⁾

Els Fenosa van atraure cap al Vendrell un grup selecte d'amistats del seu cercle parisenc. Les fotografies testimonien la presència a la platja de Sant Salvador, per exemple, de Tristan Tzara o de Vieira da Silva. Així mateix, algunes amistats van quedar tan seduïdes del paisatge i de l'ambient que els Fenosa van saber crear al voltant seu al Baix Penedès, que van arribar a adquirir o llogar casa en aquella zona. Entre els més íntims figuren Florence i Jean d'Albis, porcellanistes de Llemotges i destacats col·leccionistes de Fenosa des del primer moment, els quals es van comprar una casa entre el Vendrell i Sant Salvador. També van trobar una residència estival, al nucli antic de Sant Vicenç de Calders, el matrimoni de Joan i Elisabeth Gili. Joan Gili (1907-1998) va ser editor i llibreter antiquari a Oxford, cosí germà de Gustau Gili i que, per tant, formava part d'una de les nissagues que han fet excel·lir el llibre d'art i de disseny a Catalunya. La biblioteca de Fenosa deu a Gili peces tan sensacionals com la segona edició de les obres d'Ausiàs March o la primera traducció al francès de la *Crònica* de Muntaner de 1827. Gili va tenir una importància decidida en la difusió de la poesia catalana al voltant de Fenosa. Es va ocupar de l'edició de la *plaque* *L'hamadriade del violí*, poema de Josep Carner dedicat a l'escultura «Violiniste», així com també va ser el responsable de l'edició i traducció a l'anglès de *Formes i Paraules* de Salvador Espriu.

Gili va fer la coneixença de Fenosa a Anglaterra a través d'un amic comú: Irving Davis, un altre prestigiós llibreter antiquari. Joseph Irving Davis (1889-1967) és, sens cap mena de dubte, el perfil de personatge que havia de seduir per força Perucho. Un dels grans llibreters bibliòfils europeus, amb establiment a Londres i a Florència, es va anar especialitzant en el llibre renaixentista italià i obra antiga de caràcter científic i mèdic. La biblioteca de Fenosa va

poder atresorar a través d'Irving edicions renaixentistes de Dante o de Petrarca o una de *L'orlando furioso*, en quatre volums, estampada a Venècia el 1772. Irving era, a més, un gran gastrònom, autor de *A Catalan cookery Book. A collection of Impossible Recipes* (1969), obra il·lustrada amb gravats al burí de Nicole Fenosa.⁽¹⁶⁾

Tal com reconta Nicole, l'acollida que es va dispensar a la casa del Vendrell d'amics i coneguts vinguts d'arreu i que compartien l'admiració per l'art i la personalitat de Fenosa, van convertir les tertúlies i sobretaules en exercicis exquisits d'intel·ligència i bellesa. Com una *chambre du collectionneur* les cases del Vendrell i també d'Albinyana es van anar bastint a partir del criteri, de la intuïció i del gust dels seus propietaris.⁽¹⁷⁾ Cada un dels objectes que configuren aquestes residències constitueix un relat d'una troballa, d'una amistat o d'un prodigi. Uns espais que mostren també la recerca intrínseca de joia, de felicitat; del conreu sofisticat de saviesa. Tant Albinyana com el Vendrell ocupen l'espai estiuenc, d'oci dels seus propietaris. Espais lligats a la família, als amics, a tot allò que constitueix l'*homo ludens*, potser l'àmbit més pur en què es desenvolupa l'ànima creadora dels dos artistes. El casalot d'Albinyana i el Portal del Pardo del Vendrell disposen d'elements d'alguna manera paral·lels que irradien aquesta força, meravellosa o màgica per a Perucho. És el cas de la palmera al Vendrell i de la figuera a Albinyana, arbres que en temps estival sota la seva capçada han estat testimonis de conreu de la més alta cultura. Segurament per a Perucho no era un simple joc d'atzar, però el fet de la presència insistent dels àngels en ambdós artistes crida l'atenció. Fenosa ja els modelava a la dècada del vint i ho farà fins pràcticament la seva mort. Perucho reivindicarà tothora l'angeologia d'Eugeni d'Ors o de l'erudit setcentista Serra i Postius. Tal vegada, el més

meravellós de tot plegat sigui que tant el Vendrell com Albinyana tinguin àngels que custodien les respectives poblacions des del capdamunt del campanar.

Sens dubte, i banda d'un discurs més o menys històric o circumstanciat al voltant d'aquesta amistat i complicitat entre artistes, hi ha un tema d'un abast teòric considerable: les relacions entre la poesia i l'escultura. Carles Riba –el poeta català que més admirava Perucho– en el seu pròleg a les *tankes Del joc i del foc*, afirmava que un dels objectius de la seva poesia és que esdevingués «absoluta inscripció». Volem reprendre aquesta consideració, ja que un dels afanys d'alguns dels textos de Perucho sobre Fenosa és la recerca d'una plasticitat de la paraula, d'una dimensió espacial. Un element que sembla que Fenosa justament contraposa en la seva escultura: des de la més estricta matèria, cerca la conceptualització o, millor, «les formes du sentiment».⁽¹⁸⁾ Perucho va escriure: «Fenosa és un gran lector de poesia i posseeix un sentit segur per a detectar-la allà on es pugui trobar. No debades els poetes han estat els seus amics: Eluard, Ponge, Carner, etcètera. Si hi pensem una mica, descobrim que, en realitat, la seva escultura és poesia corporeïtzada: corporeïtzada per al tacte».⁽¹⁹⁾ La capacitat transformadora de la paraula en la matèria, i també, de la matèria en la paraula, hauria de donar compte de la funció de l'art, de les metamorfosis del mite. I tot això en el «microclima intimista»⁽²⁰⁾ que suggereix el món Fenosa, on es fa un ús deliberat del to menor, mormolador, en el seu sentit més recte i pur: «A vegades em deia que els homes, malgrat llur suficiència, se senten il·luminats per les coses, per les senzilles i petites coses i per la vida que hi germina: l'herba diminuta, una formiga, potser el vol d'un ocell. S'esdevé això en temps de lleure i a l'estiu, i retallats sobre la verdor humida de la gespa, contemplem l'horitzó mentre ens ve un dolç sopor i

ens unim a les mil i una vibracions que ens envolten.»⁽²¹⁾

Perucho, com a crític d'art, valorarà l'escultura de Fenosa en el doble vessant de l'artista vinculat a la millor modernitat parisenca del segle XX i, alhora, de l'artista arrelat al classicisme en l'accepció de maduresa i intemporalitat. Fenosa és un contrapunt i síntesi excel·lent d'un determinat model artístic i humà; una presència cada cop més íntima en la literatura i en la vida del poeta. Perucho acomiada les seves memòries: *Els jardins de la malenconia*, a Albinyana; *un beatus ille*, sota la figuera, al voltant del amic més propers (¿o són àngels?) on no manca «la imatge recordada d'Apel·les Fenosa».

NOTES

- (1) Vull agrair la gentilesa i disponibilitat de Nicole Fenosa, Josep Miquel Garcia, director de la Fundació Fenosa, Maria Lluïsa Cortés i Sofia Perucho. Aquest treball ha comptat amb un ajut de la Institució de les Lletres Catalanes.
- (2) Andrés TRAPIELLO. «Un retrato de Juan Perucho» dins *Joan Perucho o la mirada darrera del mirall* a cura de Rosa Cabré, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1998, pp. 9-12.
- (3) Perucho va formar part de la redacció d'*Ariel* i, per tant, havia de ser sabedor d'un artista com Fenosa, al qual Palau i Fabre va dedicar una "Notícia" o Frederic-Pau Verrié l'esmentava al voltant de l'escultura catalana del moment. A l'índex del volum 14 (desembre de 1947, p. 136) apareixen els noms de Palau, Fenosa, Picasso i Perucho seguits.
- (4) Joan PERUCHO. «L'aventura dels llibres» dins *Joan Perucho o la mirada darrera del mirall* a cura de Rosa Cabré, Barcelona, Universitat de Barcelona i Eumo, 1998, p. 83.
- (5) Cf. Julià Guillamon parla de "l'erudició com a mètodo" per a bastir el discurs narratiu de *Les històries naturals*, cf. *Joan Perucho i la literatura fantàstica*, Barcelona, Edicions 62, pp. 75-142.
- (6) Daniel GIRALT-MIRACLE. «Introducció» a Joan Perucho, *Crítica d'art VII* dins *Obres Completes*, Barcelona, Edicions 62, 1993, pp. 7-14.

- (7) Joan PERUCHO. «La meva petita història d'Albinyana» dins *Perucho i Albinyana* a cura de Manuel Bofarull, Barcelona, Editorial Mediterrània, 1995, p. 57; monografia indispensable sobre la relació entre l'escriptor i Albinyana. Respecte a l'afecció per aquest paisatge fronterer entre Catalunya i Aragó tan present en l'obra (i en la vida) de Peruchó, havia de ser compartida per Fenosa. Els pares de l'escriptor eren d'Almatret (Segrià), població a la qual sempre Fenosa es sentirà molt vinculat. L'Ebre, més que una frontera, és en aquell territori la columna transversal de relacions a banda i banda d'una ribera on els habitants parlen la mateixa llengua. Entre l'obra de Fenosa que posseïa Peruchó a la seva residència d'Albinyana hi figura precisament l'escultura «Ebre».
- (8) Com anys més tard, també els Gaspar encomanaran a Salvador Espriu una presentació a les escultures de Fenosa que esdevindrà *Formes i paraules*, una autèntica perla del darrer treball poètic de l'autor de Sinera.
- (9) Es van exposar setanta-dues escultures i es va editar el catàleg amb prefacs de Joan Cortés i Joan Peruchó, i un poema de R. Santos Torroella: *Exposición Apel·les Fenosa Escultura*. Barcelona, Sala Gaspar, octubre 1965.
- (10) Peruchó publicarà en la seva secció «Invención y criterio de las artes» de *Destino*: «L'escultura de Apel·les Fenosa» núm. 1472, 23-X-1965 i «Actualidad de Apel·les Fenosa» núm. 1520, 24-IX-1966.
- (11) Respecte a Joan Miró hi ha una interessant afirmació de Peruchó que el vincula en aquells anys amb la vila del Vendrell: «També vaig assistir a algunes fires del llibre de Frankfurt, i vaig obtenir per aquelles dates el Premi Nacional al millor llibre editat durant l'any. Fou en aquest període que vaig posar en contacte Joan Miró amb l'aleshores alcalde del Vendrell, Casimir Coll, per a crear dins del municipi la Fundació Miró i el seu Museu, però el projecte s'esvai per desinterès del consistori vendrellenc. Naturalment, fou aprofitat sense dilació per la ciutat de Barcelona» J. Peruchó, «L'aventura dels llibres» *op. cit.*, p. 84.
- (12) «Manuel de Muga va demanar a l'Apel·les que executés dues litografies en color que es van imprimir en 75 exemplars a casa de Fernand Mourlot. Després, l'editor va escollir vint figuretes de fang cuit lliurades a cinc dels exemplars, en els quals es va afegir un exemplar complementari que en justificava l'autoria. De Muga va adquirir en total cent vint escultures. Finalment, l'editor va oferir cent exemplars del llibre dedicats per Fenosa i quasi tots anaven proveïts d'un dibuix original de l'artista» Nicole Fenosa / Bertrand Tillier, *Fenosa, Catalogue raisonné de l'œuvre sculpté*, Barcelona, Polígrafa, 2002, C.R., p. 653.
- (13) *Exposición Fenosa 23 Esculturas. Presentación del libro Apel·les Fenosa de Raymond Cogniat de Ediciones Polígrafa, S. A. Barcelona*, Sala Gaspar, junio 1969.
- (14) Peruchó va escriure diversos articles a *La Vanguardia* i a *Destino* sobre aquests indrets. Tal vegada no s'ha valorat prou el paper precursor de Peruchó a l'hora de cartografiar un patrimoni cultural inscrit en un paisatge, el qual havia desdenyat sovint la tradició literària catalanista. En relatar aquells anys, l'escriptor vincula l'adquisició de la casa d'Albinyana amb l'ocasió fallida d'una propietat a Horta de Sant Joan: «L'Ajuntament d'Horta de Sant Joan, agraït pels textos que havia publicat, volia regalar-me una casa. Bé, de fet, era una casa que gairebé havia quedat sense propietari i que no estava en gaire bon estat; vaig haver de refusar-la, tot agraït el gest. Aquest fou el punt de partida de l'adquisició de la meua casa d'Albinyana.» *Joan Peruchó*, a cura de J. M. García Ferrer i Martí Rom, Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 1991, p. 60.
- (15) A l'estiu de 1968, com escriu Nicole Fenosa: «Gràcies als valuosos consells de Joan Peruchó, vam travessar Espanya visitant indrets dignes d'admiració. Des de Terol, vam agafar camins forestals fins a Albarracín. El Baix Aragó era esplèndid, els pollancres rojos com flames del color de les teulades de les cases. Vam passar per boscos enfarinats de neu, fins arribar a les fonts del riu Cuervo, que emana d'un penya-segat, replet de cascades i de múltiples grutes molsudes i verdo-senques...» *Fenosa. Catalogue raisonné de l'œuvre sculpté*, sota la direcció de Nicole Fenosa i Bertrand Tillier, Barcelona, Ediciones Polígrafa, 2002, p. 654.
- (16) Respecte a l'activitat de gravat de Nicole Fenosa i, especialment, la col·laboració en el llibre *A catalan cookery book*, vegeu Josep Miquel GARCIA, «Deliciosos burins i maneres negres de Nicole Florensa», *Del Penedès*. Publicació de l'IEP núm. 17 (2007-08), pp. 13-25.
- (17) Vegeu al respecte: Nicole Florensa, *Aquarel·les*, Barcelona, Ediciones Polígrafa, 2008. Si bé es tracta d'un catàleg d'aquarel·les de la muller de Fenosa, es pot llegir també com un relat paral·lel sobre els objectes que han acompanyat la vida del matrimoni.
- (18) Max JACOB. *Pruna (peintre) et Fenosa (sculpteur)* dins Jean Leymarie, *Fenosa*, Genève, Skira, 1933, p. 40.
- (19) Joan PERUCHO. «Apel·les Fenosa» a *Carnet d'un dilettant, V Obres completes*, Barcelona, Edicions 62, 1990, p. 400 [Assaig Literari, 1].
- (20) Alexandre CIRICI. «Fenosa, com una flama d'aigua» dins *Apel·les Fenosa*, Ajuntament de Barcelona, 1984, p. 15.
- (21) Joan PERUCHO. «Apel·les Fenosa» a *Diari de Barcelona*, 20-IV-1988.

Gener Aymamí i Domingo

COMMEMORACIONS ESPELEOLÒGIQUES

En totes les disciplines ja siguin de caire cultural, científic, esportiu, social, etc es produeixen fets importants que mereixen ser recordats, també sovint es commemora la data de naixement –a vegades també la de l'òbit- d'una persona que ha fet alguna gesta important i ha deixat la seva empremta per a la posteritat.

Des de fa uns anys en el món de l'espeleologia sovintegen aquestes efemèrides, ja sigui realitzant sortides, amb la col·locació d'alguna placa commemorativa o simplement recordant-ho en articles en diversos diaris o revistes, i és que fa poc més de cent anys que aquesta disciplina científic-esportiva va veure la llum en les nostres muntanyes del Garraf, fou el 28 de desembre del 1897 en què mossèn Norbert Font i Sagué era despenjat pel pou de l'avenc de Can Sadurní (Begues), i l'any següent, el 1898, els objectius foren, entre altres, els avencs del Bruc i el de la Ferla (Olesa de Bonesvalls).

L'any 1908 mossèn Marià Faura i Sans davallà a l'avenc de l'Esquerrà (Olesa de Bonesvalls) i el 1911 Faura realitzà la primera exploració a l'avenc de l'Arcada Gran, també dins del terme d'Olesa, que ell volgué batejar amb el nom de Font i Sagué en memòria al precursor de l'espeleologia a casa nostra que havia mort l'any anterior.

Per tal de recordar aquests fets al desembre de l'any 1997 un grup d'espeleòlegs abillats amb la indumentària d'un segle enrere, tot evocant el temps d'en Font i Sagué, arribà a l'avenc de Can Sadurní, on es col·locà una placa commemorativa en la boca de la cavitat.

El 24 de maig del 2003 va fer 50 anys de la primera immersió d'espeleòlegs amb escafan-

Desembre de 1997, avenc de Can Sadurní (Begues): Grup d'espeleòlegs amb la indumentària de fa cent anys en l'acte de la col·locació d'una placa commemorativa del centenari de la primera exploració a aquesta cavitat.

dres que va tenir lloc el 1953 al riu subterrani de la cova de la Falconera de Garraf per part d'Antoni Ballester i Eduard Admetlla, aquests primers exploradors van assolir els 22 metres de fondària i el 65 metres de recorregut.

L'11 de novembre del 2006 es col·loca una placa en memòria d'Emili Sabaté i Serra (1936-2006) a la boca de l'avenc que duu el seu nom situat al massís de Garraf. L'Emili fou un dels espeleòlegs guardonats amb la medalla de Forjador de la Història Esportiva de Catalunya que li atorgà la Generalitat de Catalunya l'any 1995.

A l'agost del 2007 Pere Cantons publica un article recordant que el 6 d'agost de 1907 mossèn Faura realitzà una excursió científic-espeleològica a la cova del Bolet de Mediona, tot i que Font i Sagué publicà l'any 1901 una visita a la cavitat, es considera que la que realitzà Faura i Sans fou històrica, ja que realitzà una completa crònica amb l'observació del territori, fa un relat de l'interior de la cova tot aixecant un croquis, encara que era molt elemental i rudimentari, efectua anotacions de tipus científic i explica llegendes de tradició oral en relació a la cavitat.

L'amic Josep M. Miñarro publica un article a la revista *Espeleòleg* del CEC núm. 45

corresponent al mes de juliol del 2008 en el qual ens recorda que el passat 4 de setembre del 2007 es van complir el centenari de la primera exploració a l'avenc d'en Roca (Ordal), i sembla ser que aquesta va ser l'única ocasió que van coincidir sota terra els dos pioners de l'espeleologia catalana, Norbert Font i Sagué i Marià Faura i Sans.

En data més recent, concretament el dia 12 de juliol del 2008, la Federació Catalana d'Espeleologia organitzà un acte, a la seu del Centre de Documentació i Activitats Espeleològiques d'Olesa de Bonesvalls, en commemoració del centenari de la primera exploració realitzada a l'avenc de l'Esquerrà, després dels parlaments de rigor es col·locà una placa a l'entrada de la cavitat on es ret homenatge a Marià Faura i Sans i a tots els espeleòlegs que han contribuït al coneixement del massís de Garraf.

J. S. i B.

JOSEP JOAN LLORENS, UNA ABSENCIA ENTRANYABLE

A mig estiu ens arribava la notícia del traspàs gairebé sobtat de Josep Joan Llorens, en concret el 18 de juliol a la seva població de Vilanova i la Geltrú, amb un comiat que va esdevenir multitudinari en la cerimònia religiosa. En aquesta absència se'ns van fer presents una colla d'imatges, records entranyables que, si cal, s'han d'evocar –i compartir– a cop calent, testimoniatge de reconeixement a qui va saber donar suport i empena al nostre Institut d'Estudis Penedesencs en uns moments de notable complexitat.

Vam conèixer Josep Joan Llorens cap als anys noranta quan va passar a fer-se càrrec de la gestió de l'obra social de Caixa Penedès. Vam compartir llavors algunes iniciatives culturals i vam trobar, en el seu tracte i el tarannà que el caracteritzava, no sols comprensió i

voluntat de tirar endavant iniciatives i propostes, sinó també una tonalitat gairebé paternal, feta de comprensió i bons consells, que aviat vam descobrir que era una de les millors característiques de la seva personalitat. També va ser llavors que vam conèixer la trajectòria vital vilanovina d'un home que, al costat de la seva labor professional a Caixa Penedès, havia desenvolupat i mantenia una llarga tasca cívica, en la qual destacava especialment la seva activitat en la gestió de la Casa d'Empara, a la capital del Penedès marítim.

Quan l'any 2002 i després del corresponent procés electoral una nova junta directiva va passar a fer-se càrrec de l'Institut d'Estudis Penedesencs la situació de gestió de l'entitat ens va obligar a fer números i, una vegada més, a trucar a la porta de l'Obra Social, amb la convicció que la possibilitat de trobar-la tancada estava lògicament justificada a la vista de la trajectòria d'anys anteriors. Ben al contrari, la porta era oberta i la mà de Josep Joan Llorens ens convidava a seure i a dialogar des de la base d'una comprensió que no dubtaria a qualificar gairebé de paternal, acompanyada de consells tan lògics com assenyats. Aquell dia l'IEP va iniciar un camí renovat, el que ha fet possible el moment actual que viu la nostra entitat, i en aquesta empena no sols hi va tenir a veure l'obra que gestionava Josep Joan Llorens, sinó també el seu suport personal i la seva voluntat d'entesa.

Recordem encara el dia que ens va comunicar que li havia arribat una jubilació que esperava per poder-se dedicar encara més a la Casa d'Empara, i a un hortet que ens va confessar que li tenia el cor robat com a alternativa de lleure. La vida ha estat injusta amb aquell que tant va treballar per fer-la una mica més justa en la cultura i en les persones grans del nostre Penedès. La vida ja les té aquestes coses, però el que no ens pot arrabassar és el record agraït per qui va saber-nos ser guia i puntal en moments difícils.

LLIBRES

Mònica Garcia

EL BAIX PENEDE'S. HISTÒRIA I ESTRUCTURA SOCIAL, MEDI AMBIENT I LLEURE

Ed. Fundació Àngels Garriga de Mata.
Saïfores 2007.

Complet volum de referència, primer resultat d'un projecte de la Fundació Àngels Garriga en una iniciativa impulsada per la malaguanyada Marta Mata que, com s'indica en l'estudi introductori, vol posar a l'abast dels educadors un completíssim material de referència per tal que a les escoles es pugui treballar en base a l'arrelament dels infants i joves a la terra que els és pròpia. Hom espera ben aviat poder veure altres volums que completin la perspectiva del nostre Penedès.

En definitiva, un volum de més de quatre-centes pàgines que ens ofereix una perspectiva històrica de la comarca des de la prehistòria fins a la reivindicació actual del gran Penedès i la seva vegueria. El volum analitza igualment l'estructura social de la zona i dedica un ampli espai a l'anàlisi del medi físic, el paisatge i els problemes ecològics per entrar finalment en la temàtica del lleure. Mapes, figures, taules i un important gruix d'annexos i bibliografia completen una edició totalment actualitzada que fa d'aquest treball un element de referència essencial per a preparar i revisar la didàctica de la comarca a les nostres escoles.

J. M. L.

Ramon Arnabat i Rosa Toran

EUSEBI PÉREZ MARTÍN. RECORDAR PER VIURE, VIURE PER RECORDAR

Ed. Ajuntament de Vilafranca, 2008.

Des de la base de testimonis personals, familiars i documentals aquest volum proposa una recorregut per la biografia d'un vilafranquí que en molts aspectes podria resumir i sintetitzar l'atzar vital que va marcar milers d'éssers humans a l'Europa del segle XX. En la primera part Ramon Arnabat ressegueix els trets de formació d'Eusebi Pérez del 1920 fins al 1939 en el qual seria la forja dels ideals llibertaris en l'entorn republicà, la seva participació en la Guerra Civil i el final d'una etapa vital. Tot seguit és Rosa Toran qui remarca els trets vitals d'Eusebi Pérez, primerament com a refugiat a França, tot seguit el seu pas pel camp de Mauthausen (amb un apartat especialment interessant dedicat a les discrepàncies a l'entorn de l'alliberament del camp que ens permet una reflexió sobre les diverses cares de la memòria oral), i finalment l'etapa de l'exili que l'hauria de portar finalment a Veneçuela, on morirà el 2007 poc abans que aquest volum veiés la llum.

El volum es complementa d'entrada amb diversos textos introductoris a cura de Rodríguez Zapatero, Marcel Esteve, Joan Saura i Òscar Pérez, un dels fills del biografat, amb uns annexos entre els quals la relació d'altpenedesencs als camps de concentració nazis. Les fotografies i documents que acompanyen l'edició permeten completar un volum que aconsegueix l'objectiu de deixar testimoniatge escrit de la història en l'exemple d'una vida sense defugir una prosa planera de lectura

agradosa, a la recerca del caire de malastruga exemplaritat que va tenir la biografia d'aquest penedesenc.

J. M. L.

Jordi Llavina

NINGÚ [NO] HA ESCOMBRAT LES FULLES

Ed. Ara Llibres. Badalona 2008.

Apuntem d'entrada la nostra perspectiva canònica i la disconformitat amb la sintaxi del títol (amb tots els respectes pel sempre venerat mestre Joan Solà), i tot seguit remarcuem que és aquest un volum de narracions, dotzena i mitja, més aviat breus, obra d'un poeta. La remarca del caràcter poètic com a tret biogràfic de Llavina és, a la nostra manera de veure, essencial aquí. D'un narrador, hom en pot esperar una història, si de cas una breu anècdota, de qualsevol manera alguna situació que avança, que ve d'un punt i arriba a un altre. En el poeta, però, sovint només hi ha un estat d'ànim i aquest és el contingut del volum, un estat d'ànim certament nostàlgic (*contracorberita dixit*) i potser fins i tot d'una certa lucidesa, però sense una voluntat narrativa.

Hom s'hi pot trobar relativament bé en la lectura d'aquestes pàgines de prosa, pot identificar-se amb els personatges i les situacions del temps actual que aquí es descriuen, però no pot esperar trobar-hi ni el més mínim moviment de transcendència, ni tan sols l'anècdota o el detall d'ironia. Aquí no passa res en absolut, és la niciesa del temps que ens ha tocat viure, l'absurditat d'un dia rera l'altre. Jordi Llavina en fa un retrat contundent i hi deixa anar la seva espiritualitat ben poètica, sovint esllanguida, més d'una vegada fastiguejada, en ocasions d'incomprensió amb l'entorn, amb descripcions d'estats anímics i pinzellades de minimalisme,

un retrat al fresc dels llimbs del viure, els d'ara mateix.

J. S. B.

Salvador Llorac / Blai Carda

L'ESPERIT DE L'ATENEU AGRÍCOLA DE SANT SADURNÍ D'ANOIA

Ed. Ateneu Agrícola. Sant Sadurní d'Anoia 2008.

Heus ací un volum preciós, com se'n veuen pocs, editat amb cura i una certa dosi de luxe sense ostentacions, amb tapa dura i impressió a color que fins i tot agraeixen les imatges històriques originals en blanc i negre. Tot plegat per a celebrar el centenari de la primera pedra de l'Ateneu Agrícola de Sant Sadurní, entitat de referència a la població i no sols en l'àmbit esportiu. Apuntem d'entrada que Salvador Llorac hi ha fet molt bona feina, però també que el volum no seria aquesta petita joia tan agradable sense la llarga tasca de Blai Carda i pel que fa a les fotografies; tot plegat –text i imatges– aconseguixen fer del volum una veritable metàfora d'aquest esperit de l'Ateneu que s'anuncia al títol, perquè hom sap que les entitats moltes vegades són quelcom més que un espai, un edifici i una història, són un símbol d'identitat, un element de referència i d'orgull en una comunitat humana, són... una espiritualitat.

Més enllà d'això no sé pas si afegir-hi gran cosa: Salvador Llorac, amb la cura de sempre, ha resseguit les arrels històriques de la institució, ha posat al descobert la base maçònica de la seva fundació, ha resseguit els anys que porten a la guerra, els de postguerra amb les seves dificultats i condicions, ha aplegat nombrosíssima informació i documents sobre totes les etapes i especialment de les darreres

dècades, des que l'entitat esdevé municipal fins al retorn a la societat i el punt d'inflexió olímpica del 1992. El volum es completa amb una descripció de l'arxiu i el patrimoni, amb un ampli recull fotogràfic, amb una referència de cloenda sobre l'hoquei sobre patins i amb un complet apèndix documental i bibliogràfic. El llibre, però, és molt més que aquesta referència a tall d'índex, és un conjunt arrodonit, ben presentat, acurat fins al darrer detall, el paper i la impressió posem pel cas. Una petita/gran joia de la bibliografia sadurninenca i també penedesenca.

J. S. B.

Montserrat Comas

VÍCTOR BALAGUER I LA IDENTITAT COL·LECTIVA

Ed. Afers. Catarroja 2008.

Una feliç iniciativa de l'editorial del País Valencià ha permès a Montserrat Comas aplegar en un volum prop d'una desena de treballs realitzats en el decurs de molts anys, publicats de forma esparsa i ara revisats, ampliat i aplegats de forma conjunta a l'entorn de la personalitat i la trajectòria de Víctor Balaguer. No es tracta pas d'un volum essencialment biogràfic, sinó un aplec de dibuixos al natural sobre bona part dels significats objectius que van moure Balaguer en un projecte d'identitat nacional que va esdevenir en part realitat a la capital del Garraf. Comas reconeix que ha comptat amb l'avantatge de treballar amb documentació de primera mà, però també que la personalitat caleidoscòpica de Balaguer no facilita pas la interpretació del paper que va voler jugar en situacions com la derivada de l'aixecament del 1868.

Des d'ara aquest serà un volum de referència obligada, al costat d'altres editats

per la Biblioteca Museu Balaguer com les actes del col·loqui sobre el Romanticisme, però no podem pensar que Balaguer s'enllesteix en poc més de dues-centes cinquanta pàgines. Tot i la nombrosa documentació i correspondència estudiada per Montserrat Comas, ella mateixa apunta a les pàgines inicials com el fons documental i epistolar del polític arrelat a Vilanova és amplíssim i ha de permetre fer-hi encara una labor atenta que contribueixi a remarcar les línies d'un pensament i visió política que aquest volum apunta ja amb detallada i pedagògica determinació.

J. M. L.

Francesc Roma

JOSEP MILÀ. L'AMOR A LA MUNTANYA NEIX FINS I TOT EN TEMPS DE GUERRA

Col. Pioners. Ed. Cossetània. Valls 2008.

Heus ací un volum directe, de testimoniatge en primera persona que fa, certament, justícia a qui n'és el seu protagonista i que intenta aplegar les referències de forma directa, en una primera persona de testimoniatge oral a través d'una tasca ben acurada de Francesc Roma per aplegar la memòria oral d'en Josep Milà, vilafranquí il·lustre, tot i que per camins ben poc habituals, camins de catalanisme, d'estimació al país i a la llibertat, un exercici que en una llarga etapa del segle XX a casa nostra sols es va poder exercir des de la clandestinitat i la soledat de la muntanya, dins i fora del nostre territori.

Més enllà de l'àmbit estricte de la seva vila en Milà sols és conegut per les seves gestes muntanyenques i el seu caire heterodox, lluny de l'alpinisme d'alta competició i sobre la base del sentiment d'amor a la muntanya. Més enllà, Milà és sols un pagès il·lustre del Penedès,

entre altres coses, perquè és una de les primeres vegades que es fa justícia a una biografia singular que el seu mateix protagonista mai no s'ha preocupat de divulgar. En definitiva, la lectura del volum és tan planera com especialment recomanable per a tothom, dibuixa amb nitidesa i sense mitges tintes, en testimoniatge directe, el paisatge humà de la Catalunya de bona part del segle XX perquè, com s'apunta en l'epíleg, "recordant el passat ens anem dient que un altre món és possible... prevenim els futurs que no ens agraden".

J. S. B.

Montserrat Sala i Montserrat Totosaus

L'ANTIC INSTITUT MILÀ I FONTANALS I LA SEVA HISTÒRIA

Ed. Ajuntament de Vilafranca del Penedès 2008.

Una crònica prou completa, tot i les dificultats d'aquest tipus de treballs, de l'Institut d'Ensenyament Secundari Manuel Milà i Fontanals, que obrí les seves portes el 1933 a l'espai de la que havia estat escola de l'Hospital i les va cloure al vell edifici dels Maristes cap als anys cinquanta. Crònica d'uns anys difícils, amb una notable manca d'infraestructures i amb més voluntat que no pas recursos, fins i tot en els difícils temps de la postguerra. El volum sembla remarcar, però, com el tarannà d'aquells anys i de l'aprenentatge rebut s'ha mantingut en les generacions que en van gaudir i en els docents, ara ja traspassats gairebé tots, que el van fer possible, i heus ací que, una vegada més, es remarca com és l'esperit i la voluntat didàctica i educativa la que fa la veritable escola, més que no pas les edificacions i els recursos materials.

Tot i això, el volum no va més enllà d'un prou destacable aplec de dades, de mate-

rial de tota mena, referències cronològiques i un ampli anecdotari, una crònica –sempre incompleta, com s'esdevé en treballs d'aquest abast– en la qual ha primat la constància i la bona voluntat de les autores, però a la qual manca una contextualització que resulta imprescindible si volem anar més enllà de la crònica per entendre el valor històric d'unes etapes en els quals la promoció de l'ensenyament i de l'educació partia de bases i plantejaments específics en l'entorn de la Catalunya republicana i d'altres prou diversos en les primeres dècades del franquisme.

J. M. L.

DD.AA.(*)

LES GUNYOLLES: L'EMPENTA DE MIL ANYS D'HISTÒRIA

Ed. Ajuntament d'Avinyonet del Penedès 2008.

En primer lloc deixeu-me agrair la vostra invitació de poder estar amb vosaltres, participant en aquesta presentació del vostre novell llibre. Per tres motius: per la simpatia que sempre he tingut envers el vostre poble de marcada tradició, pel caliu que sempre esteu donant i per la voluntat de mantenir les vostres tradicions, que no són poques, revifant les nostres arrels penedesenques.

En segon lloc, perquè de quan era petit (tenia vuit anys), en recordo vagament els tristos fets de la guerra del 36-39, quan el nostre senyor rector de Sant Pere Molanta, mossèn Manuel Carrasco, vingué a parar, mig perdut, a prop del vostre poble, al Maset d'en Vendrell, juntament amb la seva majordona. Una bona dona, veïna nostra, la Marieta Ràfols de cal Jaumet, els portà menjar durant uns dies, fins que foren descoberts i els arribà la mort el dia 26 de juliol. Déu vulgui que no es repeteixin

mai més uns fets semblants d'una guerra del tot incivil, entre germans.

I, en tercer lloc, perquè a casa nostra tinguérem vincles de parceria, des de l'any 1810, amb sis famílies d'aquí les Gunyoles (Masó, Esteve, Cuscó, Beta, Baqués i Mestres), en temps del meu besavi, avi i pare, i sempre mantinguérem un mutu i fidel comportament amb les esmentades famílies, fins i tot d'ajuda mútua quan es presentà l'ocasió. El meu pare, ho recordo, sempre tenia paraules d'elogi per a tot el veïnatge de les Gunyoles.

Fet aquest petit preàmbul, anem a valorar l'excel·lent treball, pura artesanía, de les autores i autors del llibre que avui presentem i, a la vegada, homenatgem.

Diuen que per aixecar una paret de marge, pedra a pedra, s'ha d'estimar. Completament d'acord. Sense les moltíssimes hores que han dedicat al llibre les seves autores i autors avui no tindríem a les nostres mans la joia històrica del recull. Seguiríeu desconeixent els vostres avantpassats; no sabríeu els noms dels 90 ocells que han conviscut i continuen alegrant el vostre enlairat paisatge; no sabríeu el nom de les 60 plantes, quasi totes elles llenyoses, que han vegetat durant anys i panys amb el vostre viure, juntament amb els vostres quefers quotidians; no en sabríeu dels llocs, dels racons del vostre poble on estaven edificades el centenar de cases i la quarantena de masies que convisqueren, durant 1.037 anys, les alegries i les penes de les llargues nits d'hivern, així com les caloroses diades d'estiu, de feixuc treball.

Tampoc no en sabríeu de la història del vostre castell, ni del monument funerari romà, ni de les possessions que el monestir de Sant Sebastià dels Gorgs tenia aquí a les Gunyoles, dels segles XI al XIII, ni del Comú d'Avinyonet de l'any 1447, quan s'inicia l'agermanament d'Avinyó, les Gunyoles, Cantallops i l'Arboçar.

Un vell adagi del segle XVII diu textualment: "Un llibre obert és un cervell que parla, un llibre tancat és un amic que espera i un llibre cremat és un cor que plora". I avui hi podríem afegir que... un llibre quan et parla de la història del teu poble nadiu és el carnet d'identitat que et certifica, que et valora el teu sentiment familiar, ampliant-lo a estimació de poble.

Les autores i autors del llibre ens diuen, en veu del poeta Miquel Martí i Pol, que: "... el poble és el conjunt del nostre esforç, i la nostra veu i de la nostra petita mort..." Continua dient: "... el poble ets tu, tu i tu i tot d'altra gent que coneixes, i els seus secrets i els secrets dels altres. El poble és tothom, el poble és ningú, el poble és tot. El principi i la fi, l'amor i l'odi, la veu i el silenci, la vida i la mort..."

Amics, aquest llibre que presentem us donarà a conèixer, us recordarà velles generacions que visqueren, com tots vosaltres, el mateix retall d'horitzó: la Creu d'en Llanes, la Font del Cuscó, el Papiol i la muralla d'Olèrdola.

Els nostres avantpassats treballaren els mateixos polsosos rostolls i visqueren i sofriren els mateixos i injustos tractes de l'època del feudalisme.

A tots ens ha penetrat, fins al moll dels ossos, les gelades a la vinya de finals d'abril i les pedregades de juliol. En el bon sentit de la paraula, els nostres rebesavis s'embriagaren amb els garnatxes i queixals de llop, i nosaltres amb els xarel·los i subirats parent. I totes ens hem escalfat el cos, quan la neu s'ha aposentat al cim de la Creu d'en Llanes, amb les bullents aigüetes de farigola i romaní.

Però, siguem sincers i compassius a la vegada: les nostres velles generacions visqueren més pobrement, principalment els quatre segles,

del novè al dotzè, en què els sarraïns arrasaren deu vegades el nostre Penedès, deixant-lo cada vegada en la més gran misèria.

Al segle XIV, la pesta negra vingué d'Orient portà la mort a una tercera part de la població de Catalunya, amb el consegüent empobriment general. La pesta bubònica s'emportà centenars de vilafranquins. I la pesta negra? La nostra gent era humil, amb els seus costums i creences, temorosos d'un Déu castigador i, a la vegada, esperançats d'assolir un lloc privilegiat a la cort celestial, del tot merescut d'anys.

El nostre gran erudit historiador penedenc Manuel Bofarull ens parla d'aquells temps. Les famílies vivien treballant i sofrien estimant, tenien el just per malviure. Les dones, envellides abans d'hora, endolades, escardalenyques... Els homes reganyosos, sorruts, fatigats... Els infants que mai no eren infants, perquè de petits ja els junyien a la feina...

No tot eren calamitats, però el seu viure era eixerat. Sort de l'esperit de germanor que regnava entre les famílies que tenien arrelada una companyonia tan gran que les adversitats les vencien amb una gran dosi de sacrifici i d'abnegació.

Però... no seguirem per aquest camí, ja que a finals del segle XV és declarada la Sentència Arbitral de Guadalupe que decretà l'emancipació pagesa i l'abolició dels mals usos, de la qual cosa sortí força beneficiada la pagesia catalana que, amb el seu esforçat tremp, capgiraria el signe negatiu dels vells temps, amb el seu caràcter emprenedor, "tot guardant la vinya sense dormir a la palla", com deien antigament.

Al segle XVIII Catalunya passa de 400.000 habitants a tenir-ne 900.000. L'economia experimenta una notable recu-

peració i la producció reactiva el comerç i la industrialització. És l'any 1720; les Gunyoles arriba als 100 habitants. Es cotitza el vi, el preu és de cinc cèntims el litre i el pa es paga a ral el quilo. Carles III declara la llibertat de comerç entre la península i les colònies americanes, i Catalunya en surt totalment beneficiada. El Penedès passa a vinyater. El "planta un cep allí on quep" s'imposarà al segle XVIII. Les Gunyoles continuarà amb els seus tradicionals oficis de palmissers, aprofitant el margalló, fent escombres..., així com també amb els de serradors, escorxaires, passadors de bigues... i, evidentment, plantant ceps a costers, marges i fondals.

Ja hem arribat a l'era moderna, però no trenquem amb el passat. No oblidem les nostres tradicions, les nostres arrels, la nostra llengua, que és l'autèntic patrimoni cultural. Hem de seguir vetllant per la nostra riquesa popular, transmetre-la a les noves generacions, als nostres petits perquè no els envaeixi la plaga més dolenta: la indiferència!

De la mateixa manera que ho han fet les autores i els autors del llibre *Les Gunyoles, l'empremta de mil anys d'història*, hem de fer conèixer i propagar el vostre passat, perquè coneixent-lo serà estimat, i aquest esperit d'estima, d'agermanament, és l'autèntic motor que sosté els nostres pobles, la nostra Catalunya, tantes vegades fuetejada per l'Estat espanyol.

Amics, continuem fent poble. Hi ha moltes maneres de fer-ne. En teniu exemples vius aquí a les Gunyoles: l'home senzill, afectuós, ple d'optimisme, en Pau Vendrell, en Pau del Pi, nascut el 1875, sempre aprofitant l'ocasió per donar a conèixer els seus sentiments patriòtics, a la Font del Cuscó, sempre copsant l'ànima nadiua.

Un altre exemple el tenim en el pare Carles Surià, 60 anys de jesuïta servint a la

Companyia de Jesús, missioner a l'Índia durant tota la seva vida, en una de les regions més pobres del món.

I... ¿No fou profitosa la labor d'en Ramon Puig i Bosch de Can Vendrell, llicenciat en lleis, filosofia i lletres, gran literat, escriptor i col·laborador del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Alcover i Moll, on recolliren, en equips, més de 700.000 paraules amb les seves respectives definicions?

Fer poble és també, ho sabeu tots, aguantar estoicament la ventada de santa Llúcia de l'any 1982, amb l'enderrocament d'aquest vostre iniciat local social, "La Torre", i agermanats, una vegada més, fer el miracle de tornar-lo a posar en peu. El vostre somni de més de 70 anys! Avui el vostre orgull.

Gunyolencs de profit i exemplars sou tots els que us heu esforçat durant 31 anys amb el vostre Pessebre Vivent, la vostra autèntica obra cultural de poble, amb 15 quadres de recorregut i pertanyent per mèrits propis a l'Associació Coordinadora de Pessebres Vivents de Catalunya.

Igualment hem d'elogiar els que esteu enfront de les entitats dels Diables, el Drac, el Grup Rock, els Bastoners... i continueu empenyent amb l'ideal del millorament social de les Gunyoles.

No cal dir que aneu pel bon camí. No defalliu! Amb el vostre esforç i amb el vostre esperit emprenedor esteu assolint un poble més obert, més dinàmic, més modern.

No us vull cansar més. M'allargo per donar l'enhorabona a les promotores del vostre novell llibre, encapçalades per la Gemma i la Carme. Elles i els seus col·laboradors s'han fet mereixedors del reconeixement de tot el poble de les Gunyoles pel seu esperit de donació, d'altruisme i de total generositat.

Alcalde d'Avinyonet, Joan Marcé, que durant 17 anys encapçales un Avinyonet cada dia més pròsper i més actiu: que juntament amb els teus companys de consistori veieu acomplerts els vostres anhels de superació.

Amics de les Gunyoles: que el vostre llibre us ajudi a conèixer-vos millor tot superant-vos. El vostre poble en sortirà beneficiat.

Us desitjo que els 365 dies de l'any els visqueu en justa i humana convivència.

Pere Sadurní i Vallès

(*) Parlament pronunciat en l'acte de presentació a les Gunyoles el 5 d'octubre del 2008.

Trinitat Catasús

VENDIMIARI

Pròleg de Vinyet Panyella.

Ed. Llibres de Terramar. Sitges 2008.

Gràcies a la iniciativa i l'eficiència de Vinyet Panyella tenim aquest llibre a les nostres mans. Cal felicitar l'editorial Llibres de Terramar, tot l'equip que la componen, per la publicació d'aquesta obra d'un poeta sitgetà, de vida curta i obra també relativament curta i que realment té una significació i un pes específic propi en el conjunt de la poesia catalana, especialment en la del segle XX.

El llibre va precedir d'un intel·ligent i ponderat pròleg de la ja mencionada editora Vinyet Panyella.

D'una manera concisa se'ns expliquen les dades biogràfiques de l'autor nascut a Sitges el 1887, de professió enginyer agrònom, que es casà amb Tùlia Mas, filla del pintor Arcadi Mas i Fontdevila, i que morí l'any 1940 a l'edat de 53 anys, que tant lla-

vors com ara la podem considerar una edat primerenca.

Trinitat Catasús, a qui es pot considerar el príncep dels poetes sitgetans, publicà el seus primers poemes l'any 1903 al setmanari local *El Eco de Sitges*, avui *L'Eco de Sitges*. Durant molt de temps continuà col·laborant amb assiduitat en aquest periòdic. Publicà també poesia en moltes altres revistes, tals com *La Veu del Camp*, *Themis*, *Castell de Ribas*, *Teatralia*, *L'Almanac de la Revista*, *Terramar*, *Un emenic del poble*, *Proa*, *Baluard de Sitges*, *Catalunya artística* i *El poble català*. Tota la seva obra fou recollida en els quatre llibres: *De l'hort i de la costa* (1915), *Poemes del temps* (1919), *Vendimiari* (1921) i *Robins de magrana* (1930). Ha deixat també força obra inèdita.

Segons l'autora del pròleg, "els seus orígens no difereixen gens de la seva generació".

Modernista al començament, evolucionà cap al noucentisme. I la seva poesia va lligada a la pintura de Joaquim Sunyer –un altre sitgetà que és el paradigma pictòric de l'estètica noucentista– i de l'escultor Enric Casanovas. En la poesia de Catasús es descobren ressons de Maragall per inclinar-se després a la musicalitat de Costa i Llobera i de Joan Alcover, i adequar-se posteriorment a la dels noucentistes per antonomàsia, contemporanis seus: Carner i Guerau de Liost.

Malgrat que avui Trinitat Catasús és un poeta quasi desconegut, en aparèixer les seves obres foren saludades molt elogiosament pels intel·lectuals de la seva època. Josep M. Junoy, Carles Riba, Alexandre Plana i Joaquim Folguera, entre d'altres, s'ocuparen en sentit positiu dels seus llibres. D'aquest últim, en són les paraules que segueixen: "Si judicàvem aquest llibre (es refereix a *De l'hort i de la costa*) segons la vella estètica que junyia la

bondat a la bellesa, diríem que és bell perquè és bo o que és bo perquè és bell".

Podem alegrar-nos veritablement de l'aparició d'aquesta obra i també ens podem alegrar de la promesa de l'editorial de publicar tota l'obra de Trinitat Catasús.

Repetim el que hem dit al començament: cal felicitar els editors d'aquest llibre, especialment Vinyet Panyella per la seva tasca de gran mèrit. Primer per la pulcritud de l'edició. Segonament perquè ens facilita l'oportunitat de poder accedir a la lectura d'un poeta els llibres del qual avui difícilment es poden trobar. I en tercer lloc perquè han realitzat un veritable servei a la cultura, a la cultura amb majúscules. És un autèntic enriquiment de la bibliografia penedesenca. Per totes aquestes raons tots els que han fet possible l'edició d'aquest llibre –d'estètica mediterrània com el poeta– s'han fet dignes de l'agraïment dels que estimem les manifestacions de l'esperit.

Ventura Sella

DD. AA.

VILOBÍ DES DE L'OBLIT. HISTÒRIA ORAL DE LA GUERRA I EL FRANQUISME

Ed. Ajuntament de Vilobí del Penedès 2007.

En el procés de recuperació d'allò que en diem la memòria històrica i prenent com a base la memòria oral Mireia Martí Mata, Pilar Piñeiro Méndez i Irene Rodríguez Rovira han portat a terme la tasca d'entrevistar i aplegar informació de vint-i-quatre veïnes i veïns del municipi de Vilobí a l'entorn dels diversos aspectes que configuraven la vida al poble en els anys de la república i la guerra. En conjunt una tasca no pas fàcil, i més quan ens referim a una comunitat humana tan reduïda com la

d'un poble del nostre Penedès, però que ens dibuixa els diversos episodis d'una època, des dels més dramàtics fins als més quotidians, tal com remarca l'alcalde en una salutació inicial.

El pròleg del volum és a càrrec de l'historiador Salvador Campamà, el qual fa una introducció general a les diverses etapes del període tot remarcant la necessitat d'anar fent camí en el procés de fer memòria i trencar la por a parlar del passat. El volum compta amb un ampli prefaci de les autores, on fan referència als inicis del seu procés de treball, als seus plantejaments i procés d'elaboració fins a aconseguir aquest volum de més de dues-centes pàgines i el complement d'un DVD de 90 minuts sobre els mateixos temes que es tracten al volum. La metodologia final de presentació del treball és temàtica, des de la II República, la guerra i la postguerra, amb la figura del dictador, fins a l'escola, les activitats econòmiques, els canvis tècnics, les festes, el festeig i, en definitiva, la imatge de les persones que hi ha al darrere. A diferència d'altres treballs de memòria oral, en aquest cada testimoni atge apareix referenciat amb les inicials corresponents. En definitiva, un treball extens i prou destacable, amb una completa recopilació i elaboració de les dades, amb el complement de nombros material gràfic, l'esmentat DVD i uns annexos finals. Només cal dir que hom voldria un treball com aquest, valent, directe i complet per a cada un dels municipis del Penedès.

J. S. B.

Josep M. Rovira

ESPIRAL

Ed. de l'autor. Vilafranca 2008.

Direm que feia ja alguns anys que no li coneixíem a Josep Maria Rovira obra nova. Farcia els tradicionals recitals amb un aplec revisat de treballs d'altre temps, sempre agradosos, però servava la producció més recent, qui sap si deixant entreveure que no hi havia gran cosa nova. Ara ens sorprèn amb l'aplec d'una trentena de poemes breus datats entre el 2005 i el 2008, un conjunt que ens permet esbrinar alguns trets de l'evolució en la seva línia creativa, en la mateixa mesura que evoluciona la vida de tots i cadascun de nosaltres. Rovira ens té molt acostumat al joc de la passió amorosa prou deslligada de la seva trajectòria vital en una poètica d'intimismes, com un joc a l'entorn d'una segona personalitat del poeta, allunyada de la imatge real del pare de família fet a la lluita diària; ara i aquí, però, els seus versos semblen cercar els signes esparsos de la transcendència, de la permanència enfront la fugacitat d'una relació enlluernada.

És justament aquesta dicotomia entre el món real i el dels pensaments somiadors el que s'albira en algunes de les composicions d'aquest aplec, fent un espai de temps mort entre les ombres de la realitat, però també amb diverses composicions que intenten una descripció efectiva d'un entorn que en algun moment ens dibuixa el Penedès sense esmentar-lo ("La mar i la plana ballen una eterna dansa"). En determinats moments el paisatge ens esdevé suggeriment d'una relació íntima, metàfora dels espais de la física amorosa. En conjunt una poètica més minimalista que mai, farcida d'insinuacions, de mitjos tons, de notes tot just apuntades, talment com una invitació a la imaginació.

J. M. L.

Xavier Rubio**ALMENAR 1710. VICTÒRIA
ANGLESA A CATALUNYA**Col. Camp de Mart. Ed. Llibres de Matricula.
Calafell 2008.

Amb veritable sorpresa rebem aquest volum dedicat a la històrica batalla d'Almenar en l'entorn de la Guerra de Successió. Sorpresa agradosa per l'interès històric del treball i el magnífic caràcter divulgatiu de l'edició, especialment acurada amb multitud d'il·lustracions sovint a color, esquemes, mapes i imatges que, en conjunt, aconsegueixen donar a l'edició un caire didàctic prou destacable, no sols per a qui cerca referències bibliogràfiques sobre el tema, sinó també per a tots aquells que, afeccionats a la història, no comptem pas amb coneixements específics a l'entorn del tema militar.

L'edició, que obre una nova col·lecció dedicada a batalles memorables en la història catalana, s'obre amb una informació general sobre la guerra a començaments del segle XVIII, tot seguit entra en la campanya del 1710 per acabar en les consideracions sobre l'ofensiva aliada, amb uns apèndixs finals documentals i d'imatges del camp de batalla en l'actualitat. Com remarca Xavier Hernández Cardona en el pròleg, es tracta d'un treball –i una edició, afegim nosaltres– exemplar per la reconstrucció de la batalla i la consulta exhaustiva de fonts textuais i cartogràfiques.

J. S. B.

Xavier Hernández**PIC, REPIC I REPICÓ:
ES FESTA MAJOR!**

Ed. Andana. Vilafranca 2008.

Un volum que convida, d'entrada, a ser fullejat, a gaudir de la netedat de l'edició

i del to vital de les encisadores il·lustracions de Lluís Masachs. Hom s'adona llavors que les seves pàgines no acullen un text de compromís ni un conte per a menuts, sinó més aviat una prosa àmplia, adreçada com a mínim a aquells que tenen edat suficient com per pensar en ser aviat adolescents. L'observació que s'endevina tot seguit és que l'autor, Xavier Hernández Ventosa, s'hi ha pensat molt abans d'entrar-hi, que ha portat a terme un treball ampli, no pas de documentació erudita, sinó sobretot amb la voluntat de trobar una tècnica expressiva –el narrador omniscient en tercera persona– que li permeti entrar amb lleugeresa en un tema una i mil vegades narrat i descrit, i poder fer-ho, a més, des d'uns personatges que sovint tenen també una història o una trajectòria personal, dins o fora de la festa, prou interessant. El resultat és un llibre que dona per molt, que convida a estirar fils, que proposa molt més del que diu. La Festa Major com un text farcit de possibilitats.

El llibre convida a una lectura pausada, un capítol cada vespre si es vol que el fil de la narració no demana desvetllar el que hi ha al següent capítol. La línia argumental és la de la processó de sant Fèlix el 30 d'agost, pas a pas, ball a ball, fins a la darrera novena, amb la voluntat de fer-ne una síntesi completa de tot i de tots, de personatges, situacions, trajectòries i realitats, sovint amb noms qui sap si prou explícits. Xavier Hernández aconsegueix moure's en aquesta mena de cosmografia absoluta sense perdre les mides, en base a deixar temes i detalls tot just apuntats, sense voluntat de fer pedagogia ni de la festa ni de la història en la seva vila; en definitiva, amb la ben sana intenció de trobar l'àmbit d'art literari que la més tradicional de les identitats vilafranquines permet generar.

J. S. B.

Isidre Aymerich**EL PAPER MONEDA,
ELS BONS I ELS VALS A
LA SEGARRA DURANT LA
GUERRA CIVIL (1936-1939)**

Ed. de l'autor. Cervera 2008.

Membre especialment actiu durant molts anys de la secció de Filatèlia i Numismàtica del nostre IEP, on va desenvolupar una tasca prou significativa ja en el tema del paper moneda de la guerra al Penedès amb una exposició itinerant prou recordada, Isidre Aymerich ha tingut ocasió en aquests darrers anys i per motius personals de fer estada a la comarca de la Segarra i ha estat allí on, amb la constància que sempre l'ha caracteritzat i amb un nombrosíssim dispendi de temps, ha acabat d'enllestir aquest treball sobre el paper moneda en el temps de la guerra i en els diversos indrets de la comarca.

El resultat és aquest volum, que considerem, a la nostra manera de veure, una edició de referència, per la cura amb la qual s'ha portat a terme, amb una excel·lent impressió a color i el detall en l'explicació municipi a municipi. D'aquí que l'edició hagi d'esdevenir des d'ara material de consulta obligada per a qui vulgui conèixer amb deteniment aquesta temàtica en relació amb la Guerra Civil (1936-1939) als setze municipis de la comarca. Remarquem que el volum ha fet autèntiques troballes i que aquesta és una aportació tan pacient com inestimable a la nostra bibliografia, d'aquí que nombroses entitats, des del Consell Comarcal fins a l'Institut d'Estudis Ilerdencs, hi hagin donat suport. El pas següent serà ara esperar que Aymerich completi el seu estudi sobre aquest tema a les tres comarques penedesenques, una tasca que té molt avançada però que resta també condicionada per l'amplitud de municipis que componen el Penedès.

J. S. B.

Juan Borràs**UNA GUERRA A LES
NOSTRES VIDES
PER QUÈ LLUITAVEM?**Ed. Centre d'Estudis Canongins Ponç de
Castellví. La Canonja 2006 i 2007.

En la commemoració del setantè aniversari de l'inici de la Guerra Civil el Centre d'Estudis Locals del tarragoní poble de la Canonja va entomar l'ambiciós projecte d'edició de tres volums sobre la Guerra Civil dels quals han vist la llum els dos primers, amb més de sis-cents pàgines cada un, dedicat el primer a la biografia de la població en l'entorn de l'enfrontament civil, és a dir, de 1936 a 1939 i el segon a la memòria escrita i oral des del front, la rera guarda i l'exili, és a dir, a l'entorn dels testimoniatges de tots els que des d'una o altra banda van viure l'enfrontament. El resultat és un treball amplíssim, obra d'anys de constància i treball de Juan Borràs Llop, el qual ha comptat igualment amb el suport de Francesc Roig, amb un notable complement gràfic i una amplíssima labor documental i bibliogràfica que cal destacar.

Certament el caire polièdric de l'obra, amb la voluntat d'oferir totes les perspectives prou diverses que va tenir la temàtica social i bèl·lica des dels anys trenta fins al camí de l'exili el 1939 creiem que dona al treball una perspectiva modèlica, entre altres aspectes, pel fet que les dimensions humanes de la població que permeten un abast que en altres nuclis urbans no seria pas possible, però tenint com a contrapartida la notable incidència dels fets bèl·lics en un municipi com aquest tan proper a Tarragona i a Reus. Es recupera ara i aquí de forma definitiva, convenientment contextualitzada i exposada amb rigor històric i desapassionament formal la memòria històrica –a l'espera del tercer i darrer volum situat en l'espai de la postguerra– d'un temps i un espai

humà. En qualsevol cas, un important punt de referència i anàlisi de plantejaments per a tants altres treballs d'aquestes característiques sobre els que s'està treballant.

J. S. B.

Antoni Regueiro

VOLEU PARAR DE DISCUTIR!

Dibuixos d'Eva Garcés. Ed. Vilatana.
Col. Cercavila. Vilafranca 2008.

A hores d'ara podria sembla difícil haver arribat al número 32 de la Col·lecció Cercavila tractant aspectes diversos dels balls populars de les nostres celebracions festives més tradicionals; val a dir, però, que la vitalitat d'aquesta temàtica, lluny d'estroncar-se, sembla trobar constantment nous camins en una dinàmica que se supera a ella mateixa amb textos i il·lustracions que, com en el cas que avui ens ocupa, semblen disposats a remarcar una intensitat certament engrescadora en l'entorn del món dels lectors infantils.

La temàtica del Ball de Malcasats podia sembla, a primera vista, especialment difícil per ser tractada des d'una perspectiva lúdica i d'aprenentatge, els dos camins que semblen disposats a confluïr en la literatura infantil; val a dir, però, que l'enginy de Toni Regueiro i el notable vitalisme dels dibuixos d'Eva Garcés han fet possible a les seves pàgines el que n'hauriem de dir una recreació de l'essència del ball, que no és altra que la incidència del diàleg com a base de l'entesa en les disputes, en aquest cas en una població que es veu afectada per una problemàtica directament festamajorenca. Com sempre, l'edició s'acompanya de la música o tonada del Ball de Malcasats, recollida fa un centenar d'anys a Vilanova per Joan Amades, amb transcripció i grafia musical de Xavier Bayer; l'acompanyen

una completa nota sobre aquest element del nostre folklore, a cura de Joan Cuscó, i un apèndix amb propostes pedagògiques preparat per Neus Pelfort.

J. M. L.

Paton Soler

CANÇONS TRADICIONALS

Ed. Drak Trak Music. Vilafranca 2008-11-03.

No entrariem pas a comentar aspectes de música si no fos que en Paton –incansable i constant com cap altre– ha volgut aplegar i musicar aquí deu composicions d'entre les més essencials del repertori tradicional català: per a fer-ho ha anat a la versió recollida per Joan Amades i s'hi ha encarat sense vacil·lacions ni preocupacions formals, d'aquí que una meravella com *El comte Arnau* s'allargui durant més d'una dotzena de minuts, que les creacions d'aquest àmbit del patrimoni tradicional no en sabien res d'extensió ni d'altres condicions que no fossin les d'explicar la història amb els detalls escaients.

I aquí trobem *La cançó del lladre*, *El testament d'Amèlia* o *La filla del marxant*, entre altres. Un conjunt discogràfic, dedicat explícitament als seus avis, a cada casa components efectius en la transmissió de la tradició, que inclou en l'edició la lletra completa i un pròleg de Fontxo Blanc que revisa la trajectòria personal i discogràfica d'en Paton Soler, un home disposat sempre a proporcionar eines per conèixer i divulgar la poètica i la música que l'acompanya, en l'espai del nostre Penedès, com havia fet ja en l'enregistrament de *Poetes del Penedès* que primer va difondre a través de Vilafranca Televisió.

J. M. L.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Donatiu "la Caixa"

- PÉREZ-DÍAZ, Víctor, i RODRÍGUEZ, Juan Carlos. *La generació de la transició: entre la feina i la jubilació*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 154 pàg.
- DD.AA. *Programes intergeneracionals. Cap a una societat per a totes les edats*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 262 pàg.
- *L'economia de Galícia: diagnòstic estratègic*. Col·lecció Comunitats Autònomes. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 102 pàg.
- DD.AA. *Alimentació, consum i salut*. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2008. 284 pàg.
- NOGUER, Marta. *L'enigmàtic món dels hedge funds: beneficis i riscos*. Documents d'economia núm. 10. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2008. 36 pàg.
- CANALS, Claudia, i NOGUER, Marta. *La inversió estrangera directa a Espanya: què podem aprendre del tigre celta?* Documents d'economia núm. 7. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 32 pàg.
- GUAL, Jordi, i JÓDAR-ROSELL, Sandra. *Telecomunicacions: som davant d'una nova etapa de fusions?* Documents d'economia núm. 8. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2007. 32 pàg.
- CANALS, Claudia, i FERNÁNDEZ, Enric. *Llums i ombres de la competitivitat exterior d'Espanya*. Documents d'economia núm. 10. Fundació "la Caixa". Barcelona. 2008. 31 pàg.

Intercanvi Amics de l'Art Romànic - Institut d'Estudis Catalans

- YARZA LUACES, Joaquim. *Entre lo medieval y la tradición clásica: el "tapiz" de la creación de Girona*. Amics de l'Art Romànic. Barcelona. 2007. 14 pàg.
- MATAS I BLANXART, M. Teresa; PALAU I BADUELL, Josep M., i ROVIRA I PONS, Pere. *Santa Maria de Cervià de Ter: estudi de les pintures murals del transsepte*. Amics de l'Art Romànic. Barcelona. 2008. 62 pàg.

- MATAS I BLANXART, M. Teresa; PALAU I BADUELL, Josep M., i ROVIRA I PONS, Pere. *El conjunt de pintures murals de l'església de Sant Esteve de Canapost: aproximació a l'estudi iconogràfic*. Amics de l'Art Romànic. Barcelona. 2008. 54 pàg.
- *Lambard. Estudis d'art medieval*. Volum XIX-2006-2007. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 2007. 306 pàg.

Donatiu Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

- *L'antiquitat clàssica a través dels gravats. Els Piranesi de Montserrat*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2007. 160 pàg.
- DUPRÉ RAVENTÓS, Xavier. *Ibers i grecs a l'Hospitalet de l'Infant*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2006. 54 pàg.
- *Cultura-cultures. Arqueologia del Museu de Montserrat*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2007. 15 pàg.
- DD.AA. *Colonia Iulia Urbs Triumphalis. Tarraco*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2007. 168 pàg.
- DI RICCI, Virginie, i MUSIAL, Jean-Marc. *Roma Amor*. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Tarragona. 2008. 112 pàg.

Donatiu Ajuntament de Gavà

- *Guia del Parc Arqueològic. Mines de Gavà*. Ajuntament de Gavà. Gavà 2007. 72 pàg.
- *La Sentiú*. Quadern de divulgació núm. 25-26. Ajuntament de Gavà. Gavà. 2001. 114 pàg.

Donatiu Port de Tarragona

- DILOLI FONS, J. (coordinador). *Ports marítims i ports fluvials: la navegació a l'entorn del nord-oest mediterrani durant l'antiquitat*. Port de Tarragona. Tarragona. 2008. 210 pàg.

- *Aquell regust d'ampla llibertat. Memòria de Josep Lluís Savall*. Port de Tarragona. Tarragona. 2007. 134 pàg.

Intercanvi Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis

- *Memòria 2006. Parc Natural del Montseny*. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2007. 114 pàg.
- *Memòria 2006. Parc del Garraf*. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2007. 56 pàg.
- *Memòria 2006. Parc Natural de Sant Llorenç del Mont i l'Obac*. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2007. 74 pàg.
- *La gestió de fangs de les estacions depuradores d'aigües residuals*. Diputació de Barcelona. Barcelona. 2008. 304 pàg.

Donatiu Enciclopèdia Catalana

- *Anuari 1998*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona 1999. 432 pàg.

Donatiu Sr. Jordi Viader

- *Catàleg de plaques de cava*. Beumer. Barcelona. 2004, s/n.

Intercanvi Institut Català d'Arqueologia Clàssica

- MACIAS I SOLÉ (ed.), Josep M. *Les termes públiques de l'àrea portuària de Tàrraco: Carrer de Sant Miquel de Tarragona*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2004. 216 pàg.
- MAR, Ricardo. *El Palatí. La formació dels palaus imperials a Roma*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2006. 356 pàg. + llibre de plànols.
- ROCA ROUMENS, Mercè, i PRINCIPAL (ed.), Jordi. *Les imitacions de vaixel·la fina importada a la Hispania Citerior (segles I aC - I dC)*. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2007. 278 pàg.
- LÓPEZ VILAR, Jordi. *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tàrraco: El temple septentrional i el complex martiri*

de Sant Fructuós, volum 1. Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2006. 312 pàg.

- LÓPEZ VILAR, Jordi. *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tàrraco: El temple septentrional i el complex martiri*

Intercanvi Universitat de Barcelona - Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia

- *Pyrenae* núm. 38, vol. 2. Universitat de Barcelona. Barcelona. 2007. 154 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada

- VENTURA I SOTERAS, Cristina. *Els llibres del CECI. 60 anys al servei de la cultura catalana*. Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada. Igualada. 2007. 96 pàg.

Donatiu Consell Comarcal del Garraf

- *Del Nil a Catalunya. El llegat d'Eduard Toda*. Quaderns de Patrimoni del Garraf. Núm. 7. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2007. 46 pàg.

Donatiu Sr. Eroles

- *Revista de Filatelia 1967-69*. Enquadernació del núm. 1 al 26. Edifil S.A. Madrid. 1967-69, s/n.
- *Revista de Filatelia 1970-71*. Enquadernació del núm. 27 al 48. Edifil S.A. Madrid. 1970-71, s/n.
- *Revista de Filatelia 1972-73*. Enquadernació del núm. 49 al 70. Edifil S.A. Madrid. 1972-73, s/n.
- *Revista de Filatelia 1974-75*. Enquadernació del núm. 71 al 92. Edifil S.A. Madrid. 1974-75, s/n.
- *Revista de Filatelia 1976*. Enquadernació del núm. 93 al 103. Edifil S.A. Madrid. 1976, s/n.

- *Revista de Filatelia* 1977. Enquadernació del núm. 104 al 114. Edifil S.A. Madrid. 1977, s/n.
- *Revista de Filatelia* 1979. Enquadernació del núm. 126 al 136. Edifil S.A. Madrid. 1979, s/n.
- *Revista de Filatelia* 1980. Enquadernació del núm. 137 al 147. Edifil S.A. Madrid. 1980, s/n.
- *Revista de Filatelia* 1981. Enquadernació del núm. 148 al 158. Edifil S.A. Madrid. 1981, s/n.
- *Revista de Filatelia* 1982. Enquadernació del núm. 159 al 169. Edifil S.A. Madrid. 1982, s/n.
- *Revista de Filatelia* 1983. Enquadernació del núm. 170 al 180. Edifil S.A. Madrid. 1983, s/n.
- MARTÍ, Marc. *La placa de cava clàssica. Història de les plaques de cava*. Marc Martí Publicitat S.L. Barcelona. 1999. 226 pàg.

Donatiu Sr. Vicenç Carbonell

- *Memòria 2006. Parc del Garraf*. Diputació de Barcelona - Xarxa de Municipis. Barcelona. 2007. 56 pàg.
- PASTOR ALBEROLA, Enrique. *Castellón de Rugat (Estudio Histórico-Geográfico) año 1973*. Ayuntamiento de Castellón de Rugat. Castellón de Rugat. 1974. 324 pàg.
- *Resumen gráfico de la historia del arte*. Editorial Gustavo Gili. S.A. Barcelona. 1971. 196 pàg.
- OBIOLS, Joan. *Marrades. Màgia i realitat a la muntanya. El Pirineu i la poesia de la història*. Garsineu Edicions. Tremp. 1991. 252 pàg.
- CATALÀ I ROCA, Pere. *Veus seculars (Cants a l'Alguer retrobat)*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona. 2000. 126 pàg.
- JANÉ PERIU, Josep. *Torrebesses. Poble del priorat de la cartoixa de Santa Maria d'Escala Dei de Tarragona, 1451-1835*. Museu Local de Torrebesses. Torrebesses. 1990. 30 pàg.
- *Notas estadísticas e históricas del lugar de Torrebesses*. Artes Graficas del Sol y Benet. Torrebesses. 1921. 26 pàg.

- *Historia de la noble y fidelísima ciudad de Peñíscola*. Amelia Serrat Pons. Peñíscola, s/d, 48 pàg.
- *Novena en honor de nuestra señora de Guayente*. Asociación Guayente. Guayente. 1999. 54 pàg.
- *Noces d'Or. Josep Jané Periu i Rosa Vidal Bover*. Josep Jané Periu. Barcelona. 1994. 32 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- BOFARULL I BROCA, Andreu de. *Anales históricos de Reus I*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2007. 264 pàg.
- BOFARULL I BROCA, Andreu de. *Anales históricos de Reus II*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2007. 343 pàg. + plànol.
- DE PUIG, Lluís Maria. *La Constitució de Batlle i Jover. Un projecte català a les Corts de Cadis*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2007. 238 pàg.
- GOMIS, Ramon. *Retrats més o menys impertinents*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2008. 164 pàg.

Intercanvi Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura

- *Tribuna d'Arqueologia*. 2006. Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. Barcelona. 2007. 357 pàg.

Intercanvi Associació Cultural del Matarranya

- CARRÉGALO SANCHO. Josep A. *Mont-roig. El patrimoni immaterial (la literatura oral)*. Col·lecció Lo Trill (12). Associació Cultural del Matarranya. Calaceit. 374 pàg.
- CD rom. *Temps al temps, ratets*. Associació Cultural del Matarranya. Calaceit, s/d.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès

- *Annals 2005-2006*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll. 2007. 386 pàg.

Donatiu Museu d'Història de Catalunya

- *Escolta Espanya. Catalunya i la crisi del 98*. Edicions Proa i Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1998. 212 pàg.
- AYMERICH, Pilar (fotografies). *Memòria d'un temps 1975-79*. Generalitat de Catalunya. Barcelona. 2004. 64 pàg.
- *Muntanyes en rebel·lia. Hug Roger III i la fi de la Catalunya comtal*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2005. 196 pàg.
- SOBREQÜÉS, J.; MOLINERO, C., i SALA, M. Eds. *Congrés. Els camps de concentració i el món penitenciari a Espanya durant la Guerra Civil i el franquisme*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2003. 1.098 pàg.
- DD.AA. *Càtars i trobadors. Occitània i Catalunya: renaixença i futur*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2003. 266 pàg.
- *Batecs de la memòria. A 70 anys de la Segona República. Evocació artística*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2001. 66 pàg.
- *Tiempo de monasterios. Los monasterios de Cataluña alrededor del año mil*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2000. 302 pàg.
- *Les presons de Franco*. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. 2004. 343 pàg.

Donatiu Centre d'Història Contemporània

- DURAN, Eulàlia. *Estudis sobre cultura catalana al Renaixement*. Eliseu Climent, editor. València. 2004. 790 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis del Baix Empordà

- *Estudis del Baix Empordà* núm. 27. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols. 2007. 356 pàg.

Intercanvi Universitat Autònoma de Barcelona

- *manScripts. Revista d'història moderna* núm. 25. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra. 2007. 294 pàg.

Intercanvi Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre

- *Recerca 11*. Arxiu Històric Comarcal de les

Terres de l'Ebre. Tortosa. 2007. 336 pàg.

Intercanvi Fundació Bosch i Cardellach

- BRUNET BERCH, Lluís, i PONS-PONS, Fermí. *Quaderns d'arxiu. El paper financer i social de les Caixes d'Estalvis. Les obres socials de les Caixes d'Estalvis i l'obra social Caixa Penedès*. Fundació Bosch i Cardellach. Sabadell. 2007. 62 pàg.

Aportació Ajuntament de Vilanova i la Geltrú

- MARTÍ I BOSQUET, Jordi. *Isaac Gálvez i López (1975-2006)*. Retrat núm. 35. Ajuntament de Vilanova i la Geltrú. Vilanova i la Geltrú. 2008. 56 pàg.

Donatiu Amics de l'Arquitectura Popular

- DD.AA. *L'arquitectura de Terra*. Amics de l'Arquitectura Popular. Lleida. 2007. 232 pàg.
- DD.AA. *Religiositat en l'arquitectura popular*. Pagès editors. Lleida. 2005. 262 pàg.

Donatiu revista "Caliu"

- *Contes del Caliu. Sant Jordi 2008*. Revista *Caliu*. Vila-rodona. 2008. 20 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de Granollers

- *Ponències*. Centre d'Estudis de Granollers. Granollers. 2008. 224 pàg.

Donatiu Sr. Gener Aymamí

- *Itineraris pels Cingles del Bertí des de Riells del Fai*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona. 2002.
- PLADEVALL, Antoni; COLOMER, Ignasi M., i TOS I CASALS, Joan. *Columbaris, colomers i palomeres*. Rafael Dalmau, editor. Barcelona. 1976. 72 pàg.
- AYAMAMÍ I DOMINGO, Gener. *Coves fortificades de Catalunya*. Federació Catalana d'Espeleologia. Barcelona. 2006. 36 pàg.

Donatiu de l'autora

- LAGO LAFUENTE, Montserrat. *Les Cases Noves. 50 anys després (1957-2007)*. Ajuntament de Sitges. Sitges. 2007. 94 pàg.

Caixa Penedès

PERSONES AL SERVEI DE PERSONES.

Som **Caixa Penedès**,

amb un gran equip de professionals

i més de 650 oficines.

T'ofereim un servei amb les

tecnologies més avançades

i productes amb les solucions que

s'adapten a les teves necessitats.

Volem estar **sempre molt a prop teu**

i reinvertir en benefici de la societat.

www.caixapenedes.com

Caixa Penedès
Obra Social